

EENE STAATSBANK VOOR LEVENSVZERKERING.

DOOR

J. THOMAS.

Eerste-Luitenant der Infanterie.

(*Vervolg en slot van N°. 41, bladz. 673.*)

(*Met graphische voorstellingen op Plaat IX.*)

Rusland.

A. Staatspensioen.

De *weduwe* heeft recht op de helft van het staatspensioen, dat den echtgenoot zou toekomen, wanneer hij op zijn sterfdag was gepensionneerd, of, zoo hij gepensionneerd is, reeds geniet.

De *weezen* krijgen, wanneer er niet meer dan drie zijn, tot een bepaalden leeftijd, elk $\frac{1}{3}$ van de andere helft van het pensioen.

Eene weduwe met drie kinderen krijgt dus het volle pensioen van den man; zijn er meer kinderen, dan ontvangt zij toch niet meer dan het volle pensioen van den man. Geen recht op pensioen hebben jongens boven de 17 en meisjes boven de 21 jaar.

Gehuwde dochters, evenals kinderen, die in staatsinstellingen worden opgevoed, ontvangen geen pensioen.

Ouderlooze kinderen krijgen, tot bovengenoemde leeftijden, elk $\frac{1}{4}$ van het pensioen van den vader, maar — zijn er meer dan vier — samen niet meer dan het volle pensioen.

B. Rente uit de ondersteuningskas.

In 1889 werd in Rusland opgericht een ondersteuningskas, omdat het staatspensioen voor de officieren en dat voor hunne weduwen en weezen niet voldoende was.

Elk officier draagt jaarlijks 6 percent van zijn salaris aan de ondersteuningskas bij. Eerst na minstens 5 jaar te hebben bijgedragen en na een diensttijd van minstens 25 jaar, betaalt de bedoelde instelling aan de gepen-

sionneerden eene bepaalde jaarrente. De Staat schonk 7.900.000 roebels aan de kas, welk bedrag, tegen eene rente van 4 percent, jaarlijks 300.000 roebels vertegenwoordigt. De door de kas uitbetaalde jaarrente was in het begin (in 1865 begon zij hare werkzaamheden) even groot als het Staatspensioen, doch werd, zoowel in 1871 als in 1880, verhoogd.

De *weduwe* krijgt boven het Staatspensioen uit de ondersteuningskas jaarlijks eene som, die, wanneer er geen kinderen zijn, $\frac{2}{3}$ bedraagt van het pensioen, dat de man uit de kas zou genieten; zijn er wel kinderen, dan is de jaarlijksche ondersteuning gelijk aan het geheele pensioen van den man.

Ouderlooze kinderen krijgen: één kind de helft van het bedrag, twee of meer kinderen het geheele bedrag, dat den vader uit de kas zou toekomen.

Wijl de ondersteuningskas ook dient tot verhooging van het eigen pensioen, kan moeilijk worden nagegaan, wat in Rusland door de officieren betaald wordt voor de verzorging van hunne weduwen en weezen.

Frankrijk.

Weduwen van officieren met minstens 25 dienstjaren krijgen $\frac{1}{3}$ van het maximum pensioen, vastgesteld voor den rang welken de man heeft bekleed.

Wanneer de man nog niet het aantal dienstjaren heeft, dat hem recht zou geven op pensioen, dan kan toch, ingeval van nood, weduwenpensioen worden verleend. In zulke gevallen wordt het pensioen, hetzij levenslang, hetzij telkens voor één jaar, toegestaan door den Minister van Oorlog.

Eene weduwe heeft geen recht op pensioen, wanneer het huwelijk minder dan twee jaren voor het overlijden van den man gesloten is; zijn er een of meer kinderen, dan wordt er altijd pensioen verleend.

Is het huwelijk ontbonden door echtscheiding, dan verliest de vrouw haar recht op pensioen; zijn er kinderen, dan worden zij beschouwd als ouderlooze weezen (zie later).

Ditzelfde heeft plaats in alle gevallen, waarin de weduwe geen recht op pensioen heeft.

Ouderlooze kinderen krijgen — ongeacht hun aantal — samen het pensioen, dat de moeder anders zou hebben gekregen.

Eene weduwe, wier man gevallen is op het slagveld, of wiens dood moet toegeschreven worden aan de gevolgen van den oorlog, krijgt levenslang de helft van het maximum pensioen; de kinderen krijgen in die gevallen tot hun 21ste jaar eene ondersteuning.

Sterft de moeder, dan hebben de minderjarige kinderen recht op eene jaarlijksche ondersteuning, gelijk aan het pensioen van de moeder, totdat de jongste den leeftijd van 21 jaar heeft bereikt.

Van de officieren worden geene bijdragen gevorderd.

Italië.

De *weduwen* van officieren hebben recht op het $\frac{1}{3}$ deel van het pensioen van den man; minderjarige kinderen eveneens, wanneer ook de moeder is overleden.

Weduwen van officieren, die gestorven zijn in een veldtocht of wier dood het gevolg is van de uitoefening van den dienst, hebben recht op de helft van het maximum pensioen, dat den man zou toekomen. Zoons en dochters van zulke officieren hebben recht op een gelijk pensioen, wanneer de moeder sterft; de zoons hebben bovendien recht om bij voorkeur opgeleid te worden op scholen voor militair onderwijs, voor den landbouw, de boschcultuur, de veeartsenij, enz.

Van de officieren worden geene bijdragen gevorderd.

Servië.

Het weduwnpensioen wordt betaald uit het weduwnfonds. Weduwen van officieren, die 10 dienstjaren of minder hebben, krijgen $\frac{1}{2}$ van het tractement door den man het laatst genoten; voor elk dienstjaar meer, wordt één percent daarboven uitgekeerd, maar het pensioen mag niet minder dan 300 frcs. en niet meer dan 3000 frcs. bedragen.

De officieren moeten 4 percent van hun tractement aan het weduwnfonds afdragen, ongeacht of zij gehuwd zijn of niet.

Rumenië.

Eene weduwe, wier man 10 jaren of minder heeft gediend, krijgt $\frac{3}{8}$ van het tractement van den echtgenoot als pensioen, wanneer zij kinderen heeft, anders het $\frac{1}{4}$. Wanneer de man langer dan 10 jaar heeft gediend, krijgen weduwe en kinderen het pensioen, waarop de man recht zou hebben gehad; eene weduwe zonder kinderen ontvangt slechts de helft van dat pensioen.

Huwt de weduwe opnieuw, dan vervalt het pensioen voor haar, maar de minderjarige kinderen krijgen, tot zij meerderjarig zijn, $\frac{3}{4}$ van het weduwnpensioen; is er slechts één kind, dan ontvangt dit het halve pensioen.

Van de officieren worden geene bijdragen gevorderd.

Zweden.

De »Enke-og Pupill-Kassa» (weduwen- en weezenkas), opgericht in 1888, ondersteunt weduwen en weezen van militairen en militair-geëmployeerden. Deelgerechtigd in de kas is een ieder, die na of op den 14den December 1888 (den dag, waarop het eerste reglement voor de kas is uitgevaardigd) vast tractement heeft genoten en bovendien recht heeft op pensioen uit het pensioenfonds van het leger.

Ieder deelgenoot betaalt jaarlijks $1\frac{3}{4}$ percent van zijn tractement en gaat hiermede door tot het jaar, waarin hij verplicht wordt den dienst te verlaten (1).

Na zijne benoeming tot officier begint hij niet eerder bij te dragen, dan wanneer hij den 21-jarigen leeftijd heeft bereikt.

Bij verhooging van tractement, moet 5 percent van het nieuwe tractement in eens in de kas worden gestort.

Feitelijk geschieden beide bijdragen niet naar het volle tractement, maar naar een deel daarvan.

De volgende staat geeft ons omtrent een en ander nadere inlichtingen:

Jaarlijksche bijdragen en stortingen in eens bij bevordering aan de Enke-og Pupill-Kassa, benevens het jaarlijksche pensioen, dat door de Kassa aan weduwen wordt uitgekeerd.

Rangen.	Bedrag, waar- naar het pensioen en de bijdrage worden berekend.	Jaarlijksche bijdragen à $1\frac{3}{4}$ %.	Storting in eens bij bevordering.	Weduwen- pensioenen.
Generaal	8000 kr.	140 kr. (2)	400 kr.	1120 kr.
Kolonel	6000 »	105 »	300 »	900 »
Luitenant-Kolonel	4000 »	70 »	200 »	680 »
Majoor	3500 »	61,25 »	175 »	590 »
Kapitein 1ste klasse	2800 »	49 »	140 »	500 »
Kapitein 2de klasse	1800 »	31,50 »	90 »	340 »
Luitenant 1ste klasse	1200 »	21 »	60 »	230 »
Luitenant 2de klasse	900 »	15,75 »	45 »	180 »
Onderluitenant	600 »	10,50 »	30 »	120 »

Ongehuwde deelgenooten krijgen bij het verlaten van de kas alle gestorte premieën terug, behalve de gekweekte rente.

Zowel de Staat als het gewone pensioenfonds dragen in de kas bij.

Geen weduwenpensioen wordt uitgekeerd, wanneer het huwelijk is gesloten na 60-jarigen leeftijd.

(1) Ieder officier, die 30 jaren heeft gediend, is *verplicht*, den dienst met pensioen te verlaten, zoodra hij meer dan drie jaren den onderstaanden leeftijd heeft overschreden, tenzij de Koning het dienstig voor het Rijk acht, hem langer in dienst te houden.

Een Generaal (alle rangen). 65 jaar,
 » Kolonel. 60 » ,
 » Luitenant-Kolonel of Majoor, die korpscommandant is geweest. 60 » ,
 » Luitenant-Kolonel. 55 » ,
 » Majoor. 55 » ,
 » Kapitein of Luitenant. 50 » .

(2) Een krone heeft eene nominale waarde van $66\frac{2}{3}$ cent.

Eene weduwe zonder kinderen krijgt vol pensioen. Blijft er één ouderlooze wees over, dan krijgt deze hetzelfde bedrag. Zijn er meer kinderen, dan krijgt elk kind zijn deel van het pensioen.

Blijft eene weduwe met kinderen achter, dan komt het halve pensioen toe aan de weduwe en de andere helft aan de kinderen; maar de weduwe ontvangt het aandeel van het kind, wanneer zij er mede samenwoont. Gaat zij een nieuw huwelijk aan, dan komt haar pensioen het kind of den kinderen ten goede. Deze behouden het recht hierop tot hun 21-jarigen leeftijd of tot hun eventueel vroeger huwelijk.

Ongehuwde zoons of dochters, die door ziekte of gebreken niet in staat zijn te werken, kunnen ook na hun 21-jarigen leeftijd pensioen blijven genieten; dit moet elk jaar opnieuw worden vastgesteld.

Denemarken.

A. Staatspensioen.

Elke weduwe van een officier, die recht heeft op pensioen of reeds gepensionneerd is, ontvangt eene jaarlijksche rente van den Staat, gelijk aan $\frac{1}{8}$ van het tractement van den overleden echtgenoot.

Het mag niet meer bedragen dan 1200 kronen (ƒ800), noch meer dan het pensioen, dat de echtgenoot zou hebben genoten, zoo hij op zijn sterfdag was gepensionneerd.

In bijzondere gevallen kan de Koning een jaarlijkschen onderstand (20—80 kronen) aan elk van de kinderen, die met de weduwe achterblijven, toestaan tot aan hun achttiende jaar, en zulks op voorstel van den Minister van Financiën, die elk jaar moet bepalen of »die bijzondere gevallen» aanwezig zijn of niet.

Geen pensioen wordt verleend aan weduwen van officieren, die na hun zestigste jaar, op hun sterfbed of na hunne pensionneering zijn gehuwd. Is het huwelijk door echtscheiding ontbonden, zoo wordt er evenmin pensioen verleend.

Het weduwenpensioen wordt ingetrokken:

- 1°. als de weduwe opnieuw trouwt;
- 2°. wanneer zij gedurende drie achtereenvolgende jaren haar pensioen niet heeft opgevraagd en zij hiervoor geen wettige reden weet op te geven;
- 3°. wanneer zij zich buiten het Rijk vestigt, zonder toestemming van den Koning;
- 4°. wanneer zij zich schuldig heeft gemaakt aan eenig misdrijf.

Wordt, in het geval onder 1°. bedoeld, de vrouw opnieuw weduwe, dan herkrijgt zij het vroegere recht op pensioen.

Aan *ouderlooze weezen* kan de Koning eene jaarlijksche ondersteuning van 40 tot 200 kronen toestaan, mits zij het noodig hebben en in geen geval langer dan tot hun achttiende jaar.

Eene verklaring van den Minister van Financiën is hiervoor noodig.

B. Statsanstalten for Livsforsikring.

Volgens de wet van 5 Januari 1851, is elk ambtenaar (dus ook ieder officier), zoo hij den 70-jarigen leeftijd nog niet heeft bereikt, verplicht, ten behoeve van zijne weduwe, pensioen te verzekeren ten bedrage van $\frac{1}{5}$ van het tractement en wel bij bovengenoemde Anstalt (1).

Vrijgesteld hiervan zijn zij, die aan den Minister van Financiën bewijzen kunnen, dat zij op eene andere wijze aan hunne weduwe een jaarlijksch inkomen van minstens 1200 kronen hebben verzekerd.

Een geestelijke, die een huwelijk inzegt van een ambtenaar, die niet voorzien is van een bewijs van den Minister van Financiën, dat hij aan zijne verplichtingen in deze heeft voldaan, wordt gestraft met eene boete van 200 kronen ten bate van de armen zijner gemeente.

De Statsanstalt is verplicht bedoelde pensioenverzekering aan te nemen, *alléén op de verklaring van een geneesheer, dat de ambtenaar niet in onmiddellijk doodsgevaar verkeert.*

Is het huwelijk door echtscheiding ontbonden, dan wordt de ambtenaar ontslagen van zijne verplichting en kan hij desverkiezende bij de Anstalt overgaan tot de vrijwillig verzekerden.

Is het huwelijk bij onderling goedvinden ontbonden, dan wordt bij de scheidingsacte het al of niet ophouden der verplichting tot verzekering geregeld; is dit niet geschied, dan blijft de verplichting bestaan, maar slechts voor zoover het tractement betreft, dat de man genoot op den dag der scheiding.

Wordt een ambtenaar, die eene verplichte verzekering heeft gesloten, gepensionneerd, dan gaat zijne verplichting niet verder dan met zijn pensioen overeenkomt; het weduwenpensioen wordt dienovereenkomstig berekend.

De officieren betalen voor het Staatspensioen niets, doch voor het bij de Statsanstalt verzekerde bedrag eene gewone lijfrentepremie, die dus afhangt van den leeftijd van den man, zoowel als van dien van de vrouw. Deze premie is meestal lager dan bij eenige particuliere maatschappij hier te lande.

Uit alles wat wij van de verschillende regelingen hebben medegedeeld blijkt, dat in bijna alle landen de Staat de zorg voor de weduwen en weezen op zich heeft genomen, zonder bijdragen van de officieren te vorderen.

Zweden en Servië verleen nimmer, Nederland slechts in bijzondere gevallen en de overige landen steeds Rijkspensioen.

Van deze laatsten eischen bovendien Rusland en Denemarken nog eene bijdrage van de officieren voor eene verhooging van het Rijkspensioen.

In Rusland is die bijdrage 6 $\frac{0}{10}$ van het tractement, doch zij dient tevens om het eigen pensioen meer dan te verdubbelen.

De contributie voor het eigenlijke weduwen- en weezenpensioen is dus moeilijk na te gaan.

(1) Zie voor de vergunning, om in plaats van een pensioen een kapitaal te verzekeren: blad 714, de 4de, 5de en 6de alinea.

In Denemarken geeft de Staat $\frac{1}{8}$ van 's mans pensioen aan de weduwe, terwijl de officier $\frac{1}{5}$ deel moet verzekeren bij »Statsanstalten for Livs-forsikring.»

Hij betaalt hiervoor eene premie als bij elke levensverzekeringmaatschappij. Wij komen hierop straks terug.

In Zweden betaalt ieder officier $1\frac{3}{4}\%$ van het tractement en 5% bij elke verhooging van salaris. Een kapitein 1ste klasse, die op 20-jarigen leeftijd officier wordt en op 53-jarigen leeftijd wordt gepensionneerd, heeft gedurende zijn geheelen diensttijd niet meer betaald dan 1018 kronen of slechts f 670.

Zijne weduwe zou f 335 pensioen genieten.

Men kan niet zeggen, dat dit te duur is, vooral als men in aanmerking neemt, dat aan ongehuwden of aan weduwnaars zonder onverzorgde kinderen alle bijdragen worden teruggegeven bij het verlaten van den dienst.

In Servië moet 4% van het tractement worden bijgedragen. Het weduwenpensioen is daar evenwel hoog. Eene kolonelsweduwe krijgt bijv. f 1350 per jaar.

Wanneer men nu nagaat dat in Nederland, behalve de inleggelden, $2\frac{1}{2}\%$ — 6% moet worden betaald en eene kolonelsweduwe in ons vaderland slechts f 750 pensioen krijgt, waarvan haar nog f 325 worden afgenomen, wanneer zij onder de weinigen mocht behooren, die rijkspensioen genieten, dan zal men het met ons eens zijn, dat de officieren van het Nederlandsche leger, bij hunne collega's in andere landen vergeleken, in alles behalve gunstige omstandigheden verkeerden (1).

Het rijkspensioen wordt in Nederland zeer weinig uitgekeerd. Oorlog hebben wij gelukkig in geen jaren gehad en hoewel er een niet onaanzienlijk aantal officieren gepensionneerd is wegens gebreken, »in en door den dienst» ontstaan, sterven zij gewoonlijk niet binnen een jaar aan die gebreken.

Op dit oogenblik genieten slechts enkele weduwen en weezen rijkspensioen. Voor een paar jaren waren er vier. Door de Lombok-expeditie is het aantal dezer weduwen in 1894 met één vermeerderd.

In tegenstelling met bijna alle landen van Europa berust de zorg voor hunne weduwen en weezen in ons land dan ook nagenoeg geheel bij de officieren zelve.

Wel is waar zijn in die landen, waar geen bijdragen worden gevorderd, door de bestaande bepalingen niet in alle voorkomende gevallen voorzien, doch de belanghebbenden kunnen langs particulieren weg het ontbrekende aanvullen. Deze weg is voor den Nederlandschen officier zoogoed als gesloten. De tractementen zijn laag en de verplichte contributiën hoog.

(1) In België bestaat eene regeling ongeveer als de onze. Zij is van denzelfden oorsprong. Immers den 14den Januari 1815 werd bij besluit van den Souvereinen Vorst de weduwen- en weezenkas voor de officieren van de landmacht opgericht. Daarvan is in België overgebleven de »Caisse des veuves et orphelins de l'armée belge». Het onderscheid met onze kas bestaat hierin dat in België de contributie lager is en de pensioenen hooger zijn dan bij ons.

Meestal zal hij zich moeten houden aan de weduwen- en weezenkas, en deze is niet alleen duur, doch ook in vele gevallen onbillijk.

Zoo dragen alle officieren bij, hetzij zij gehuwd zijn of niet (1).

Reeds de commissie, den 27sten Maart 1879 door Z. M. den Koning benoemd tot herziening van de grondslagen der weduwen- en weezenkas, was van oordeel, dat deze bepaling onbillijk was.

In 't algemeen staat een ongehuwde buiten de instelling. Blijft hij ongehuwd, dat genieten zijne nabestaanden van zijne bijdragen niets, zelfs niet eens eene som tot bestrijding zijner begrafenis-kosten.

Wij kennen een ongehuwd kapitein, die, pecunia causa, sinds jaren met zijne zuster samenwoont. Door »botje bij botje te doen" kunnen zij rondkomen, evenwel zijn de inkomsten der zuster te klein om bij het overlijden van den broeder in hare dagelijksche behoeften te kunnen voorzien. Wil de kapitein hierin eenigszins tegemoet komen, dan dient hij zich te wenden tot eene levensverzekeringmaatschappij, maar — hij betaalt reeds f 66 per jaar contributie aan de weduwen- en weezenkas, die aan zijne zuster hiervoor later *niets* teruggeeft, doch waaruit *wel* de inkomsten vermeerderd worden van de weduwe van den officier met wien de kapitein thans niet kan converseeren, omdat zijne middelen het hem niet toestaan. Het is waar, hij doet dit uit louter kameraadschap, maar ten koste van haar, aan wie hij zooveel is verplicht, en — hij doet het gedwongen.

Ook de gehuwde, met aardsche goederen rijk gezegende 1ste luitenant moet bijdragen, doch slechts f 60 per jaar. Men noemt dit bijdragen naar draagkracht!

Wij begrijpen niet, dat er van de gehuwde officieren niet dagelijks stemmen opgaan, die den bevoegden autoriteiten doen weten, dat zij niet gediend zijn van de aalmoezen hunner ongehuwde kameraden, die voor het grootste gedeelte van een huwelijk afzien, niet omdat zij zulke verstokte celibatairs zijn, maar omdat hunne middelen hun niet toestaan eene vrouw te onderhouden.

»Maar wij hebben die bijdragen noodig", zegt de directie der kas, »en bovendien kan zoo'n ongehuwde op lateren leeftijd nog een huwelijk aangaan" en huwt hij in dat geval, volgens Professor VAN GEER, meestal eene jonge vrouw, zoodat de kans bestaat dat de kas aan eene jonge weduwe voor vele jaren een pensioen moet uitkeeren.

Wij veroorlooven ons aan de juistheid van beide argumenten te twijfelen. Aangenomen dat het bedrag, dat jaarlijks door ongehuwden wordt betaald, noodig is, dan gaat het toch niet aan dit te laten betalen door menschen, die geheel buiten de instelling staan, alleen omdat zij *kans* hebben nog eens eenmaal deelgenoot te zullen worden.

(1) Als pendant van deze bepaling kan de volgende dienen: In Nederlandsch-Indië betaalt een R. K. pastoor contributie aan het Indisch weduwen- en weezenfonds voor zijne eventuele weduwe of weezen!!

De contributiën en vooral de inleggeldten (voor den ouden officier, die eene jonge vrouw trouwt, met de noodige percenten verhoogd) zijn lang niet malsch; wij hopen dit later (geval C) duidelijk aan te toonen.

Ook gelooven wij, dat bij een goed beheer en vooral bij eene juiste geldbelegging de bijdragen van de ongetrouwden best gemist kunnen worden.

Wij twijfelen niet aan de goede trouw der directie, noch aan hare ambitie, maar wij hebben het levensverzekeringsvak te zeer van nabij gezien, om niet overtuigd te zijn, dat er meer noodig is dan deze beide deugden om eene instelling als de weduwen- en weezenkas te kunnen besturen.

Eene goede geldbelegging, om ons bij dit eene punt te bepalen, eischt reeds zooveel kennis van zaken en zooveel ondervinding op financieel gebied, dat men niet kan verlangen, dat de bestuursleden der kas met hunne benoeming door den Minister van Oorlog (want men zal toch de vierjaarlijkse verkiezing, ingevolge art. 17 van de Statuten, niet als eene heusche willen beschouwen?) tevens die kennis verkrijgen, welke noodig is voor een beheerder van eene instelling van levensverzekering.

Het is zeer gemakkelijk, als men geene wetenschappelijke balansen opmaakt, aan het einde van het jaar te zeggen: »zie zoo, wij hebben a ontvangen, b uitgegeven, dus $a - b$ overgehouden, die wij, volgens artikel zooveel, gauw naar het Grootboek zullen brengen" en dan voor het verrichten dezer bewerking nog een jaar tijd neemt (1), maar of deze wijze van doen overeenkomt met een goed beheer, laten wij gaarne aan het oordeel van den lezer over.

»Bij kennis van financieele zaken kan de rentestandaard nog zeer goed op $3\frac{1}{2}$ à 4% gesteld worden" (2), terwijl het Grootboek weinig meer dan $2\frac{1}{2}\%$ rente geeft.

Wanneer de jaarlijksche rekening en verantwoording afzonderlijk aangaven wat door de ongetrouwden werd bijgedragen, dan zou zeer zeker blijken dat, wanneer jaarlijks 1% rente meer werd gemaakt, wat bij eene goede en soliede belegging mogelijk is, de gewone contributiën der celibatairs gerust konden vervallen.

Aan de weduwen, die reeds rijkspensioen genieten, wordt niet het volle verzekerde pensioen uitgekeerd, doch slechts een bedrag gelijk aan $\frac{1}{2}$ van het rijkspensioen, dat zij reeds geniet.

Deze bepaling is schreeuwend onbillijk; zij schrijft niets minder voor dan dat de weduwe van een officier, die tengevolge van den oorlog of van bevolen diensten sterft, gedurende haren weduwenstaat blijft contribueeren en wel met een zeer aanzienlijk bedrag.

Zoo wordt bijv. van het pensioen eener kolonelsweduwe niet minder dan

(1) De rekening en verantwoording over 1893 zijn eerst den 5den Januari 1895 bekend gemaakt.

(2) Lezing van Professor VAN GEER in de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap 1893, bladz. 226.

f 325 per jaar gekort, hoewel hare echtgenoot steeds de contributiën heeft betaald voor het *volle* pensioen van f 750.

»Wij hebben dit bedrag noodig», zegt de directie, »want de gesneuvelde officier heeft de onbeleefdheid gehad vóór zijn tijd dood te gaan; wij hadden nog gerekend op meer contributiën van hem; nu hij zoo gewelddadig de plannen, die wij met hem hadden, dwarsboomt, moet in vredesnaam zijne weduwe er voor boeten; ge moet vooral niet vergeten, dat wij anders in oorlogstijd te veel schade zouden lijden.»

Wij gelooven weer niet aan dat schade lijden en dit ongeloof wordt versterkt door de ondervinding o. a. in Denemarken opgedaan.

Wij verwijzen hier naar hetgeen wij hieromtrent later zullen mededeelen bij de behandeling van de Deensche Statsanstalt for Livsforsikring.

Behoort bovendien eene bepaling als de gewraakte te huis in eene instelling, die heet te zijn eene kameraadschappelijke?

Eischt de kameraadschap niet eerder, dat men de zorgen der weduwe van den op het veld van eer gebleven makker zooveel mogelijk helpt verlichten, en ware het niet beter — wanneer de kas dan werkelijk zooveel noodig heeft — samen de lasten te dragen, m. a. w., de contributiën te verhoogen?

Wij weten niet, wie de uitvinder is van dezen maatregel — de commissie van 1879 is het in geen geval —, maar het moet ons van het hart, dat wij weinig eerbied hebben voor zijn begrip van cameraderie.

De kas biedt slechts ééne wijze van verzekeren aan.

Eene kapiteinsweduwe krijgt uit de kas een pensioen van f 500. Wij zullen onderstellen, dat de echtgenoot

op 21-jarigen leeftijd officier wordt,

» 25 » » 1ste luitenant,

» 30 » » huwt,

» 36 » » 15 jaren officier,

» 40 » » kapitein,

» 46 » » 25 jaren officier,

» 51 » » 30 » » en

» 55 » » gepensionneerd wordt, als kapitein met

f 1560 pensioen.

Wanneer hij zich nu met zijne contributiën wendt tot eene particuliere levensverzekeringmaatschappij, dan zal hij zich kunnen verzekeren, als in nevenstaande tabel is aangegeven.

Voor dezelfde contributiën kan de man dus aan zijne vrouw en kinderen ongeveer f 7000 nalaten.

De jaarlijksche, dadelijk ingaande, lijfrente van eene 55-jarige vrouw bedraagt 8% (bij eene particuliere maatschappij), zoodat zij terstond de f 7000 kan omzetten in een pensioen van f 560.

Leeftijd.	Contributie.	Premiën te betalen.	Kapitaal uit te keeren bij overlijden.
21 jaar.	f 25	tot 55-jarigen leeftijd jaarlijks.	f 1350
25 »	» 5	it.	» 215
30 »	» 400	in eens.	» 1160
30 »	» 30	tot 55-jarigen leeftijd jaarlijks.	» 1200
36 »	» 10	it.	» 300
40 »	» 100	in eens.	» 235
40 »	» 40	tot 55-jarigen leeftijd jaarlijks.	» 1250
46 »	» 11	it.	» 150
51 »	» 11	it.	» 75
55 »	» 54,60	levenslang.	» 1000
			f 6935

De premiiën zijn van de Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente te Amsterdam (zonder winst).

Was de kapitein terstond na zijne bevordering gestorven, dan zou het nagelaten kapitaal toch nog f 5700 hebben bedragen.

Terwijl nu bij eene overlevingsrente het verzekerde bedrag verloren gaat, wanneer de begunstigde (in casu de vrouw) overlijdt en het verzekerde kapitaal *steeds* wordt uitgekeerd, blijkt hieruit reeds terstond de groote voordeelen van eene kapitaalverzekering boven die van een weduwenpensioen.

Bovendien zullen er vele gevallen voorkomen, waarin de weduwe meer heeft aan een kapitaal dan aan een pensioen, hoewel wij ons niet ontveinzen, dat geld in handen eener vrouw — in 't algemeen — slecht bewaard is. Dikwijls zal zij evenwel met het kapitaal een middel van bestaan kunnen vinden, dat haar tevens in staat stelt beter voor de opvoeding harer kinderen te zorgen, dan haar met een pensioen van f 500 mogelijk is.

Sterft de vrouw vóór den man, dan kan hij bij eene kapitaalverzekering, de betaalde premiën gebruiken of tot verhooging van zijn eigen pensioen, of voor eene studiebeurs voor zijne kinderen, of op welke wijze hem goed dunkt. Het betaalde is in geen geval verloren.

Om al deze redenen wenschten wij de wijze van verzekeren facultatief te laten, zoo noodig met eenige beperkende bepalingen.

Het pensioen vervalt bij hertrouwen.

Ook deze bepaling kunnen wij niet billijk vinden. Wij begrijpen niet wat een tweede huwelijk te maken heeft met sterfttekans en rentevoet. De eerste echtgenoot heeft zijne contributiën betaald tot aan zijn overlijden; op dit oogenblik houden *zijne* verplichtingen op, die van de kas beginnen en deze dienen niet te eindigen vóór den dood der weduwe. Wanneer de pensioenen betaald werden door den Staat, zonder eenige bijdragen der

officiëren, dan was er voor dezen maatregel nog iets te zeggen, doch, nu de contributiën het kapitaal der kas vormen, zou het evenveel raison hebben het pensioen in te houden, wanneer de weduwe eene erfenis krijgt of een prijs uit de eene of andere loterij trekt.

De kas moet beschouwd worden als eene onderlinge levensverzekering-maatschappij, ondanks de subsidiën, die 30 jaren geleden en vroeger door den Staat zijn verstrekt.

Dat die subsidiën noodig waren, is alleen een bewijs dat de toenmalige inrichting niet deugde, de zaak slecht werd beheerd, of de contributiën te laag waren, en aangezien de regeering, de statuten der oude kas heeft gemaakt, gewijzigd en gehandhaafd, is zij ook aansprakelijk voor mogelijke tekorten die het gevolg zijn van die gebrekkige regeling.

De contributiën zijn te hoog.

In de vergadering van 27 Januari 1893 van de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap, deelde de Heer VAN GOENS mede, dat hij, in vergelijking met eene levensverzekeringmaatschappij, bij de weduwen- en weezenkas zoo weinig behoefde te betalen.

De geachte directeur der levensverzekering van Eigen Hulp heeft op dat oogenblik blijkbaar niet goed nagedacht; hij zou in dat geval anders hebben gesproken. Immers niet alleen de contributiën moeten in rekening gebracht worden, maar ook de inleggelden, en deze vertegenwoordigen eene vrij groote waarde, vooral als zij omgezet worden in een weduwenpensioen.

Wij zullen het voorbeeld van den Heer VAN GOENS volgen en vervolgen, en nagaan welk pensioen eene levensverzekeringmaatschappij geeft voor de verschillende bijdragen, die de kas vordert.

4.	wordt officier op 21-jarigen leeftijd,			
	1ste luitenant » 25	»	»	,
	hij huwt » 35	»	»	met eene vrouw van 31 jaren,
	is » 36	»	»	15 jaren officier,
	wordt kapitein » 40	»	»	,
	is 25 jaren officier » 46	»	»	,
	wordt majoor » 50	»	»	,
	luit.-kolonel » 53	»	»	en
	kolonel » 56	»	»	.

Het zal uit nevenstaande opgaven voldoende blijken of de Heer VAN GOENS zich heeft vergist of niet.

Zooals men ziet is het verschil nog al enorm.

Men wijze ons hier niet op het kindergeld en de begrafeniskosten, want deze bedragen in de laatste 3 jaren nog geen 6 % van de weduwenpensioenen, noch op het oorlogsrisico.

De tarieven toch, die wij hebben gebruikt voor de gemaakte vergelijking,

Leeftijd.	Bijdragen.	Weduwenpensioen bij eene levensverzekering-maatschappij.	Weduwenpensioen bij de kas.	Vershil.	Opmerkingen.
21	f 25 jaarlijks.	Pro Memorie. (1)	niets.	»	De jaarlijksche contributiën zijn berekend, naar de tractementen van een officier der infanterie.
25	» 30 »	it.	it.	»	
35	(2) » 896 in eens.	$f 270 + f 250 = f 520.$	f 400	30%	
35	» 60 jaarlijks.	$f 520 + f 40 = f 560.$	» 400	40%	
36	» 70 »				
40	(3) » 130 in eens.	$f 560 + f 36 + f 144 = f 740.$	» 500	48%	
40	» 110 jaarlijks.				
46	» 121 »	$f 740 + f 30 = f 770.$	» 500	54%	
50	(4) » 162,50 in eens.	$f 770 + f 39 + f 151 = f 980.$	» 625	56%	
50	» 180 jaarlijks.				
53	» 204 »	$f 980 + f 55 = f 1035.$	» 625	65%	
56	(5) » 147,50 in eens.	$f 1035 + f 34 + f 71 = f 1140.$	» 750	52%	
56	» 270 jaarlijks.				

hebben wij ontleend aan de Deensche Staatsbank voor levensverzekering, die *niets* voor oorlogsrisico rekent.

De *Gotha*, de oudste en tevens de grootste Deutsche levensverzekeringmaatschappij, schafte een tiental jaren geleden alle extra-premiën voor krijgsgevaar af, een voorbeeld, dat door vele andere maatschappijen werd gevolgd.

De *Germania*, eene andere groote Deutsche maatschappij, vond de regeling van de *Gotha* verkeerd, waarschuwde er tegen, doch eindigde met vrij billijke bepalingen in te voeren. Ook in Nederland hebben verschillende maatschappijen een regulatief omtrent de krijgsverzekering vastgesteld.

Zoo rekent de *Kosmos* o. a. voor beroepssoldaten eene extra-premie van 6⁰/₀₀ (per mille) van het verzekerde kapitaal (6) eene verhooging, die met de 6⁰/₀ voor kindergeld en begrafeniskosten nog weinig beteekent bij het groote verschil van 30⁰/₀—65⁰/₀, hetwelk bovenstaande vergelijking aangeeft.

(1) Hier is van pensioen nog geen sprake, omdat de officier nog ongehuwd is. De contributiën, vóór het huwelijk betaald, zijn, zonder de rente en beschouwd als premie in eens, gestort bij het sluiten van het huwelijk.

(2) De inleggelden bedragen bij gelijken leeftijd f 400. Is de man 35 en de vrouw 31 jaren oud, dan worden zij verhoogd met 24⁰/₀. In dit geval bedragen zij dus f 496, waarbij gevoegd zijn de premiën vóór het huwelijk betaald, ad f 400.

(3) De inleggelden bij bevordering tot kapitein bedragen bij gelijken leeftijd f 400. Is de man 40 en de vrouw 36 jaren oud, dan worden zij verhoogd met 30⁰/₀.

(4) Bij gelijken leeftijd f 125; thans $f 125 + 30\% = f 162,50.$

(5) » » » f 125; » $f 125 + 18\% = f 147,50.$

(6) Stelt men de gemiddelde premie eener levensverzekering van f 4000 kapitaal op f 30, dan komt de 6⁰/₀₀ oorlogspremie overeen met eene verhooging van de gewone premie met 20⁰/₀.

Ten overvloede hebben wij aan de directie van »Statsanstalten for Livsforsikring» gevraagd, welken invloed de oorlog van 1864 op de uitkeeringen der Bank heeft gehad.

Het antwoord luidde dat: »Krigen af 1864 har været uden væsentlig Betydning med Hensyn til Dødelighedsstatistiken og Anstaltens Forsikringsforhold i det hele», hetgeen, overgezet zijnde, wil zeggen, dat de oorlog van 1864 geen invloed van eenige beteekenis heeft gehad op de sterftestatistiek der Bank, noch op haar bedrijf in 't algemeen.»

Toch waren alle gehuwde officieren bij de Bank verzekerd.

Om ook langs anderen weg aan te toonen, dat onze stelling juist is, hebben wij een drietal graphische voorstellingen gemaakt, die de jaarlijksche premiën aangeven (in 12 maandelijksche te voldoen), welke voor de weduwenpensionen, vastgesteld in de statuten der weduwen- en weezenkas, moeten betaald worden bij:

- 1°. De weduwen- en weezenkas.
- 2°. Statsanstalten for Livsforsikring in Denemarkeu.
- 3°. Eene particuliere levensverzekeringmaatschappij (Algemeene).

Wij hebben drie gevallen genomen. Geval *A*, *B* en *C*.

Steeds, zooals wij willen onderstellen, wordt de belanghebbende

	officier op 21-jarigen leeftijd,		
	1ste luitenant	» 25	» »
is 15 jaar	officier	» 36	» »
wordt kapitein	» 40	» »	» »
is 25 jaar	officier	» 46	» »
wordt majoor	» 50	» »	» »
luit. kolonel	» 53	» »	» »
kolonel	» 56	» »	» en
gepensionneerd	» 58	» »	» .

Om onze berekeningen zooveel mogelijk in het voordeel der kas te maken, — evenals wij tot dusverre steeds hebben gedaan — wordt ondersteld dat, de officier dient bij het wapen der infanterie. Bij de andere wapens, waar de tractementen hooger zijn, wordt ook meer bijgedragen.

In geval *A* huwt de officier op 32-jarigen leeftijd met eene vrouw van 25 jaren.

In geval *B* huwt de officier op 25-jarigen leeftijd met eene vrouw van 25 jaren.

In geval *C* huwt de officier op 50-jarigen leeftijd met eene vrouw van 25 jaren.

Dit laatste behandelt dus den »verstokten celibataire», die het o. a. noodig maakt, volgens Professor VAN GEER, dat ook de ongehuwden moeten betalen.

Wij hebben bij het vervaardigen het volgende in rekening gebracht.

De inleggelden, c. q. me de percentsgewijze verhoogingen voor het verschil in leeftijd der echtelieden, zijn omgezet in maandpremiën en deze, door ze met 12 te vermenigvuldigen, tot jaarpremiën herleid. Dit moest geschieden, omdat de contributiën der weduwen- en weezenkas per maand worden betaald en bij andere instellingen de premiën met eenige procenten worden verhoogd, wanneer ze niet per jaar, maar per maand worden betaald.

Stel de inleggelden c. q. met de percentsgewijze verhooging I , de koop-som voor f 100 jaarlijksch weduwenpensioen K , de maandpremiën voor hetzelfde pensioen M , dan is de jaarpremie $= \frac{I}{K} \times M \times 12$.

De waarden van K en M hebben wij ontleend aan de tarieven van de meergenoemde Deensche Staatsbank. Wijl de weduwen- en weezenkas niet alleen weduwenpensioen, maar ook z.g. kindergeld en f 100 voor begrafenis-kosten uitkeert (alleen aan de deelgenooten), moesten bij de berekening der premiën van de »Deensche Bank» en de »Algemeene» hiervoor de waarden in rekening gebracht worden.

Wat de f 100 begrafenis-kosten aangaat, maakt dit geen bezwaar, omdat wij slechts $12 \times$ de maandpremie voor f 100, uit te keeren bij overlijden van den deelgenoot, bij de premiën hadden te voegen. Het berekenen van de premiën voor het kindergeld is daarentegen niet zoo gemakkelijk, omdat noch het aantal kinderen noch hunne leeftijden bekend zijn; daarom hebben wij de rekeningen en verantwoordingen der laatste 3 jaren van de weduwen- en weezenkas genomen en daaruit gezien dat in dezen tijd f 33.906,92⁵ aan kindergeld zijn uitgekeerd, terwijl gedurende hetzelfde tijdvak f 831.287,61⁵ aan contributiën en inleggelden zijn ontvangen. Het kindergeld bedraagt dus nog geen 4% van de bijdragen. Wij hebben daarom de premiën voor het weduwenpensioen, vermeerderd met die voor de begrafenis-kosten, verhoogd met 5%, dus met meer dan het gemiddelde.

Wij mogen gerust onderstellen, dat uit deze verhooging van 5% het kindergeld ook door andere instellingen dan de kas kan worden betaald. De hier-achter volgende staat geeft de verschillende cijfers aan voor geval A.

Uit de graphische voorstellingen blijkt ons duidelijk, dat, enkele jaren uitgezonderd, de weduwen- en weezenkas steeds meer vraagt dan de andere instellingen, zelfs meer dan de »Algemeene», die toch evenals elke particuliere maatschappij veel kosten moet maken voor exploitatie en bovendien jaarlijks een niet onaanzienlijk bedrag als winst aan aandeelhouders en verzekerden uitkeert.

Men vergeete bovenal niet, dat bij de kas het contribueeren reeds op 21-jarigen leeftijd begint, terwijl dit bij de beide andere instellingen eerst geschiedt van het huwelijk af.

Alleen wanneer de officier wordt gepensionneerd is de kas in het voordeel, doch vóór al het te veel betaalde is ingehaald, moeten er nog jaren verlopen.

Beschouwen wij geval C eenigszins nader, dan zien wij, dat door den officier vóór zijn huwelijk aan contributiën zijn betaald f 1194. De inleggelden van den trouwlustigen majoor bedragen f 2562,50, terwijl 6 jaren later opnieuw aan inleggelden f 575 gestort moeten worden.

Rekent men, dat de kas $2\frac{1}{2}\%$ rente maakt, dan hebben de contributiën,

Generaal A. Jaarlijksche bijdragen, in twaalf maandelijksche termijnen te betalen, voor een weduwpensioen als is vastgesteld in de Statuten der Weduwen en Weezenkas voor de Officieren van de Landmacht.

Gegevens omtrent den officier.				Weduwen en weezenkas.			Deensche Statsanstalt.				Algemeene.		
Leef-tijden.	Rang-en.	Tracte-menten.	Opmer-kingen.	Inleg-gelden, tot premien beheld.	Gewone contri-butie.	Door-loopende contri-butie.	Totaal.	Premie voor het pensioen.	Premie voor f100 begrafeniskosten.	Samen.	1,05 X dit totaal	Premie voor f100 begrafeniskosten en het pens.	1,05 X deze premien.
21-25	2de Luit.	f 1000		"	f 25	"	25	"	"	"	"	"	"
25-32	1ste "	" 1200		"	" 30	"	30	"	"	"	"	"	"
32-36	1ste "	" 1200	huwt eene vrouw van 25 jaren.	f 560 (1)	" 30	" 30	99,36	95,52	2,28	97,80	102,69	109,80	115,29
36-40	1ste "	" 1400	15 ar. off.	"	" 35	" 35	109,36	95,52	2,28	97,80	102,69	109,80	115,29
40-46	Kapitein.	" 2000		" 162 (2)	" 60	" 50	161,84	125,40	2,28	127,68	134,07	141,36	148,43
46-50	"	" 2200	25 jar. off.	"	" 66	" 55	172,84	125,40	2,28	127,68	134,07	141,36	148,43
50-53	Majoor.	" 3000		" 220 (3)	" 105	" 75	252,36	179,76	2,28	182,04	191,15	194,04	203,75
53-56	Luit.-Kol.	" 3400		"	" 119	" 85	276,36	179,76	2,28	182,04	191,15	194,04	203,75
56-58	Koloneel.	" 4500		" 205 (4)	" 157,50	" 112,50	365,16	248,76	2,28	251,04	263,60	259,56	272,54
58-?	Gepens.	" 2100		"	" 34,50	" 52,50	179,16	248,76	2,28	251,04	263,60	259,56	272,54

- (1) De inleggelden van een officier, die op 32-jarigen leeftijd huwt met eene vrouw van 25 jaren, worden verhoogd met 40%. Voor een luitenant bedragen zij dus f 400 + f 160 = f 560.
- (2) De percentsgewijze verhooging der inleggelden voor een officier van 40 jaren, gehuwd met eene vrouw van 33 jaren, bedraagt 62%. Een tot kapitein bevorderde 1ste luitenant betaalt dus in dit geval f 100 + f 62 = f 162. Een tot majoor bevorderde kapitein betaalt in dit geval dus f 125 + f 95 = f 220.
- (3) De percentsgewijze verhooging, bedoeld onder (2) en (3), bedraagt hier 76%. Een tot majoor bevorderde luitenantkolonel betaalt in dit geval dus f 125 + f 80 = f 205.
- (4) De percentsgewijze verhooging bedraagt hier 64%. Een tot kolonel bevorderde luitenantkolonel betaalt in dit geval dus f 125 + f 80 = f 205.

door den hierbedoelden officier als ongehuwde betaald, bij zijn huwelijk eene waarde van f 1644,90.

Hij stort op dat oogenblik tevens eene som van . . . » 2562,50.

Zijne jaarlijksche bijdragen als gehuwde niet medegerekend

heeft hij dus reeds. f 4207,40 in

't geheel gestort.

Stel, dat hij op 50-jarigen leeftijd met dit bedrag naar eene levensverzekeringmaatschappij gaat en voor f 56,88 (1) eerst eene uitkeering bij overlijden van f 100 koopt en voor de resteerende f 4150,52 een weduwenpensioen voor zijn vrouw verzekert, dan zal dit pensioen bedragen f 560 (2).

Om met de weduwen- en weezenkas gelijk te komen, moet hij dus nog f 625 — f 560 = f 65 jaarlijksche overlevingsrente verzekeren. De jaarlijksche premie is hiervoor, met inbegrip van de 5% voor kindergeld, f 67 per f 100 rente. De majoor moet dus nog $0,65 \times f$ 67 = f 43,55 per jaar betalen. *Aan de kas betaalt hij f 180 per jaar, dus \pm f 135 meer.* Wordt hij luit.-kolonel, dan moet hij \pm f 160 per jaar meer betalen. Weer rekenende op eene rente van $2\frac{1}{2}$ % zal deze meerdere contributie, welke de kas gedurende 6 jaren geniet, f 960 bedragen. De officier, die dan kolonel is geworden, stort opnieuw f 575. Met hetgeen hij dus bij de kas meer heeft betaald, bedraagt dit f 1535.

Met inbegrip van de 5% voor kindergeld is de koopsom voor f 100 weduwenpensioen in dit geval f 855,75. Voor f 1535 kan de kolonel dus koopen een weduwenpensioen van bijna f 180 per jaar, terwijl hij, om met de kas gelijk te zijn, slechts f 125 rente behoefde te verzekeren.

Met de contributiën *tot aan* den kolonelsrang (de inleggelden nog medegerekend) zijn dus ruimschoots het weduwenpensioen, het kindergeld en de begrafenis-kosten betaald.

Niet alleen kan de kolonel worden vrijgesteld van de jaarlijksche contributiën, maar ook als gepensioneerde zou hij niets meer behoeven te betalen.

Dit resultaat kan verkregen worden, wanneer de gedachte officier ook als ongehuwde contribueert, maar men heeft dan ook genoeg aan hetgeen hij *zelf* heeft betaald; *de contributiën der andere ongehuwden zijn zelfs in dit geval niet noodig.*

Hieruit volgt terstond, dat wanneer de ongehuwden mede contribueeren, zooals thans is vastgesteld, het door hen betaalde kan worden gerestitueerd, wanneer zij den dienst verlaten als ongehuwde, of wel als weduwnaar zonder onverzorgde kinderen (3) (zooals in Zweden), want mocht al een officier op leeftijd

(1) De koopsom voor f 100, uit te keeren bij overlijden, bedraagt f 54,17; wij hebben haar met 5% verhoogd met het oog op het »kindergeld».

(2) De koopsom van f 100 weduwenpensioen is in dit geval f 703,60 of, met 5% verhooging voor het kindergeld, f 738,78.

(3) In dit laatste geval, alleen *die* bijdragen, welke hij als weduwnaar heeft gestort. Wat vóór dien tijd door hem is betaald, heeft gediend tot dekking van het risico van den verzekeraar.

een door de kas zoo gevreesd huwelijk sluiten met eene jeugdige schoone, dan zal hetgeen door hemzelf is en wordt betaald ruimschoots voldoende zijn om de eventuele uitgaven, welke de kas voor hem zal moeten doen, te dekken; ja zelfs zal hij als gepensioneerde vrijgesteld kunnen worden van elke bijdrage.

Hoe wij het ook bekijken, de kas is en blijft schandelijk duur.

Achtereenvolgens hebben wij eenige grieven tegen de bestaande instelling besproken; wij zouden ze door meerdere kunnen laten volgen, doch het is o. i. voldoende (1).

Al die onbillijke bepalingen zijn gemaakt om de inkomsten te vermeerderen en de uitgaven te verminderen.

Door de liefhebberij van den Staat, om zooveel mogelijk te versnipperen wat eigenlijk één moest zijn, was men wel genoodzaakt den aangewezen weg om de baten te verhoogen, nl. *de gelden productiever te maken*, niet te volgen, doch allerlei hulpmiddeltjes te baat te nemen om de kas te stijven.

Eéne instelling, met één bestuur en gelijke billijke bepalingen voor allen, is alleen in staat aan onze wenschen te voldoen.

Dat zulks mogelijk is, zullen wij aantoonen door een voorbeeld uit de practijk.

Wij maken daarvoor in onze gedachten een uitstapje naar Kopenhagen,

(1) De meer gemelde commissie van 1879, die den 17den Juli 1880 haar rapport uitbracht, kwam tot het volgende resultaat:

1°. De weduwenkas voor de officieren van de landmacht behoort te zijn eene door de Regeering gewaarborgde levensverzekeringmaatschappij, gevestigd op gronden, waarop alle soortgelijke vereenigingen, die door de Regeering zijn goedgekeurd, gebaseerd zijn.

2°. De kas wordt in stand gehouden alléén door bijdragen van de deelgenooten, hetzij in eens of jaarlijks, berekend naar sterftetafelen, die ontworpen zijn en te zijner tijd zoo noodig herzien kunnen worden door waarnemingen in den boezem van het genootschap.

3°. Tot dekking van het tekort, door vroeger beheer veroorzaakt, en van het gemis der 2% van het bedrag der declaratiën van leveranciers aan de korpsen, wordt door het Rijk eene subsidie verleend.

4°. De gehuwde officieren van het leger, hetzij in activiteit of non-activiteit, moeten, de gepensioneerden, die een huwelijk aangaan, kunnen aan de kas deelnemen.

5°. Voor de verplichte deelname wordt door de Regeering een minimum pensioen vastgesteld; de deelgenooten kunnen echter boven dat minimum, op willekeurige tijdstippen, een bedrag naar keuze en tegen betaling volgens het tarief verzekeren.

6°. De overgang van de bestaande tot de voorgestelde inrichting zal geleidelijk plaats hebben, terwijl het aan de keus van de tegenwoordige deelgenooten wordt overgelaten, onder de toepassing van het oude te blijven, of wel bij het nieuwe over te gaan. In het laatste geval kan van de bevoegdheid worden gebruik gemaakt, om pensioen boven het verplichte minimum-bedrag te verzekeren, terwijl zij, die thans reeds een hooger pensioen hebben, daarin niet alleen gehandhaafd blijven, maar zich desverkiezende tot een hooger bedrag kunnen verzekeren.

De commissie, bestaande uit de Heeren:

C. THOMAS, toenm. Hoofdintendant, voorzitter.

Jhr. Mr. G. DE BOSCH KEMPER, toenm. Oud-Refendaris bij het Dep. van Binnenl. Zaken.

S. A. LUTZ, toenm. Kapitein bij het reg. gren. en jagers.

F. L. CARRÉ, » » » » » » » » »

F. J. HINRICHS, toenm. Onder-Intendant der 2de klasse, met den Kapitein der Artillerie H. J. KRANTZ als deskundige, onderstelde aan het slot van haar rapport, dat Zijne Excellentie de Minister van Oorlog zich geheel of ten deele met hare overwegingen mocht vereenigen. Helaas, hare onderstelling bleek onjuist te zijn. *Geen enkele van de adviezen der Commissie is bij het samenstellen der nieuwe Statuten gevolgd.*

waar wij in de Havnegade ons zullen melden aan een groot gebouw, in welks gevel met groote letters te lezen staat: »Statsanstalt for Livsforsikring».

De directie, die hier zetelt, is zoo welwillend als wij het maar kunnen wenschen; zij zal ons gaarne het volgende mededeelen:

Reeds in 1740 heeft de Deensche regeering onder CHRISTIAAN VI aan ieder Deensch onderdaan, van wat rang of stand hij ook ware, de gelegenheid verschaft, zijn leven te verzekeren.

Toen namelijk werd de Pensionskasse for Landmiliteretaten Enker og Börn (weduwen- en weezenkas voor de Landmacht) voor een ieder opengesteld. Het was evenwel eene zonderlinge instelling. Met den leeftijd van den man, noch met dien van de vrouw, werd rekening gehouden; allen betaalden evenveel en alle weduwen kregen hetzelfde pensioen.

Het bleek dan ook reeds spoedig dat de zaak niet ging; toch hield men het nog 35 jaren vol tot groote schade van de schatkist.

In 1775, in STRUENSEE's tijdperk, besloot de Regeering de weduwenkas geheel te wijzigen. Er werden nieuwe tarieven samengesteld, het zoogenaamde kindergeld, dat vroeger werd uitgekeerd, verviel en de nieuwe instelling, die evenals voorheen openstond voor alle standen, werd genoemd »Almindelige Enkekassen for Hs Majestæts Riger, Hertugdömmen og Lande» (de algemeene weduwenkas voor Z. M's Rijk, Hertogdommen en Landen.)

Alle ambtenaren waren verplicht, wanneer zij in het huwelijk traden, eene verzekering te sluiten tegen eene premie in eens.

Het nieuwe fonds nam de loopende verzekeringen van het oude over.

Al spoedig bleek, dat deze laatste bepaling de oorzaak zou zijn, dat de nieuwe kas niet aan hare verplichtingen kon voldoen.

Daarom werd in 1782 bepaald, dat de oude posten overgenomen zouden worden door de schatkist; terwijl drie jaar later de premiën van de nieuwe instelling werden verhoogd.

Bezwarend voor velen was de bepaling, dat de premie in eens moest worden gestort; men moest er dan ook dikwijls toe overgaan, het bedrag in vijf, tien, ja zelfs twaalf jaren, te laten voldoen.

Hoeveel nut het fonds in die jaren ook gesticht heeft, het bleek evenwel, dat het voor de toch al niet bijzonder goedgevulde schatkist eene duure onderneming zou worden.

Een streng onderzoek, in 1841 ingesteld, bracht aan het licht, dat de bijdragen veel te gering waren en dat de geheele inrichting in strijd was met alle economische beginselen.

Daarom vaardigde Koning CHRISTIAAN VIII, den 11den Maart 1842, een besluit uit, waarbij de machtiging werd verleend tot de oprichting van de z.g. Lijfrente- en Voorzorgkas (Livrente- og Forsörgelsesanstalten af 1842.)

Tevens werd bepaald, dat van Augustus 1845 af geen premiën meer zouden gestort worden in het oude fonds.

Een ieder, die verplicht was bij zijn huwelijk een weduwenpensioen te verzekeren, moest dit in den vervolge doen bij de nieuwe Anstalt.

De posten van het oude fonds zouden worden overgenomen door den Staat.

Aan het hoofd van de nieuwe Anstalt zou staan een Raad van Directeuren, waarvan er steeds één ambtenaar bij het Departement van Financiën moest zijn. Twee leden waren wiskundigen, zij waren verantwoordelijk voor de nauwkeurigheid van de jaarlijksche balans, zoomede dat alles juist werd berekend.

Allen werden op voordracht van den Minister van Financiën door den Koning benoemd. De Raad van Directeuren was gemachtigd de gelden te beleggen in Rijksfondsen. De premiën in eens werden vervangen door jaarpremiën, een maatregel, die den ambtenaren zeer ten goede kwam.

Het bedrag toch, dat zij voorheen in eens moesten storten, was gewoonlijk niet minder dan een vol jaar salaris.

Het slot van het besluit luidde als volgt:

»De instelling staat onder garantie van Onze schatkist, maar het is Onze wil, dat te bekwamer tijd de Directeuren Ons zullen rapporteeren, op welke wijze, naar hun oordeel en met toestemming van de verzekerden, bedoelde garantie kan worden opgeheven.»

Zooals hierboven reeds is gezegd, bleef het oude fonds nog drie jaren open en nam de Staat alle lasten en baten over.

Hij betaalt daarvoor tot op den huidigen dag nog trouw weduwenpensioen uit, en dat dit niet weinig bedraagt, blijkt wel uit de volgende cijfers:

In 1865 waren alle baten verbruikt.

In 1867 betaalde de Staat 417.000 rijksdaalders uit eigen middelen en in 1891 nog 213.300 rijksdaalders (1).

Over 15 jaren eerst kan verwacht worden, dat de laatste uitkeering zal plaats hebben.

De nieuwe Lijfrente- en Voorzorgkas van 1842 verzekerde alléén lijfrenten. Nu was vroeger, in 1795, reeds beproefd door de oprichting van het »Gewone Verzekeringfonds» een ieder in de gelegenheid te stellen, ook andere soorten van verzekeringen te sluiten, doch wijl de schatkist in zeer zorgwekkenden toestand verkeerde, overleed de jeugdige spruit reeds kort na haren eersten verjaardag.

Thans in 1842 werd naast de Lijfrente- en Voorzorgkas eene nieuwe instelling in het leven geroepen onder den naam van »Levensverzekeringbank te Kopenhagen».

Aan het hoofd kwam te staan de Raad van Directeuren van de Lijfrente- en Voorzorgkas.

Het besluit, waarbij de oprichting werd vastgesteld, luidde als volgt:

»Sedert de sluiting van de Gewone Voorzorgkas (1796) heeft het publiek geen gelegenheid gehad verzekeringen te sluiten op de wijze, als door bedoelde instelling werd aangeboden.

(1) Een rijksdaalder is gelijk aan 2 kronen. Een krone heeft eene nominale waarde van 66²/₃ cent.

De behoefte aan zulk eene instelling wordt evenwel zeer gevoeld en aangezien een streng onderzoek heeft geleerd, dat de kas van 1795 niet onder dezelfde voorwaarden kan worden heropend, en wel om redenen van practischen aard, zoo wordt hierbij eene nieuwe verzekeringbank opgericht, gebaseerd op moderne grondslagen en in overeenstemming met de tegenwoordige behoeften.

Deze bank, welke met hare werkzaamheden den 1sten Mei a. s. zal aanvangen, zal den naam dragen van *Levensverzekeringbank te Kopenhagen van 1842 voor het Koninkrijk Denemarken en de Hertogdommen Sleeswijk--Holstein en Lauenburg.*"

Voorloopig werd aan de bank slechts voor vijf jaren staatsgarantie verleend, maar in 1848 werd zij op denzelfden voet behandeld als de Levensverzekering- en Voorzorgkas en genoot de stichting dus staatsgarantie voor onbepaalde tijd.

Beide instellingen werkten naast elkander tot het jaar 1871.

Intusschen werden den 5den Januari 1851 door den Rijksdag, bij de wet, bepalingen vastgesteld, regelende de verplichte verzekering van rijksambtenaren.

Deze regelen zijn bij de vermelding van de voorschriften omtrent de verzorging van weduwen en weezen van officieren in de verschillende landen van Europa reeds medegedeeld.

Behalve door de ambtenaren, die door de wet werden verplicht, maakten weinigen gebruik van de gelegenheid, door den Staat aangeboden, zich te verzekeren.

De voornaamste redenen hiervoor waren:

1°. De premiën konden in geen kortere dan jaarlijksche termijnen worden betaald.

2°. Het verzekerde bedrag werd eerst uitgekeerd drie maanden na den dood van den verzekerde (1).

(1) Vele particuliere maatschappijen, ook in ons land, hebben deze bepaling nog steeds onder hare voorwaarden.

Wij herinneren ons een geval, waarin de maatschappij »Dordrecht» wel genegen was het verzekerde bedrag eerder uit te keeren (de stukken waren reeds een week na het overlijden van den verzekerde in het bezit der maatschappij), mits door den begunstigde voor dien tijd rente werd betaald, berekend tegen 5% 's jaars. De maatschappij was volkomen in haar recht, doch zij toonde door haar aanbod duidelijk aan, dat het haar met de gewraakte polis-voorwaarde alleen te doen was nog een kwartaal rente binnen te krijgen. Tegen dit kleine voordeel voor de maatschappij staat in vele gevallen een groot nadeel voor de nagelaten betrekkingen van den verzekerde.

Juist in den eersten tijd na het overlijden zijn er contanten noodig.

Vóór alles, wat de nalatenschap betreft, geregeld is, gaan er meestal eenige maanden voorbij, en in dien tijd zijn de assurantiepenningen vooral welkom. De maatschappij moet zoo coulant mogelijk zijn bij de uitkeering van het verzekerde bedrag.

Gelukkig vinden wij bij eenige Nederlandsche maatschappijen de bepaling, dat de uitkeering zal geschieden binnen een week of wel terstond nadat de benoedigde stukken ontvangen en in orde bevonden zijn; ook de »Dordrecht» doet zulks tegenwoordig. Zoo behoort het ook!

Eene andere maatschappij heeft eveneens een middelje uitgevonden om »er nog van te halen wat er te halen is." Zij betaalt niet het volle verzekerde bedrag uit, maar slechts 98%.

»Och!» zeide ons eens de directeur van die maatschappij, »de menschen zijn gewoonlijk zoo blij met het bedrag dat zij krijgen, dat hun die 2% niet kan schelen."

Dergelijke beschouwingen moesten onzen levensverzekeraars onbekend zijn,

3°. Het strenge geneeskundig onderzoek.

Voor al de mindere klassen maakten om deze redenen weinig gebruik van de instellingen. Daarom kwam de Regeering in 1867 met een ontwerp voor den dag voor een derde Anstalt, bepaald bestemd voor de mindergegoeden, doch dit ontwerp, waarbij aan de drie genoemde bezwaren werd tegemoet gekomen, werd door den Rijksdag verworpen. Gelukkiger was zij in 1870, toen het haar gelukte den Rijksdag eene wet te doen aannemen, waarbij eene nieuwe instelling werd opgericht met een herzien tarief en bijzondere faciliteiten voor den minderen man.

Deze instelling, *Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871* (Levensverzekering- en Voorzorgkas van 1871), nam alle rechten en verplichtingen van de twee oude fondsen over, onder voorwaarde, dat kapitaal en premiën van de Levensverzekeringbank te Kopenhagen afzonderlijk zouden worden gehouden, totdat alle verzekeringen, die zij hadden aangegaan, zouden zijn betaald.

De nieuwe Bank werd gegarandeerd door den Staat.

Bij de nieuwe wet (van 18 Juni 1870) werd ten opzichte van ambtenaren bepaald, dat zij aan de verplichtingen, hun bij de wet van 5 Januari 1851 opgelegd, ook konden voldoen door in plaats van eene lijfrente, eene levensverzekering te sluiten voor eene som, niet minder bedragende dan 15 maal het bedrag der lijfrente, die zij moesten verzekeren. Maakten ze van dit recht gebruik, dan waren zij aan dezelfde bepalingen onderworpen als de niet-ambtenaren. Zij moesten zich derhalve aan een volledig geneeskundig onderzoek onderwerpen, terwijl voor de gewone pensioenverzekering, zooals vroeger reeds is medegedeeld, slechts eene verklaring noodig was, dat zij niet in onmiddellijk doodsgevaar verkeerden.

De wet van 18 Juni 1870 werd nog bij eene nieuwe wet van 1 April 1893 gewijzigd. Sedert heet de instelling *Statsanstalten for Livsforsikring* (Staatsbank voor Levensverzekering).

Aan de wet, zooals ze thans van kracht is, ontleenen wij het volgende:

»Statsanstalten» is bestemd voor inwoners van het Rijk en zijne koloniën.

Aan het bestuur wordt overgelaten verzekeringen te sluiten met inwoners van Zweden, Noorwegen en de onmiddellijk aangrenzende landen, zoo ook met Denen, in het buitenland vertoevende.

Alle verzekeringen, het menschelijke leven tot grondslag hebbende, worden door de Anstalt gesloten. Op één leven worden geene hoogere verzekeringen gesloten dan van *f* 40.000 kapitaal of *f* 4000 rente. Het leven van kinderen beneden vijf jaar wordt niet verzekerd.

Voor het sluiten van verzekeringen, waarbij eene uitkeering moet geschieden of de premiebetaling ophoudt bij het overlijden van den verzekerde, moet deze geneeskundig worden onderzocht. Mocht dit onderzoek niet ten volle bevredigend zijn, zoo kan de verzekering tegen eene hoogere premie worden aangegaan.

De premiën kunnen òf in eens òf in jaarlijksche, halfjaarlijksche, drie-maandelijksche of maandelijksche termijnen worden voldaan; het geschiedt steeds bij vooruitbetaling.

De verzekerde kapitalen worden uitgekeerd, zoodra de noodige stukken in het bezit van het bestuur zijn.

Bij het aangaan der verzekering kan het recht van endossement worden bedongen.

Bij afkoop wordt de *volle* reservewaarde teruggegeven, terwijl binnen drie maanden, nadat de verzekering op deze wijze is geroyeerd, nog eene premievrije polis, met de oude verzekering tot grondslag, kan verkregen worden.

Wordt eene premie niet op tijd betaald, dan wordt aan den nalatige nog twee vervalddagen uitstel gegeven en wanneer in dien tusschentijd behalve de achterstallige premie eene boete wordt betaald, die hoogstens een achtste van de premie kan bedragen, zoo behoudt de verzekering hare waarde, zelfs al zou de verzekerde in dien tijd zijn overleden.

Geen boete wordt opgelegd, wanneer de premie binnen 14 dagen na den vervalldag wordt betaald.

Geeft de belanghebbende vóór den tweeden vervalldag na het ingebreke blijven den wensch te kennen nog langer uitstel van premiebetaling te verlangen, dan kan hem dit worden toegestaan, zoolang de waarde der verzekering grooter is dan het achterstallige bedrag met de rente.

Voor reizen buiten Europa worden extra-premiën betaald.

Voor *oorlogsrísico* wordt niets in rekening gebracht, tenzij de verzekerde deelneemt aan een oorlog buiten het Deensche leger of de Deensche vloot, of wel, wanneer de verzekering is gesloten binnen één jaar voor het uitbreken van den strijd.

In 't algemeen wordt bij zelfmoord slechts de reservewaarde uitgekeerd; wanneer het evenwel blijkt of slechts het vermoeden bestaat dat de suicide is gepleegd in ontoerekenbaren toestand, dan kan in overleg met den Minister van Financiën zelfs de volle verzekerde som worden uitgekeerd.

Tegen eene kleine extra-premie, kan men zich de uitkeering van de volle verzekerde som bij zelfmoord waarborgen (1).

In dit geval moeten minstens drie volle jaarpremiën zijn betaald en de

(1) In Nederland noemt men thans nog eene maatschappij niet betrouwbaar, wanneer zij voor de gevallen van zelfmoord en oorlog milde bepalingen heeft gemaakt.

Althans een drietal jaren geleden werd door een der vertegenwoordigers van eene Nederlandsche maatschappij, met medeweten van zijnen directeur, een smaadschrift uitgegeven, waarin eene grootere zustermaatschappij om die reden op de meest onedele wijze werd aangevallen.

Wanneer de mannen van het vak zich niet ontzien op dergelijke wijze wantrouwen tegen de levensverzekering te kweken, dan is het toch werkelijk niet te verwonderen dat menschen, die slechts te hooi en te gras iets van die instellingen vernemen, huiverig zijn, haar voor een groot aantal jaren hunne premiën toe te vertrouwen.

In Denemarken deed 25 jaren geleden de Staat, die van huis uit zoo gaarne conservatief is, reeds, wat nu nog in Nederland, als te modern, met wantrouwen wordt aangezien.

Zijn wij in ons land dan zoo vreeselijk ten achter?

polis minstens zes weken vóór het plegen van den zelfmoord in eens anders bezit zijn.

De tarieven zijn berekend met de ondervindingstafelen van de Lijfrenten- en Voorzorgkas van 1842 tot grondslag.

Tevens is hierbij een rentevoet van 2⁰/₀, en in sommige gevallen van 1³/₄⁰/₀ per halfjaar aangenomen.

Op de netto-premiën, langs dezen weg verkregen, wordt een opslag gelegd voor het exploitatiefonds. Deze hangt af van den aard der verzekering en van de wijze, waarop de premiën worden betaald, hetzij als premie in eens of wel als jaarpremiën (halfj., driemaandel. en maandel.).

Bij de reserveberekening wordt deze opslag buiten beschouwing gelaten, doch gestort in het exploitatiefonds. Hetzelfde geschiedt met de poliskosten, die hoogstens 2 kronen bedragen. Wel wordt bij de reserveberekening onder de baten gerekend de opslag voor toevallig verlies. Ook deze hangt weer van omstandigheden af.

De volgende staat geeft omtrent een en ander inlichtingen:

Aard der verzekeringen.	Rentevoet, gebruikt bij de premieberekening.	Opslag.		
		Voor 't exploitatie- fonds, wanneer		Niet voor 't expl. fonds, wanneer
		de koopsom wordt betaald in		de koopsom wordt betaald in premiën.
		eens.	premiën.	
Dadelijk ingaande lijfrenten.	1 ³ / ₄ ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀		
Uitgestelde lijfrenten.	1 ³ / ₈ ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀	3 ⁰ / ₀
Uitgestelde kapitalen.	1 ³ / ₄ ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀	3 ⁰ / ₀
Levenslange en gemengde verz. op één leven.	2 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	8 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀
Overlevingsrente.	2 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	8 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀
Tijdelijke levensverzekering op één leven. . .	2 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	8 ⁰ / ₀	10 ⁰ / ₀
Levensverzekering op 2 levens	2 ⁰ / ₀ per half- jaar.	5 ⁰ / ₀	8 ⁰ / ₀	10 ⁰ / ₀ (1)

In plaatsen, waar geen vaste agenten zijn aangesteld, kunnen de betaalingen en de uitkeeringen van de Anstalt geschieden bij die openbare instellingen, welke door den Minister van Financiën worden aangewezen, en met name bij de postkantoren.

Op al deze plaatsen zijn tarieven en formulieren voorhanden en worden alle inlichtingen verschaft, noodig voor het sluiten van eene verzekering.

(1) Deze 10⁰/₀ wordt eveneens gelegd op de netto-premiën van die levensverzekeringen, welke voor korter dan 10 jaren zijn gesloten, ongeacht of de premie in eens wordt betaald, dan we in jaarlijksche of kortere termijnen.

Aan de agenten, postdirecteuren, enz., wordt eene provisie toegekend van 2°/_o der te betalen premie. Voor de vast aangestelde agenten kan deze provisie, met toestemming van den Minister van Financiën, tot 3°/_o worden verhoogd.

In sommige gevallen kan het bestuur in plaats hiervan ook eene aanbrengprovisie verleenen voor die verzekeringen, die niet bij de wet verplichtend zijn gesteld.

In geen geval mag de verleende commissie meer bedragen dan 6°/_o van de koopsom der verzekering.

Alle bij de Anstalt loopende verzekeringen zijn, zoowel in vredes- als in oorlogstijd, vrij van elke belasting; alle stukken zijn vrij van zegel.

Het bestuur bestaat uit vijf leden, waarvan twee wiskundigen moeten zijn; een der leden is directeur.

Elk jaar moet het bestuur eene uitvoerige rekening en verantwoording opmaken, terwijl om de vijf jaren een onderzoek wordt ingesteld naar de werkelijke sterfte en de werkelijke uitkeeringen in verband met hetgeen volgens de sterftetafel wordt verwacht.

Een en ander moet afzonderlijk geschieden voor:

- 1°. de lijfrente- en voorzorgkas van 1842,
- 2°. de levensverzekeringbank te Kopenhagen, voor zoover deze beide afdelingen nog verzekeringen hebben loopen, en
- 3°. de staatsbank voor levensverzekering.

Die sub 1°. en 3°. , zoowel voor de vrijwillige als voor de verplichte afdeeling, elk afzonderlijk.

Van dit onderzoek wordt een uitvoerig verslag opgemaakt.

De hiertoe vereischte aantekeningen moeten steeds worden bijgehouden, zoodat het rapport, desverlangd, ieder oogenblik kan worden uitgebracht.

Blijkt uit dit z.g. vijfjarig verslag — dat evenals de jaarlijksche rekening en verantwoording aan den Rijksdag ter goedkeuring moet worden overgelegd —, dat de tarieven, hetzij door de ondervonden sterfte, hetzij door verandering van den rentestandaard, eene wijziging moeten ondergaan, dan zal zulks bij eene wet moeten worden bepaald.

Nimmer zal deze wijziging van terugwerkende kracht zijn.

Thans rest ons nog na te gaan, in hoeverre de instelling aan de verwachtingen van de oprichters heeft beantwoord.

Sinds de oprichting heeft de bank aan den Staat *niets* gekost.

Alle onkosten konden uit den opslag ruim worden betaald.

Het kapitaal is jaar op jaar aangegroeid en bedroeg ult°. December 1893 niet minder dan ruim 70.000.000 kronen ($\pm f$ 47.000.000)

Uit het laatste vijfjarig verslag (1892) bleek het volgende:

De contante waarde van alle verplichtingen der bank bedroeg op den 31sten December 1890, 64.000.000 kronen. De contante waarde van het

actief der bank (deels bestaande uit contanten, effecten, obligatiën tegen onderpand, enz., deels uit de contante waarde der premiën, welke de verzekerden nog moeten betalen) bedroeg op denzelfden dag 79.500.000 kronen, zoodat er een *zuiver overschot van 15.500.000 kronen* bleek te zijn.

Waar bij de berekening van een en ander toekomstige baten of lasten zijn gedisconteerd, is niet de gewone sterftetafel der bank gebruikt, maar rekening gehouden met de ondervindingstafel, tot einde 1890 bijgewerkt, en tevens bij alle verzekeringen met eene rente van $1\frac{3}{4}\%$ per halfjaar.

Eene tweede berekening, op dezelfde grondslagen als de tarieven gebaseerd, wees een overschot aan van 18 à 19 millioen kronen. Men heeft zich evenwel aan de $15\frac{1}{2}$ millioen gehouden, omdat de bank niet zeker is in de toekomst eene hoogere rente dan $3\frac{1}{2}\%$ 'sjaars te zullen maken.

»Wij zouden, zoo eindigt het bestuur het bedoelde vijfjarig verslag, dit overschot gaarne noemen een *reservefonds*, wanneer dit woord in de verzekeringswereld geen andere beteekenis had gekregen (1).

(1) Onder reserve wordt in het algemeen verstaan het verschil tusschen de contante waarde der toekomstige uitkeeringen en de contante waarde der toekomstige (netto) premiën.

Heeft de maatschappij deze reserve, ook wel premie-reserve genoemd, in kas, dan kan zij steeds aan hare verplichtingen voldoen als de werkelijke sterkte met de veronderstelde overeenkomt, dezelfde rente wordt gemaakt die bij de berekening der tarieven is gebruikt, de premiën op tijd worden betaald, geen afkoop plaats heeft, kortom — als alles gaat, zooals het behoorde te gaan.

Wijl dit nu eenmaal niet het geval is en bovendien de belegde gelden in waarde kunnen verminderen, worden er behalve de premie-reserve nog andere reserves gevormd; bijv. een extra-reserve, eene reserve voor geldbeleggingen, enz.

In tegenstelling met de Deensche Statsanstalt, waar het uitzondering is, geven thans nog alle maatschappijen eene z.g. afsluitprovisie aan de agenten. Deze provisie is vrij hoog, nl. 30 % à 40 % der 1ste jaarpremie. Rekent men nu nog het aandeel in de algemeene onkosten, dan zal men begrijpen dat niet alleen de opslag van de 1ste premie aan onkosten is verbruikt, maar vrij wel de 1ste premie in haar geheel.

Daarom is in werkelijkheid de premie-reserve niet wat wij haar in 't begin van deze noot noemden.

De verzekerde betaalt elk jaar eene netto-premie vermeerderd met een opslag voor onkosten en winst.

Nu worden, zooals wij zagen, in 't begin de meeste onkosten gemaakt. De maatschappij gebruikt hiervoor de eerste premiën.

De premie-reserve is daardoor in 't begin te klein, maar daar staat tegenover dat de geheele opslag op de toekomstige premiën niet meer noodig is voor de onkosten. Die opslag, althans een groot deel er van, kan dus dienen om, hetgeen bij het sluiten der verzekering te veel is uitgegeven, later weer bij de premie-reserve te voegen.

De nieuwe premie, die men rekt later bij de premie-reserve te kunnen voegen, noemt men reserve-premie; zij is dus gelijk aan de netto-premie, vermeerderd met dat deel van den opslag, dat men voor onkosten niet meer noodig heeft.

Zoolang niet de onkosten gelijk verdeeld worden over alle jaren gedurende welke de verzekerde premiën betaalt, zooals vrij wel bij de »Statsanstalt» plaats vindt, is er geen andere methode mogelijk om de reserve te berekenen. Zij is dan ook volkomen correct.

Jammer, dat met die reserve zooveel onwaardige reclame wordt gemaakt.

Wij herinneren ons eene maatschappij, die eene circulaire verspreide, waarin zij mededeelde en dit met cijfers aantoonde, dat zij meer gereserveerd had dan een harer concurrenten. Zij had 25 % van het verzekerde bedrag gereserveerd, eene andere bijv. slechts 10 %.

Het gaat evenwel niet aan, op die wijze eene vergelijking te maken. De grootte eener reserve hangt af van:

1°. den aard der verzekeringen (voor eene dadelijk ingaande lijfrente is de reserve in 't begin

»Aan het woord overschot wordt toch anders een geheel verkeerde betekenis gehecht.»

»Men meene toch vooral niet, dat dit bedrag zonder enig gevaar voor de instelling zou kunnen gemist worden.»

»Elke financieele onderneming met verplichtingen in de toekomst is in zeer bedenkelijken toestand, wanneer het passief juist gelijk is aan het actief.»

»Voor eene levensverzekeringbank geldt dit in nog hoogere mate.»

Uit een vorig vijfjarig verslag was reeds gebleken, dat er een aanzienlijk overschot beschikbaar was.

Voor het eerst werd toen een zeker deel hiervan als winst aan de verzekerden uitgekeerd, en wel ongeveer 4.500.000 kronen.

Het overschot was ontstaan, zoowel door de geringere sterfte dan de gebruikte sterftetafel aanwees, als door de hoogere rente die men had gemaakt. Werkelijk had men, tot en met het jaar 1885, nog $4\frac{1}{2}\%$ rente genoten.

Lang en breed werd in den Rijksdag besproken, wat men met het overschot zou doen. Eerst werd voorgesteld de premiën te verlagen, omdat eene staatsverzekering zoo weinig moest kosten als maar eenigszins mogelijk kon zijn, maar aangezien men geen zekerheid had, dat men op den duur dezelfde gunstige uitkomsten zou verkrijgen en bovendien slechts weinigen van hen, die hadden medegewerkt om het overschot te vormen, bij eene verlaging der premiën voordeel zouden genieten, werd dit plan spoedig opgegeven en besloot men ongeveer 4.500.000 kronen als *winst* uit te keeren.

De verdeeling, bij de Wet vastgesteld, had als volgt plaats:

Men maakte een nieuw tarief, gebaseerd op de werkelijke sterfte, zooals die bij de bank had plaats gehad tusschen 1842 en 1885, en op eene rente van $3\frac{1}{2}\%$'s jaars. In verhouding van hetgeen men volgens het werkelijke tarief na 1871 meer had betaald, dan volgens het nieuw berekende noodig was, werd het tot winst bestemde bedrag verdeeld.

De ambtenaren kregen van de 4.500.000 kronen alleen 1.000.000 kronen.

Den 15den Maart 1889 werd eene wet uitgevaardigd, welke eventueele winstuitkeeringen in de toekomst regelde. »Wanneer, zoo luidt het in deze wet, uit het vijfjarig verslag van de bank blijkt, dat er meer gelden aanwezig dan noodig zijn, zoo wordt bij den Rijksdag een wetsvoorstel ingediend tot uitkeering van winst aan de verzekerden.» Aangezien het laatste

hoog en bij den dood van den lijfrentenier gelijk nul; voor eene uitkeering na overlijden is het juist andersom),

2°. den leeftijd der verzekerden,

3°. den duur der verzekeringen,

4°. den ouderdom der verzekeringen,

5°. het verzekerde bedrag.

Maakt men nu, in eene reclame, van den laatsten factor *alleen* gebruik en negeert men de andere, dan kan dit alleen ten doel hebben de oningewijden zand in de oogen te strooien. Dergelijke practijken zullen nog lang de populariteit der levensverzekering, waarop deze zoo volkomen aanspraak heeft, in den weg staan.

vijfjarig verslag (dat van 1892) een overschot aanwees van 15.500.000 kronen werd door den Rijksdag den 1sten April 1893 toegestaan, aan de verzekerden opnieuw een bedrag als winst uit te keeren en wel 1.750.000 kronen. Bij deze winstverdeling werd dezelfde methode gevolgd, die bij de eerste winstverdeling in toepassing was gebracht. Ongeveer 32.000 verzekerden kregen bij deze gelegenheid een winstaandeel.

Zooals zooveen reeds vermeld is, wordt bij de berekening van het actief, het passief en het overschot, alleen gebruik gemaakt van netto-premiën.

De opslag wordt gestort in het exploitatiefonds. Alle onkosten worden uit dit fonds bestreden.

Hieronder volgt de exploitatierekening over het jaar 1893.

	Kr.	Öre.	Kr.	Öre.
Ontvangsten.				
Poliskosten	3.050	00		
Opslag op de premiën (5, 6 of 8 %). . .	267.306	64		
Rente van het kapitaal van het exploitatie- fonds	106.568	22		
			376.924	86
Uitgaven.				
Tractementen	34.775	01		
» aan assistenten	16.000	00		
Commissie aan ambtenaren en assistenten.	67.493	40		
Honorarium voor technische hulp, bureau- kosten, bodeloon, enz.	42.956	53		
Huishuur	13.314	00		
Honorarium aan geneeskundigen.	14.448	00		
Provisie aan agenten.	33.097	92		
Afsluitprovisie (in bijz. gevallen).	3.406	03		
Provisie aan niet-rekenplichtige agenten.	11.613	64		
Pensioen aan oude beambten.	4.003	41		
Bijzondere uitgaven	5.166	74		
			246.274	68
Over.			130.650	18
Het exploitatiefonds bedroeg op 1 Januari 1893. . . .			2664.205	50
Totaal van het fonds op 31 December 1893.			2794.855	68

Hieruit blijkt, dat niet alleen alle onkosten uit den opslag bestreden konden worden, doch het exploitatiefonds nog bovendien met ruim 130.000 kronen aangroeide.

Wat een hemelsbreed verschil met onze fondsen!

Statsanstaten heeft nog nimmer eenige subsidie van den Staat noodig

gehad. Ons Indisch officiersweduwen- en weezenfonds moet nu nog elk jaar, gedurende geruimen tijd, met eenige tonnen gouds geholpen worden, om aan zijne verplichtingen te kunnen voldoen.

Terwijl in Denemarken de contributiën billijk zijn (want een ieder betaalt naar verhouding van hetgeen hij wil genieten) en tevens goedkooper dan bij ons, houdt men nog millioenen over. Onbillijkheden, als door ons zijn aangewezen bij de Nederlandsche instellingen, komen niet voor, maar men is er ook minder gemakzuchtig dan bij ons. De gelden worden soliede en voordeelig belegd, zoodat men thans nog ruim 4°/_o rente maakt.

In het verslag van 1893 vinden wij nl.:

Vermogen op ult°. Dec. 1892. Kr. 66.086.723,73

Aangekocht en belegd gedurende 1893 . . . » 2.930.727,50

Samen. Kr. 69.017.451,23

Rente gekweekt gedurende 1893 » 2.761.263,74

dus nog iets meer dan 4°/_o; doch wijl hetgeen gedurende 1893 is aangekocht en belegd niet een vol jaar rente heeft opgebracht, kunnen wij zonder overdrijving zeggen, dat gedurende 1893 ruim 4°/_o rente is gemaakt.

Behalve de waarde van het gebouw in de Havnegade N°. 23, ad Kr. 282.292,32, vinden wij in de verantwoording van het vermogen der bank: verschillende staats- en gemeenteleeningen, obligaties van credietvereeningen en spoorwegmaatschappijen, beleeningen op polissen en effecten, voorschotten op tractementen en pensioenen.

Wij stemmen dan ook volkomen in met hetgeen in het *Report on the System of State Insurance in Denmark*, door de Engelsche ambassade in 1890 uitgebracht, gezegd wordt:

»Men heeft in Denemarken in al die jaren verkregen *a result which affords a further proof of the able and efficient manner in which the State Insurance Institution is carried on by the managing committee* (1).

Kon men hetzelfde ook zeggen van onze Nederlandsche instellingen!

Wanneer al onze fondsen werden gesloten en in de plaats daarvan ééne groote Staatsbank voor levensverzekering werd opgericht, dan zouden zeer velen er door gebaat zijn.

Niet alleen voor rijksambtenaren toch behoeft zulk eene staatsbank te dienen. De Deensche regeering heeft met het gemeentebestuur van Kopenhagen een contract gesloten, waarbij bepaald is dat de ambtenaren van deze gemeente zich bij de »Anstalt'' kunnen en moeten verzekeren op denzelfden voet als voor de rijksambtenaren is vastgesteld.

Zoo werden in 1893 door tusschenkomst van Kopenhagen's magistraat 38 weduwnpensioenen gesloten.

(1) Miscellaneous Series of the Foreign Office. 1890. N°. 187. Printed for Hr. Ms. Stationery Office by HARRISON & SONS. London.

Tal van gemeenten in ons land hebben tot dusverre verzuimd de pensioenen of weduwenpensioenen hunner ambtenaren te regelen, meestal omdat het aantal deelgenooten te klein zou zijn voor eigen beheer.

Dit bezwaar bestaat niet bij eene groote instelling, als eene staatsbank kan zijn.

In den laatsten tijd kan men geen dagblad in handen krijgen of men leest van vergaderingen van candidaat-notarissen, predikanten, onderwijzers en tal van andere corporatiën, vergaderingen waarin besprekingen gehouden en motiën aangenomen worden, alle ten gunste van verzekering van pensioenen en weduwenpensioenen.

De meesten zijn evenwel huiverig zich tot eene particuliere maatschappij te wenden; zij zullen zeer zeker er niet tegen op zien zich aan te sluiten bij eene onderneming van staatswege.

Voor enkele jaren werd het z.g. doktersfonds overgenomen door de levensverzekering van Eigen Hulp. Toen ook andere maatschappijen wilden mededingen werden er verdachtmakingen geuit, circulaires verspreid, kwaad bloed gezet, veel meer tot schade van het levensverzekeringbedrijf in Nederland, dan wanneer eene Staatsbank het fonds had overgenomen.

De levensverzekeringmaatschappijen zijn in ons land nog niet populair. Wij moeten dit hoofdzakelijk wijten aan haarzelve.

Reeds vroeger gaven wij een enkel voorbeeld om aan te toonen hoever de concurrentiehaat zelfs directeuren kan brengen.

Wij hebben eenige jaren in de verzekeringwereld doorgebracht en ons ook bezig gehouden met het afsluiten van verzekeringen, welnu — het is onze ondervinding dat wij meestal stuitten op vooroordeelen, opgewekt door onze concurrenten (1).

Candidaat-verzekerden wisten ons mede te deelen in welke fondsen het kapitaal onzer maatschappij was belegd en waren volkomen op de hoogte (?) van den slechten toestand waarin die fondsen verkeerden, men ontzag zich zelfs niet het particuliere leven onzer directeuren in het geding te halen.

Menschen, die moeite hadden hun slagboekje op te tellen, wisten ons te vertellen dat er te weinig gereserveerd was, de onkosten te groot waren, de sterftetafels niet deugden, dat onze maatschappij moest te gronde gaan. Al dat schoons was hun uitgelegd door mannen van het vak!

Toen wij om particuliere redenen het levensverzekeringbedrijf vaarwel zegden, werden wij door andere maatschappijen aangezocht hunne belangen te behartigen. Hunne vertegenwoordigers kwamen ons tot vervelens toe bezoeken; nu dorsten zij ons gerust mede te deelen dat onze vroegere maatschappij niet was te vertrouwen.

Een kwam zelfs in vervoering: »uwe maatschappij is rot», zoo luidde zijn oordeel. Men begrijpt dat zulke onzin geen invloed op ons had. De toch

(1) Wij staan thans geheel buiten het levensverzekeringvak, zoodat ons oordeel, uit dien hoofde, vrij kan zijn van alle subjectiviteit.

al niet gunstige meening omtrent onze oud-collega's werd er alleen niet beter op.

Wanneer men zich niet ontziet tegenover hen, die eenigzins over de waarde der beschuldigingen kunnen oordeelen, zulke lastertaal te spreken, dan is het duidelijk dat het tegenover oningewijden nog grover toegaat, en — hunne aantijgingen worden helaas gaarne door de menigte geloofd.

De directiën kunnen dan ook in hun eigen belang niet genoeg hunne vertegenwoordigers op het hart drukken zich van beschouwingen over zustermaatschappijen te onthouden. Zij weten zeer goed dat agenten en inspecteurs voor het grootste gedeelte onbevoegd zijn, een oordeel te vellen over de soliditeit eener concurreerende maatschappij.

Dat voortdurende gelieg en gelaster doet aan de goede zaak een onherstelbaar kwaad. De directiën moeten evenwel zelf het voorbeeld geven, en zich onthouden van het in het openbaar bespreken van in hunne oogen minder juiste handelingen hunner concurrenten, althans moeten zij nalaten het te doen op eene wijze, die groot wantrouwen moet wekken.

C'est le ton qui fait la musique.

Nog dezer dagen kwam ons een periodiek verschijnend blaadje in handen, waarin het bestuur eener maatschappij een harer collega's beschuldigde van alles behalve faire handelingen. Wel was de pil verguld maar ze was bitter, erg bitter zelfs.

Men moet niet vergeten, dat dergelijke beschuldigingen — hoe »vreedzaam» ze ook genoemd worden — gevaarlijke wapenen zijn in handen der agenten en inspecteurs, die, zooals wij reeds zeiden, *over 't algemeen* niet bevoegd zijn te oordeelen.

Het publiek verneemt die beschuldigingen geheel misvormd en verzaard. Dit doet de levensverzekering zeer veel kwaad. In de meeste gevallen stuit het sluiten eener verzekering af op het wantrouwen van den candidaat tegen de maatschappijen, en in honderd van de honderd gevallen is dit wantrouwen ontstaan door het gebabbel van de verzekeraars zelve.

Hadden ook wij, evenals Denemarken een Staatsbank voor levensverzekering, dan zou het goede voorbeeld van den Staat zeer zeker gunstig werken op het algemeen oordeel over de levensverzekering; unfaire concurrentiemiddelen zouden minder worden aangewend omdat zij ook den Staat, wiens soliditeit door ons volk als volkomen wordt beschouwd, zouden treffen.

Voor al wanneer de Staat, zooals in Denemarken reeds jaren lang is geschied, gunstige voorwaarden stelt, zullen ook de goede particuliere maatschappijen zulks kunnen doen, zonder terstond door concurrenten of »andersdenkenden» voor onbetrouwbaar te worden uitgescholden; wanneer de Staat zich zóó bemoeide met de levensverzekering, zou ook eerder eene wettelijke regeling te wachten zijn; men zou tevreden zijn met eene verantwoording

als de Staatsbank jaarlijks zou overleggen, en een dwaas geschetter over een nooit volkomen uit te oefenen Staatstoezicht zou voorkomen worden.

»Maar wanneer zoo'n Staatsbank zich niet bepaalt tot de ambtenaren en ook niet-ambtenaren aanneemt, dan zullen de particuliere maatschappijen te zeer worden benadeeld.»

Wij zijn van huis uit wat ongeloovig en ook deze vrees deelen wij niet.

In Denemarken werken behalve vele buitenlandsche maatschappijen ook goede binnenlandsche en wel met succes: bijv. *de Thule*, *de Hafnia* en de onderlinge *Denmark*.

Men vergeete niet, dat eene staatsinstelling geen reclame maakt, de candidaat-verzekerden niet opzoekt, doch slechts afwacht degenen, die uit zichzelf komen, en dat deze laatsten betrekkelijk gering in getal zijn, weet een ieder die zich bezighoudt met het afsluiten van levensverzekeringen.

Toen voor enkele jaren het weduwen- en weezenfonds voor burgerambtenaren werd opgericht, waren velen in de verzekeringwereld bevreesd, dat »er nu niets meer gedaan kon worden.»

Men behoeft slechts de verslagen der maatschappijen en haren enorme vooruitgang na te gaan om van het ijdele van die vrees overtuigd te zijn.

Wij wenschen geen staatsmonopolie in zake levensverzekering, maar eene staatsinstelling naast zoo mogelijk zeer vele goede particuliere maatschappijen, eene instelling die, in de eerste plaats bestemd voor rijks- en gemeenteambtenaren, ook opengesteld moet worden voor een ieder die er gebruik van wenscht te maken. Het arbeidsveld voor particuliere ondernemingen blijft groot genoeg, hun arbeid zal er lichter, niet zwaarder door worden.

Wij weten wel dat onze verhandeling geen direct gevolg zal hebben, wij zijn evenwel tevreden als men overtuigd is van de onvoldoende wijze, waarop onze Staat deze materie heeft geregeld, en wanneer zij, die eenmaal geroepen zullen worden om dien toestand te verbeteren, aan hetgeen wij schreven eenige aandacht schenken. De regeling in Denemarken is dit ten volle waard.

HET VIIIESTE HOOFDSTUK DER STAATSBEGROOTING VOOR 1897.

Uit den aard der zaak biedt de begrooting voor het Departement van Oorlog weinig aanleiding tot bijzondere beschouwingen. Tengevolge van eene aaneenschakeling van noodlottige omstandigheden, die wij hier niet behoeven op te sommen, is nog altijd in den onvoldoenden toestand onzer levende strijdkrachten geene verbetering gebracht kunnen worden, en zoolang dit het geval blijft, dat wil zeggen, zoolang de bestaande toestand eenvoudig gecontinueerd moet worden, zoolang zullen in de oorlogsbegrooting ook geene groote beginselen belichaamd kunnen zijn en zal zij dientengevolge slechts in zeer bescheidene mate de algemeene aandacht trekken.

Het blijft intusschen een opmerkenswaardig feit — en wij zullen niet zeggen, dat dit een bewijs is van een hoog ontwikkeld nationaliteitsgevoel —, dat de Nederlandsche natie met eene zekere gemoedelijkheid in dien erkend gebrekkigen toestand onzer levende strijdkrachten berust, zich volkomen bewust is, dat de onafhankelijkheid des Rijks daardoor onvoldoende gewaarborgd wordt, en toch de energie mist, om zich boven kleingeestig politiek geknutsel te verheffen door als één man samen te werken, ten einde althans dat allereerst noodige tot stand te brengen, wat verhoeden moet, dat vreemde wil en vreemde wetten aan al onze knutselarijen den bodem zullen inslaan.

In trouwe, is het niet verwonderlijk, dat bij al de geestdrift, die men zoo gaarne aan den dag legt voor onze jeugdige Koningin, men nochtans niet schijnt te begrijpen, dat een der eerste daden, waarin die geestdrift zich behoorde te uiten, zou moeten zijn: het scheppen van een wacht rond Haren Troon, sterk genoeg om dien tegen elken aanval te beschermen. Edoch, het schijnt wel, dat er ook in het leven der volken tijdperken zijn, waarin zelfs de gloeiendste geestdrift zich enkel in woorden, doch niet in daden uit!

Tot het tijdstip, waarop eindelijk de dageraad van een nieuwen dag zal gloren, blijft intusschen op den militair de plicht rusten om, woekerende met de bestaande krachten, deze zooveel mogelijk voor haar doel geschikt

te blijven maken. Uit dat oogpunt zullen wij dan ook trachten de oorlogsbegrooting voor het jaar 1897 te bezien.

De inrichting der begrooting is in zooverre gewijzigd, dat de bedragen, tot dusverre voor materieel der artillerie onder de buitengewone uitgaven gerangschikt, thans onder de gewone uitgaven zijn opgenomen en de artikelen, waaruit materialen ten behoeve van de artillerie-inrichtingen bestreden worden, zoodanig zijn ingericht, dat daaruit duidelijker dan tot dusverre kan blijken, wat voor de aangevraagde sommen verkregen zal worden. In zooverre daardoor aan een der wenschen van de Volksvertegenwoordiging werd tegemoet gekomen, is deze wijziging van waarde; overigens gelooven wij, dat niemand daaraan groote beteekenis hechten zal. Of een post, die uit de gewone middelen gekweten wordt, onder de gewone of onder de buitengewone uitgaven gerangschikt wordt, is volmaakt onverschillig. Iets anders is het, wanneer men werkelijk buitengewone uitgaven uit buitengewone middelen — eene leening met behoorlijk geregelde aflossing — kwijt, waardoor men deze uitgaven, zooals billijk is, over een grooter aantal jaren verdeelen kan, zoodat niet alleen het tegenwoordige geslacht daartoe bijdraagt, doch ook dat, hetwelk er in de toekomst de voordeelen van genieten zal.

Het incompleet aan korporaals (512) en dat aan vrijwilligers (6005), welk tekort hoofdzakelijk op de infanterie drukt, is dit jaar al weder grooter dan het vorige.

Wanneer men werkelijk overtuigd is van de noodzakelijkheid, dat het organiek vastgestelde aantal vrijwilligers bij de korpsen aanwezig zij — en wij meenen, dat daartoe alle aanleiding bestaat —, zou het o. i. der moeite loonen, indien een opzettelijk onderzoek werd ingesteld, niet alleen naar de oorzaken van die chronische kwaal, doch ook naar de middelen om haar te genezen.

In verband met het incompleet aan vrijwilligers wordt voorgesteld bij de bataljons, die aan manoeuvres en gecombineerde oefeningen deelnemen, tegelijkertijd twee lichtingen der militie gedurende 25 dagen voor herhalingsoefeningen onder de wapenen te roepen. In zooverre heeft dit euvel — het incompleet — dus weder eene goede zijde; niet alleen zal de geoefendheid van die lichtingen door dezen maatregel gebaat worden, maar bovendien zullen de oefeningen in degelijkheid winnen, naarmate het effectief der eenheden, welke daaraan deelnemen, grooter wordt. Reeds bij de in dit jaar gehouden oefeningen is de gunstige invloed daarvan voldingend bewezen.

Voor de muziekkorpsen bij de infanterie wordt een bedrag van f13.650 meer uitgetrokken; eene som, gelijkstaande met het totaal der bijdragen, welke tot dusverre door de officieren ten behoeve van die muziekkorpsen geofferd werden. Dit voorstel verdient ongetwijfeld aller instemming; de muziekkorpsen vormen eene instelling in het leger, die allermint voor het

genoegen der officieren wordt in stand gehouden, doch die haar aanzijn te danken heeft aan de noodzakelijkheid om onder moeilijke omstandigheden over een krachtigen hefboom te kunnen beschikken, om het moreel van den troep te verheffen. Er bestaat dus geen enkele reden, waarom men daartoe eene bijdrage van de officieren zou vergen. Door het opheffen van die onverplichte, en toch verplichte, bijdragen zal de billijkheid ten zeerste worden betracht.

Het deed ons aangenaam aan bij dit onderdeel met zooveel woorden neergeschreven te zien, dat de traktementen der officieren, die, niettegenstaande de belastingen stegen of uitgebreid werden, sedert 1881 geene vermeerdering ondergingen, geenszins ruim zijn. Wel zal de erkenning van dat feit, alleen, hun, die de nadeelen van dat gemis aan ruimte hunner middelen ondervinden, voorshands weinig baten, maar de omstandigheid, dat die woorden in de Memorie van Toelichting neergeschreven zijn en vermoedelijk wel niet weersproken zullen worden, doet ons hopen, dat men binnen niet te langen tijd zal inzien, dat het erkennen van die leemte niet voldoende is, doch dat dit gepaard moet gaan met het aanbrengen van verbeteringen.

Op 1 Juli 1896 telde het reservekader 232 vrijwilligers, terwijl daarbij 533 plaatsen onbezet bleven. Neemt men nu in aanmerking, dat de pers bij het verspreiden van de voorschriften betrekkelijk dat kader eenparig steun bood, zoodat feitelijk geen enkel beschaafd burger onwetendheid omtrent die instelling kan voorwenden, dan kunnen wij met den besten wil het succes nog niet bijzonder groot noemen. Wellicht brengt de toekomst intusschen verbetering!

Op 1 Mei ll. telde het reservekader, onder 213 vrijwilligers:

1 vaandrig,

13 reserve-onderofficieren,

88 reserve-korporaals en

144 adspirant-vaandrighs.

Ten aanzien van het reservekader werden wij dezer dagen verrast door het Kon. Besluit van 12 October jl. N°. 36, bij welk besluit bij de landmacht worden ingesteld: reserve-kapiteins, zoomede reserve-eerste en reserve-tweede luitenants, welke titularissen uit het reservekader getrokken zullen worden, door benoeming van vaandrighs tot reserve-tweede luitenant.

Uit den inhoud van genoemd Kon. Besluit blijkt o. a.:

1°. dat het niet noodig geoordeeld is de werking der bepalingen omtrent het reservekader af te wachten, met name in hoeverre de instelling der vaandrighs zou voldoen, alvorens aan dezen de mogelijkheid van eene benoeming tot reserve-officier te openen;

2°. dat voor eene benoeming tot reserve-officier geen werkelijk hoogere eischen gesteld worden dan voor eene benoeming tot vaandrig, bijv. blijkende uit het afleggen van een examen voor dien rang. De vaandrig toch moet:

a. zich gunstig onderscheiden door beschaving, praktische geschiktheid, gedrag, ijver en andere hoedanigheden, voor den officiersrang gewenscht;

b. het 20ste levensjaar hebben volbracht;

c. langer dan een jaar vaandrig zijn geweest en als zoodanig minstens twee maanden werkelijken dienst hebben verricht;

3°. dat het noodig geoordeeld is den vaandrig bij zijne benoeming tot reserve-officier voor eerste aanschaffing van uniform eene geldelijke tegemoetkoming te verzekeren van *f* 120; iets, wat tot dusverre bij eene bevordering tot officier niet gebruikelijk was;

4°. dat nog geenerlei regeling getroffen is, omtrent de rangverhouding der officieren en der reserve-officieren;

5°. dat den reserve-officier ten aanzien van het aangaan van een huwelijk algeheele vrijheid gelaten wordt.

Een nieuwe soort van vrijwilligers-reservisten zijn de reserve-vesting-telegrafisten, eene categorie van personen, die zeer zeker bestemd zijn om goede diensten aan de landsverdediging te bewijzen, en die als zoodanig zich vanzelf aanbevelen. Het schijnt ons zeer juist gezien, dat dit personeel niet uit de aanstaande dienstplichtigen gerecruteerd wordt, doch uit hen, die hun militieplicht reeds verricht hebben. Hoe meer categorieën van personen men toch schept, die in de gelegenheid gesteld worden om, onder voor hen zeer gunstige omstandigheden en wellicht nog onder het genot eener jaarlijkse toelage, diensten te verrichten, welke hen van militieplicht ontheffen, hoe grooter ongelijkheid daardoor in het leven geroepen wordt ten aanzien van hen, die ook zeer waardevolle krachten voor de landsverdediging leveren, doch zonder bijzondere toelage 12 of 18 maanden aan hun burgerlijk beroep of bedrijf onttrokken worden. Het verdient daarom aanbeveling deze bijzondere categorieën — bij de marine zou men ze baantjesgasten noemen — tot het kleinste mogelijke aantal te beperken.

Ten aanzien van de militaire wielrijders is men in dit opzicht mede op den o. i. goeden weg; een post van *f* 12.000 is uitgetrokken voor den aankoop van \pm 65 rijwielen, bestemd voor militaire wielrijders, uitsluitend uit de korpsen van het leger te verkrijgen. Het geheele aantal daarvan is voorloopig op 200 bepaald; een korps lichte infanterie op rijwielen zal dus voorloopig bij ons niet gevormd worden. Misschien komt men daar later vanzelf toe; oogenblikkelijke haast is er dan ook bij het oprichten van zulk een korps, naar wij meenen, nog niet.

Voorts zijn gunstige bepalingen gemaakt ten aanzien van officieren van den generalen staf en van intendanten, die zich in het wielrijden oefenen en een rijwiel aanschaffen. Het heeft onze aandacht getrokken, dat deze bepalingen niet zijn uitgestrekt tot eene categorie van officieren, die zoowel in vredes- als in oorlogstijd mede een zeer nuttig gebruik van een rijwiel kunnen maken, namelijk de officieren van gezondheid. Wij zouden het zeer

toejuichen, indien de zooeven bedoelde bepalingen ook op hen toepasselijk verklaard werden.

Ten aanzien der remonteering in het binnenland wordt in de Memorie van Toelichting medegedeeld, dat besloten is tot den aankoop voor een bedrag van *f* 25.000 van een 20-tal hengstveulens, die doelmatig opgefokt op 3-jarigen leeftijd — zoo zij voor dekking geschikt blijken — onder bepaalde voorwaarden, bijv. dat zij in het binnenland blijven, verkocht zullen worden. De minder geschikte zullen gecastreerd en voor de remonte bestemd, of wel verkocht worden. Op deze wijze kunnen particulieren in het bezit komen van alleszins deugdelijke dekhengsten. Dit laatste gereedelijk toegevend, vragen wij echter of dat eigenlijk wel de bedoeling is, waarmede de Staat's penningen ten behoeve der remonteering besteed worden? Wij betwijfelen dit; het ligt toch niet op den weg van den Staat particulieren van goed fokmateriaal te voorzien; bovendien wie waarborgt den Staat, dat de goede 3-jarige hengst niet misbruikt zal worden en de gunstige invloed, welken hij zou kunnen uitoefenen, daardoor verloren gaat. Wie waarborgt, dat de dekgelden zoodanig zullen zijn, dat deze hengsten verkozen zullen worden boven andere, van welker diensten met minder kosten gebruik gemaakt kan worden. Men weet toch, welke eigenaardige begrippen vele fokkers nog altijd op dit punt hebben.

Zou het nu geen aanbeveling verdienen deze hengsten van Staatswege te stationneeren, voor het dekken geenerlei dekgeld te heffen en dit alleen toe te laten bij merriën, die in een stamboek ingeschreven en volkomen als fokmateriaal geschikt zijn? Op die wijze zouden wij meenen, dat het aan de hengstveulens te besteden geld meerdere renten voor de fokkerij in het algemeen en voor de remonte in het bijzonder zou kunnen afwerpen.

Voor de Hoogere Krijgsschool wordt \pm *f* 3800 meer uitgetrokken, ten einde onze aanstaande intendanten, door detachering aan de Nederlandsche School voor Nijverheid en Handel te Enschede, in de gelegenheid te stellen meer kennis te vergaren omtrent aard en wijze van bewerking der grondstoffen voor de kleeding- en uitrustingsstukken; eene detachering dus met overeenkomstig doel als die aan de Rijks-Landbouwschool te Wageningen, waarvan het leger in de toekomst ongetwijfeld de goede vruchten plukken zal.

Een post van *f* 10.000 voor de wijziging van de ransels, welke in twee termijnen geschieden zal, beoogt vermindering van het gewicht der bepakking van den infanterist. Hierdoor zal, naar wij meenen te mogen aannemen, tegemoet gekomen worden aan den sinds lang door velen gekoesterden wensch, dat het gewicht van de bepakking der infanterie, ten bate van de marsch- en gevechtsvaardigheid van dat wapen, binnen redelijke grenzen mocht worden teruggebracht.

Ieder, die zich ook maar eenigszins rekenschap gegeven heeft van de bijzondere waarde, die vooral in ons land aan eene snelle mobilisatie moet worden toegekend, en van de bezwaren, die eene goede, onder alle omstandigheden juist werkende regeling van het mobilisatievervoer met zich brengt, zal begrijpen, dat — gelijk de Memorie van Toelichting tot de oorlogsbegroting van het jaar 1894 opmerkte — de omvangrijke regelingen voor den spoorwegdienst, welke dat vervoer noodig maakt, tot in bijzonderheden voorbereid, steeds bijgewerkt en te allen tijde voor het gebruik gereed moeten zijn. Voor dit doel wenscht de Regeering thans 2 gepensioneerde officieren op de bureaux van de beide groote spoorwegmaatschappijen werkzaam te stellen.

Erkennende, dat het noodzakelijk is voor deze werkzaamheden afzonderlijk personeel, onder het Departement van Oorlog ressorteerende, aan te wijzen, hadden wij er de voorkeur aan gegeven, indien hiertoe actief dienende officieren bestemd waren. Eigenlijk behoort de regeling van het militair vervoer bij mobilisatie en in tijd van oorlog geheel bij den generalen staf; zoo althans wordt het in het buitenland algemeen opgevat. Is men hiervan reeds bij ons afgeweken door van de Permanente Militaire Spoorwegcommissie wel een appendix, doch geen afdeeling van den generalen staf te maken, dan schijnt ons dit al niet zonder enig bezwaar toe, omdat het militair spoorwegvervoer, niet het minst bij de mobilisatie, zoo innig saamgeweven is met den werkkring van dat dienstvak, dat alles er op ingericht moet zijn om te dien aanzien zooveel mogelijk eenheid te verkrijgen. Nu achten wij het echter dubbel noodig, dat de zoeven besproken personen, die op het gebied van het spoorwegvervoer uit den aard der zaak eene bijzondere ervaring zullen opdoen, militaire personen zijn, over wier diensten men bij voortduring zal kunnen beschikken en die, later in hogere rangen gekomen, de eenmaal verkregen kennis ten nutte der landsverdediging zullen kunnen aanwenden. Op die wijze zou men niet afhankelijk worden van twee gepensioneerde officieren, over wier diensten men, om talloze redenen, misschien juist niet zal kunnen beschikken op het oogenblik, dat zich daaraan de grootste behoefte zal doen gevoelen.

Ten behoeve van de wapening van de verschillende korpsen van het leger met nieuwe geweren en karabijnen wordt aanschaffing voorgesteld van 31.100 geweren en wel:

10.000	geweren	voor de vestingartillerie,
7.000	»	» » depots,
14.100	»	» reserve ($\pm 25\%$),

en van 2400 karabijnen, namelijk:

1000	karabijnen	voor de depots en de marechaussee,
1400	»	» reserve ($\pm 25\%$).

Voor het daaropvolgende jaar (1898) wordt in uitzicht gesteld een voor-

stel voor aanschaffing van 54.500 geweren, waaronder eene reserve van 4500, tot een totaal bedrag van f 2.043.750, voor de schutterijen. Hoezeer wij volkomen begrijpen, dat nu de aanmaak van onze nieuwe geweren in de fabriek te Steyr eens in gang is, het in ons financieel belang is dien aanmaak zooveel mogelijk onafgebroken te doen doorgaan en het, uit dat oogpunt bezien, aanbeveling verdient de levering der wapenen voor onze legerreserve te doen aansluiten aan die der overige wapenen, hopen wij toch vurig, dat tegen het tijdstip, waarop dat kostbaar materieel in handen van onze legerreserve zal worden gegeven, de laatste zoodanig moge zijn hervormd, dat zij in deugdelijkheid niet voor hare wapening zal onderdoen.

Het ligt in de bedoeling van de Regeering om voor elk der 62.000 wapenen van het leger (47.000 geweren + 5000 karabijnen, welke reeds aangeschaft zijn, + 10.000 geweren voor de vestingartillerie, welke in 1897 aangeschaft zullen worden) te doen aanmaken een voorraad van 400 scherpe patronen en voor elk der voor de schutterijen, de depots en de reserve bestemde wapenen een voorraad van 120 scherpe patronen, in dier voege dat de patronen gereed zullen zijn op het oogenblik, dat de wapenen beschikbaar komen. Voor de aanvulling, welke gedurende een eventueelen oorlog noodig zal zijn, wordt verder gerekend op aanmaak in oorlogstijd uit *op te leggen* of *alsdan te verkrijgen* materialen. Wij vermeenen, dat het aanbeveling zal verdienen voor het laatstvermelde doel eene voldoende hoeveelheid materiaal *opgelegd* te hebben, omdat de mogelijkheid van het in oorlogstijd verkrijgen van een materiaal, dat niet in ons land vervaardigd wordt, minst genomen zeer onzeker is.

DE VESTINGBEGROOTING VOOR 1897.

Bij de Vestingbegrooting bepaalt zich de aandacht in hoofdzaak tot de Stelling van Amsterdam; terwijl toch voor de overige verdedigingsliniën slechts kleine sommen worden aangevraagd, is voor de reductstelling een bedrag van f 970.000 uitgetrokken, d. i. $\pm \frac{1}{5}$ van de geheele begrooting.

Zooals in de Memorie van Toelichting in den breede omschreven wordt, was men tegen het einde van 1892 met den aanleg der zandophoogingen voor de onderscheidene forten in de Stelling van Amsterdam reeds zoover gevorderd, dat verschillende van die werken op dat tijdstip, door het maken van de borstweringen en van de vereischte gebouwen, in hun geheel voltooid hadden kunnen worden. Hiertegen ware te minder bezwaar geweest, omdat mede in 1892 de te Schoorl genomen schietproeven tegen bomvrije samenstellingen geheel waren afgeloopen en die proeven de noodige gegevens hadden verstrekt ter beantwoording van de vraag, welke dikte voor de betondekkingen der gebouwen vereischt werd, om deze tegenover de nieuwere aanvalsmiddelen als voldoende bomvrij te mogen beschouwen.

Waarom men dan niet reeds op dat tijdstip tot de voltooiing dier werken overging? Omdat de toenmalige Regeering meende, dat — om althans eene Stelling van Amsterdam te verkrijgen, die in tijd van nood, spoedig, zooveel mogelijk in staat van verdediging zou kunnen worden gebracht — het gewenscht was allereerst de zandophoogingen tot verdedigbare aardwerken te vergraven.

Door op die wijze te handelen ging en tijd en geld verloren, zonder dat iets van beteekenis gewonnen werd: »die kring van zoogenaamde verdedigbare aardwerken (zou), bij een eventueelen aanval op de Stelling van zeer geringe beteekenis blijken te zijn», zegt de Memorie van Toelichting. »Zelfs voor den meest oningewijde moet het toch duidelijk wezen, dat aan eene eenigszins langdurige verdediging van eene stelling, bestaande uit aardwerken, waarin alle bomvrije ruimten, zoo voor logies als voor munitieberging, te eenenmale ontbreken (in welk gemis dus c. q. alleen door tijdelijke en alzoo onvoldoend weerstand biedende middelen zou kunnen worden voorzien) niet kan worden gedacht.»

Neemt men hierbij in aanmerking, dat de tegenwoordige Regeering thans *minstens* een *zest*al jaren noodig rekent om alle forten van den gesloten kring van de noodige bomvrije gebouwen te voorzien, dan zou dus de Stelling van Amsterdam nu reeds ongeveer in — met recht — verdedigbaren toestand verkeeren, indien in het jaar 1892 eene andere, betere wijze van werken gevolgd ware.

Nabetrachtingen kunnen hier intusschen niet meer baten; alleen met het heden moet dus rekening gehouden worden. Dat heden biedt ons een post van *f* 940.000, welke, volgens den toelichtenden staat in de Memorie van Toelichting, bestemd is voor het maken van bomvrije gebouwen met toebehooren in een vijftal, daarvoor in de eerste plaats in aanmerking komende, werken in de Stelling van Amsterdam.

Men zou kunnen meenen, dat, waar sedert 1893 in een zoo ongewenschte richting gewerkt is geworden, ook in verband met den ten vorigen jare in beide takken der Volksvertegenwoordiging geuiten wensch, om in deze aangelegenheid spoed te betrachten, het oogenblik thans gekomen zou zijn om het in verdedigbaren toestand brengen der Stelling met meer kracht aan te vatten, want de stelling, in de Memorie van Toelichting uitgedrukt, dat met elk gebouw, dat in de forten wordt tot stand gebracht, de verdedigbaarheid van de Stelling zal worden verhoogd, moge in abstracto waar zijn, feitelijk vangt die verdedigbaarheid toch eerst aan op het oogenblik, dat de geheele Stelling van voldoende bomvrij onderkomen voorzien is. Intusschen meent de Regeering hiertoe niet te moeten overgaan, omdat de ervaring, in het eerste jaar in het bijzonder ten opzichte van de wijze van fundeering op te doen, wellicht nog tot bezuiniging bij de werkzaamheden in volgende jaren zal kunnen leiden. Wij vermoeden, dat dit argument zijn invloed niet zal missen op die leden der Vertegenwoordiging, welke het voornemen gekoesterd mochten hebben om ook dit jaar op bespoedigden aanleg der verdedigingswerken aan te dringen. Toch willen wij niet verhehlen, dat waar Amsterdam, het reduit der landsverdediging, reeds te lang onbeschermd bleef, zuinigheidsargumenten niet te veel op den voorgrond mogen treden.

Zooals trouwens wel te verwachten was, heeft de Regeering, door vorenstaande aanvraag, in den strijd tusschen de voorstanders van *woon-* en van *wachtforten* zich aan de zijde der eersten geschaard en die beslissing juichen wij van ganser harte toe. De voorstanders der wachtforten verliezen o. i. al te zeer uit het oog, dat hoe heilzaam eene aflossing der bezetting — en vooral eene geleidelijke, waarbij de geheele bezetting niet op eenmaal, doch telkens slechts voor een gedeelte wordt vernieuwd — ook moge werken, hiermede nog volstrekt niet gezegd is, dat ook eene aflossing der geheele bezetting telken 24 uren het meest gewenscht in het belang der verdediging zou zijn. Wij kunnen dat althans niet toegeven. Al moge men zich eenigszins smalend uitlaten over de waarde voor de verdediging, die het gevoel

»te staan en te vallen met haar post'' op de bezetting zal uitoefenen, zoo valt toch niet te ontkennen, dat, wanneer eene versterking door 's vijands vuur veel geleden heeft en de aangebrachte schade onder dat vuur hersteld zal moeten worden, de daartoe noodige werkzaamheden allicht met meer ijver, met meer toewijding en dus met beteren uitslag zullen verricht worden, als de bezetting dat moeilijke werk uitvoert met de wetenschap, dat zij zelf daarvan bij een wellicht spoedig te verwachten storm de vruchten zal plukken, dan wanneer zij de zekerheid heeft binnen enkele uren als in ABRAHAM's schoot achter de linie in veiligheid te zijn. Maar bovendien! Gesteld, de vijand breekt op eenig punt door de linie en slaagt er in zich in het tusschenterrein althans voorloopig op zoodanige wijze vast te zetten, dat hij daar aan de eerste pogingen om hem te verdrijven weerstand kan bieden, zal dan het ingesloten wachtfort even goede kansen bieden op directe verdediging tegen 's vijands aanvallen als het woonfort? Zal het gemis aan alles, wat het laatste aanbiedt en het eerste ontbeert, zich dan niet zwaar doen gevoelen?

Doch afgescheiden hiervan kunnen wij in een wachtfort geen heil zien, omdat wij, vooropstellende dat het fort slechts dan zijn rol van steunpunt in de linie zal kunnen vervullen, wanneer het zich niet in den strijd met 's vijands aanvalsbatterijen mengt, daarom toch tot geen prijs van het groot en klein flankement afstand zouden willen doen en deze beide buiten de bedoelingen van de voorstanders der wachtforten liggen. Het klein — eigen — flankement, voor de directe verdediging van het fort, het groot — linie — flankement, ter flankering van de tusschenliniën en de aanliggende forten, achten wij onontbeerlijk, omdat dat vuur onuitdoofbaar kan zijn, wat van frontvuur noch uit het fort noch uit de tusschenliniën gezegd kan worden.

Wij stelden zooeven als regel op den voorgrond, dat het fort zich in den strijd met 's vijands aanvalsbatterijen niet zal mengen; alleen wanneer die regel wordt opgevolgd, kan men o. i. verwachten, het fort werkelijk nog als intact steunpunt te bezitten, op het oogenblik dat het als zoodanig zijn rol zal moeten vervullen. De vijandelijke aanvalsbatterijen, van uit het terrein tusschen de forten met kracht bestookt wordende, zullen nolens volens dat vuur met inspanning van alle krachten moeten beantwoorden, omdat de vernietiging van het verdedigend frontaal artillerievuur, nadat de insluiting voltooid is, als eerste tactische eisch op den voorgrond treedt. Die vernietiging moet en kan de verdediger zoo niet voortdurend, dan toch zoo lang mogelijk voorkomen; de lange frontlijnen zijner stelling veroorloven hem een aantal vuurmonden, minstens gelijk aan dat des vijands, daar tegenover in het vuur te brengen, wanneer men slechts in vreedetijd heeft zorg gedragen over een voldoende aantal dier vuurmonden en eene voldoende uitrusting aan munitie te beschikken.

Stelt men echter een deel van het verdedigend geschut in de forten op, dan zullen deze gedurende en tengevolge van den artilleriestrijd tevens hun

verdedigingsvermogen inboeten; hoe voordeelig de langgerekte vorm van het fort ook moge zijn, zoo zullen toch tallooze projectielen, voor het geschut bestemd, de dekkingen van het fort treffen en wellicht vernielen. Hoe beter gedekt die vuurmonden staan, des te meer zal het fort te lijden hebben. Vandaar onze eisch: »geen in front optredende vuurmonden in de forten» en dus ook »geen pantsers» voor dergelijke vuurmonden.

Het doet ons daarom leed onder de posten, voor de Amsterdamsche Stelling uitgetrokken, er een, zij het voorloopig nog slechts een memoriepost, aan te treffen, luidende: »Maken van pantseringen voor verschillende werken in de Stelling». Wel heeft de Regeering, blijkens de Memorie van Toelichting bij de Vestingbegrooting voor 1896, eene aanzienlijke beperking gebracht in het groot aantal koepels, dat oorspronkelijk voor de verschillende forten was ontworpen, zelfs in die mate dat daardoor in hoofdzaak het nog aan de Stelling te besteden bedrag van $15\frac{3}{4}$ millioen tot $10\frac{1}{4}$ millioen teruggebracht kon worden, doch desniettemin blijft zij een zeker — ons onbekend — aantal koepels noodzakelijk achten, om de voorfronten te kunnen voorzien van enkele zware vuurmonden voor het eerste tijdperk der verdediging.

Terwijl die vuurmonden daar, waar door den aard van het voorgelegen terrein en tengevolge van de zeer uitgestrekte inundatiën voor den vijand geene of slechts zeer onvoldoende gelegenheid tot batterij-aanleg bestaat, in de open lucht op de voorfronten zullen worden opgesteld, ligt het blijkbaar in de bedoeling om daar, waar de gelegenheid tot batterij-aanleg voor den tegenstander gunstiger is, het op de voorfronten op te stellen geschut onder koepels te dekken.

Wij geven gaarne toe, dat, wanneer de voorfronten, zij het ook slechts van enkele vuurmonden, voorzien worden, het voor het behoud van die vuurmonden en van de daarbij behorende bedieningen onder vele omstandigheden noodig kan zijn, deze door pantsers te dekken, doch juist daarom wenschen wij, in verband met hetgeen hiervoren reeds werd opgemerkt, de plaatsing van dat geschut op de voorfronten niet.

De opstelling van zwaar geschut zal niet alleen in het algemeen — zooals de Memorie van Toelichting 1896 zegt — doch uitsluitend moeten geschieden op gunstig daarvoor gelegen, geschikte punten, achterwaarts van de lijn der forten. Daartegen kan juist, waar het de Stelling van Amsterdam geldt, niet het minste bezwaar bestaan.

Het motief, dat ten aanzien eener in eerste linie gelegen verdedigingsstelling wel wordt aangevoerd — al achten wij dat argument bij voldoende voorzienigheid weinig afdoende —, dat men vóór de aankomst des vijands vóór de linie geen tijd zal hebben om de voor het eerste tijdperk der verdediging bestemde zware vuurmonden nog in het tusschenterrein in batterij te stellen, kan toch stellig niet voor onze reductstelling gelden, waar op dien tijd zeer zeker wel gerekend kan worden. Wie daaraan althans twijfelt, moet wel elke verdediging van Nederland een droombeeld achten.

En zoo ver is het gelukkig nog niet gekomen!

Wèl lazen wij dezer dagen (1) — het betoog strekte ter verdediging van de ongeveer eenparig door deskundigen veroordeelde Wetsontwerpen op de levende strijdkrachten, welke in 1892—'93 bij de Volksvertegenwoordiging werden ingediend —, dat »het bezit van een veldleger, geschikt om reeds dadelijk in den aanvang van den oorlog in het open veld op te treden, een droombeeld is, dat toch nooit werkelijkheid kan of zal worden». Maar daartegenover stond de geruststellende, ja zelfs bemoedigende verzekering, dat afdelingen lokaal geoeffende schutters — en dan nog wel die schutters van 1892—'93! — het juist in den aanvang van den oorlog zooveel beter zullen doen dan datzelfde veldleger; althans, waar het gebruik van het laatste een droombeeld geheeten wordt, acht men de eersten geschikt en in staat om aan de eerste ontmoetingen met den vijand met goeden uitslag deel te nemen. Nu, dat spreekt eigenlijk vanzelf . . . althans voor hen, die zich dergelijke droombeelden omtrent onze levende strijdkrachten als werkelijkheid voorstellen.

Keeren wij intusschen tot onze Stelling van Amsterdam terug; gelukkig geen droombeeld, althans wanneer zij eenmaal in goeden staat gebracht zal zijn.

Zooewel het geschut, bestemd voor frontaal vuur in het eerste als in de volgende tijdperken der verdediging, moet en kan buiten de forten opgesteld zijn; die artillerie moet, om haar rol naar behooren te kunnen vervullen, zoo bewegelijk gemaakt worden, als in verband met haar kaliber slechts eenigszins mogelijk is. Daarom voor die vuurmonden geen hydraulische remmen en geen zware mortierstoelen met beddingen, die niet alleen elke verplaatsing bemoeilijken, doch bovendien elke gedachte aan bewegelijkheid verbannen, maar al het materieel ontworpen en uitgevoerd met de gedachte aan gemakkelijke verplaatsbaarheid voor oogen. Mocht — en dat achten wij zeer waarschijnlijk — op verschillende plaatsen achter de lijn der forten hiertoe terreinverbetering noodig zijn, dan zal het in vreedstijd daaraan te besteden bedrag in geval van oorlog ruimschoots zijne rente afwerpen.

Omtrent de uitbreiding der Stelling van Amsterdam naar zee vernemen wij uit de Memorie van Toelichting niets. Toch meenen wij, dat de beslissing, welke te dien aanzien genomen wordt, niet zonder invloed kan blijven op de inrichting van het — in algemeenen zin gesproken — westelijk deel der Stelling.

Gaat men toch over tot het doen aanleunen van de vleugels der Stelling aan de Noordzee, dan komt dit westelijk deel der verdedigingslijn in tweede linie te liggen en zouden wij het de paarden achter den wagen spannen heeten, indien men aan die zijde eerst den gesloten kring voltooide, om daarna met den bouw der vleugels te beginnen. Te meer zouden hier-

(1) *Vragen des Tijds*. October, 1896. Het militaire droombeeld, door A. L. W. SEYFFARDT.

tegen bedenkingen aan te voeren zijn, omdat juist op dit deel der Stelling, in den aard van het aan 's vijands zijde gelegen terrein, allicht aanleiding is te vinden om het weerstandsvermogen der daar gelegen forten in bijzondere mate te verhoogen, waardoor bij eventueele, latere uitbreiding veel geld minder nuttig besteed zou blijken te zijn.

Het spreekt wel vanzelf, dat wij bij het voorgaande eene uitbreiding naar zee op het oog hebben in den geest van die, door den Generaal DEN BEER POORTUGAEL en anderen aangegeven, en niet eene rechtstreeksche verdediging van het Noordzee-kanaal, ter bescherming van de vrije vaart daarop, in hoofdzaak door nabij dat kanaal gelegen werken van tijdelijken aard, waarbij o. i. de groote voordeelen aan de uitbreiding der Stelling naar zee wegvallen en waarvan wij ons, o! zoo weinig voorstellen.

Van die voordeelen, zij zijn overbekend, noemen wij:

1°. de grootere ingesloten ruimte; vooral van gewicht bij een onverhoopt spoedigen val der Nieuwe Hollandsche Waterlinie;

2°. de werkelijk vrije gemeenschap met de zee;

3°. het bezet houden van Haarlem en de hooge terreinen in het Westen;

4°. de betere verzekering van de sluis bij IJmuiden;

5°. het vervallen van de noodzakelijkheid om de Haarlemmermeer te in-
undeeren;

6°. de betere en gemakkelijker approviandeering, door het grootere ingesloten terrein; (1)

7°. de onmogelijkheid om de Stelling in te sluiten, tenzij eene landing ten noorden en ten zuiden van het Noordzee-kanaal gelukt, dan wel het slagen van eene landing ten noorden daarvan samenvalt met het doorbreken van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie;

8°. de mogelijkheid om eene landing werkelijk te beletten, *daar* waar dit in verband met de strategische eischen noodig is; thans moet men *trachten* die landing te beletten van den Helder tot den Hoek van Holland;

9°. de verzekerde drinkwatervoorziening van de Stelling.

Ook omtrent dit laatste, zeer gewichtige punt, de drinkwatervoorziening, bewaart de Memorie van Toelichting het stilzwijgen. Toch is deze aangelegenheid van niet minder belang dan het voorzien der forten van bomvrije ruimten, want moge de verdediging der forten, zoolang zij niet van gedekt onderkomen voorzien zijn, niet veel beteekenen, zoo is de verdediging der Stelling eene onmogelijkheid, zoolang voor de drinkwaterquaestie geen bevredigende oplossing gevonden is.

Ten slotte nog eene opmerking. Een gedeelte der bezuiniging, welke op het oorspronkelijk plan van 1893 verkregen kan worden, vloeit, volgens de

(1) De duur van de verdediging van Nederland hangt — de sterkte der weermiddelen daar gelaten — geheel af van den voorraad levensmiddelen, binnen het te verdedigen gebied aanwezig, en die voorraad kan in vredetijd niet zoo belangrijk zijn, dat de mogelijkheid eener langdurige verdediging is gewaarborgd (Memorie van Toelichting — Marine — 1897).

Memorie van Toelichting 1896, daaruit voert, dat in stede van de oorspronkelijk ontworpen dikte voor de betondekkingen der te maken bomvrije gebouwen, genomen is de minimum dikte, welke die dekkingen vereischen, om weerstand te kunnen bieden aan de uitwerking van projectielen met brisante springladingen. In dit opzicht zouden wij tot voorzichtigheid willen aanmanen. Hoe belangrijk de proeven te Schoorl ook geweest zijn, zij hebben slechts de uitwerking aangetoond, welke te onzent verkregen werd, en niet de vernieling, welke de brisante projectielen van onzen eventueelen tegenstander teweeg zullen brengen; terwijl de opgaven omtrent hetgeen in het buitenland te dien aanzien bereikt is, niet altijd betrouwbaar zijn. Bovendien de wetenschap — ook die der explosiefstoffen — maakt dagelijks vorderingen. Daarom zouden wij willen aanbevelen bij het bepalen van de dikte der betondekkingen niet te zuinig te zijn en op eene zekere overmaat te rekenen, waardoor men in staat zal zijn, zonder nieuwe kosten, ook aan de mogelijke eischen der naaste toekomst te voldoen.

DE VERNIEUWING ONZER OORLOGSVLOOT.

Hoofdstuk VI der Staatsbegrooting voor 1897.

Nadat ten vorigen jare in de Memorie van Toelichting, behoorende bij de Marinebegrooting voor 1896, de desolate toestand onzer oorlogsvloot door den Minister van Marine onomwonden was blootgelegd en daardoor aan iedereen, welke op die vloot nog eenige verwachting bouwde, de schellen van de oogen moesten vallen, kon wel niet anders verwacht worden, dan dat bij de begrooting voor 1897 voorstellen gedaan zouden worden ter voorziening in dien deerniswaardigen toestand.

Die verwachting is dan ook niet beschaamd geworden en in zijne Memorie van Toelichting zet de Minister een volledig plan van aanbouw uiteen, door welks uitvoering de marine weder in staat gesteld zal worden de taak, die haar bij 's Lands verdediging wordt toegedacht, naar behooren te vervullen.

Aan dat plan van aanbouw ligt ten grondslag eene organisatie der Nederlandsche Zeemacht in haar geheel, welke organisatie, naar de Minister vermeent, bij algemeenen maatregel van bestuur en niet bij de Wet behoort te worden vastgesteld. Die meening deelen wij ten volle. Reeds meermalen hadden wij gelegenheid er op te wijzen, hoe noodzakelijk het is, dat elke organisatie eenerzijds gevrijwaard is tegen den desorganiseerenden invloed van steeds wisselende inzichten, doch anderzijds toch ook over eenige elasticiteit beschikt, waardoor het mogelijk wordt rekening te houden met die wijzigingen, welke de gestadige vooruitgang der techniek in onzen tijd zoo dikwerf onvermijdelijk maakt. Aan die voorwaarden voldoet nu eene organisatie bij algemeenen bestuursmaatregel volkomen; eene organisatie bij de Wet zou — gezien de tallooze bezwaren, welke somwijlen tegen eene wetswijziging bestaan — allicht aanleiding kunnen geven, dat tengevolge van den dwang van het wettelijk voorschrift in eene verkeerde richting werd voortgearbeid.

Ter beantwoording van de vraag: »hoe moet de Nederlandsche Zeemacht zijn samengesteld», omschrijft de Regeering de taak dier zeemacht als volgt:

1°. handhaving en bescherming van Nederland's soevereine rechten, ook in de koloniën en bezittingen in het buitenland;

2°. bevordering (bescherming?) van de belangen van den Staat, van zijne koloniën en bezittingen in andere werelddeelen en van Nederlanders in het buitenland;

3°. handhaving van de neutraliteit, zoowel in Nederland als in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen, ten opzichte van oorlogvoerende vreemde Staten;

4°. verdediging van Nederland, zoomede van de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen.

Nu moge men al meenen, dat eene andere en kortere formuleering mogelijk ware geweest, of dat onder 1°. eigenlijk 2°, 3°. en 4°. reeds begrepen zijn, zoo valt toch niet te ontkennen, dat de werkkring onzer marine in die vier punten ten volle is weergegeven.

Om dien werkkring naar behooren te kunnen vervullen, moet zij kunnen beschikken over middelen van personeelen en materieelen aard, bij welker aanwijzing in het oog te houden is, dat de omvang der eerste geheel afhankelijk is van dien der laatste en deze dus in de eerste plaats bepaald moeten worden.

Het te kiezen type van schepen hangt uit den aard der zaak geheel af van de plaats, waar en het doel, waarmede zij gebruikt moeten worden, waarom het doelmatig geacht wordt voor deze keuze den werkkring der marine in drie hoofddeelen te splitsen, en wel:

A. in Oost-Indië,

B. in het buitenland, waaronder te begrijpen de West-Indische koloniën, en

C. in Nederland.

A. In *Oost-Indië* — waar het eskader van de Nederlandsche Zeemacht, ingevolge het Kon. Besl. van 27 Juli 1896, N°. 141, bestaan moet uit: „oorlogsbodems geschikt om met klem Nederland's rechten en belangen te beschermen en het souverain gezag in den Archipel te handhaven, ook tegenover inlandsche volken” — wenscht de Minister uitsluitend pantserdek-schepen, type kruiser, en wel om de volgende redenen. Wordt bij een eventueelen oorlog ons uitgestrekt eilandenrijk in den Indischen Oceaen, dat van alle zijden langs vaarwaters, die met behulp van goede zeekaarten over het algemeen veilig te bevaren zijn en waarin vele veilige baaien, reeden en ankerplaatsen aangetroffen worden, mede het tooneel van den strijd, dan zal onze vijand vermoedelijk eenige snelvarende kruisers, zooals die in den laatsten tijd voor den oorlog in verre gewesten zijn en worden gebouwd, daarheen zenden om onzen handel afbreuk te doen, onze scheepvaart te vernietigen, kustplaatsen te molesteeren, enz. Onder die omstandigheden hebben wij in *Oost-Indië* behoefte aan snelvarende schepen, die om zoolang mogelijk in zee te kunnen blijven, tevens over een ruimen kolenvoorraad moeten beschikken. Pantsering en zwaar geschut kunnen tegenover 's vijands kruisers op den achtergrond treden; hooge eischen, te dien aanzien gesteld, zouden bovendien, in verband met de zoo noodzakelijke

snelheid, tot een type schepen van zoodanige afmetingen leiden, dat deze voor ons geheel ongeschikt zouden worden.

De scheepsmacht in Oost-Indië wordt dus in hoofdzaak ingericht ter bestrijding van vijandelijke kruisers. Wel wordt in de Memorie van Toelichting 1895 betoogd, dat, indien een vijandelijk eskader onzen Archipel bedreigen mocht, wij dat zullen moeten bevechten en onze kruisers dan een belangrijk voordeel zullen opleveren, omdat de schepen, die het snelst varen, de keuze zullen hebben van het gunstige oogenblik voor den strijd, maar groote verwachtingen mogen in dit opzicht niet gekoesterd worden. De Memorie van Beantwoording van hetzelfde jaar zegt althans: »Hadden wij in Oost-Indië niets anders te vreezen dan een aanval van een zeer overmachtig vijandelijk eskader, met of zonder transportvloot, dan zou inderdaad de vraag gewettigd zijn, of, met het oog op de ons ten dienste staande krachten en middelen, het wel verstandig ware daar schepen tegenover te stellen.»

Desniettemin gelooven wij, dat de Minister de juiste keuze gedaan heeft. Uit financieele overwegingen althans voorloopig voor de onmogelijkheid gesteld, om ons in Indië een eskader van werkelijke vechtschepen te bezorgen, zullen zijne snelvarende kruisers, nu hier, dan daar optredende en juist door hunne snelheid een ongelijken strijd kunnende ontwijken, de gemeenschap met de buitenbezittingen verzekeren en onze kustplaatsen tegen coups de main beveiligen. Dat zij bovendien in de gelegenheid gesteld zullen zijn tot »het harceleeren van de transportvloot, die eene vijandelijke expeditie naar Java overbrengt, en deze op het moment der landing in de flank aan te vallen en daardoor het debarkement zooveel mogelijk te bemoeilijken of onmogelijk te maken», betwijfelen wij evenwel. Wij meenen althans niet te mogen aannemen, dat zulk eene vijandelijke transportvloot *niet* door een eskader beschermd zal worden, en, is dit het geval, dan zal diezelfde vloot daardoor wel zoodanig gedekt worden, dat noch van harceleeren, noch van in de flank vallen *voor onze kruisers* ernstig sprake zal kunnen zijn.

Een eskader van 6 kruisers acht de Minister voor de hiervoren aangegeven doeleinden voor Oost-Indië voldoende. Waarom juist 6 en waarom niet meer, wordt niet vermeld; wij vermeenen intusschen, dat overwegingen van financieelen aard de te stellen eischen wel zooveel mogelijk beperkt zullen hebben. Intusschen bevremdt het ons voor Indië in het geheel geen torpedobooten uitgetrokken te zien, daar deze, o. i., ook in 's Ministers stelsel een zeer te waardeeren steun zouden kunnen bieden; gaarne hadden wij eenige toelichting ontvangen, waarom hiertoe besloten is.

Daar het tot een goed onderhoud der schepen noodig geacht wordt ze telken drie jaren te doen te huis varen, om in Nederland te worden nagezien en gerepareerd (waarbij tevens de bemanning, die ook 3 jaren in Indië verblijft, kan repatriëren), moet, boven het aantal van zes, voor aflossing op nog 2 kruisers gerekend worden.

B. Voor den dienst in het buitenland en voor den dienst in West-Indië wordt voorgesteld éézelfde type van schepen te bestemmen, omdat het, tot het verkrijgen van meer eenheid, niet gewenscht geacht wordt voor de West-Indische koloniën schepen van kleiner charter dan de overige in de oorlogsvloot op te nemen. Aangezien de dienst in het buitenland daardoor echter meer op den voorgrond treedt en in verband daarmee ook de eisch, dat groote afstanden snel doorloopen kunnen worden zonder te veel afhankelijk te zijn van kolenstations, ligt het voor de hand om voor dit onderdeel der Nederlandsche Zeemacht hetzelfde type aan te nemen als voor Oost-Indië. De financieele eischen maken het dan echter onmogelijk voor West-Indië voortdurend één, laat staan twee schepen te bestemmen, zooals thans gebruikelijk is, zoodat die koloniën slechts van tijd tot tijd door onze kruisers bezocht zullen worden.

Al geven wij nu gaarne toe, dat groote schepen beter geschikt zijn om 's Lands belangen in den vreemde te dienen dan kleine — zooals de Memorie van Toelichting zegt —, zoo neemt dit toch niet weg, dat volgens dit stelsel de West-Indische koloniën gedurende geruimen tijd achtereen van elke maritieme macht ontbloot kunnen zijn. Dat nu achten wij, juist in dat werelddeel, niet geheel vrij van bedenking. Wij zouden daarom gaarne vernomen hebben of het in de bedoeling ligt de regeling van den dienst der voor dit doel bestemde schepen van dien aard te doen zijn, dat aan ons bezwaar op voldoende wijze tegemoet wordt gekomen.

Voor den dienst in het buitenland en in West-Indië zijn benoodigd 2 pantserdekschepen, voor den dienst van het auxiliair eskader in Oost-Indië 6 en voor aflossing 2, terwijl moet worden aangenomen, dat er 2 in herstelling zijn, zoodat voor den dienst buiten Nederland in het geheel moet worden gerekend op 12 pantserdekschepen, type kruiser, waarvan er in den regel 10 in dienst zullen zijn.

C. In Nederland. Aangezien het in open zee verjagen of vernielen van de schepen, welke in Europa verwacht kunnen worden, hetzij voor den aanval, hetzij voor het belemmeren van onzen handel, boven onze krachten zou gaan en den vijand alzoo het meesterschap op de Noordzee niet betwist kan worden, moet men zich hier tot eene locale, zij het ook eene actief-locale verdediging beperken, welke hierin bestaat, dat, ten deele in samenwerking met de landmacht, den vijand de toegang te water tot het hart des lands ontzegd wordt. Naar aanleiding daarvan treden, mede in verband met de soort van schepen, welke hier verwacht kunnen worden, pantsering en zwaar geschut meer op den voorgrond, dan snelheid of ruime kolenberging. Naar gelang van de bestemming, die aan de hier bedoelde schepen bij de verdediging gegeven zal worden, kunnen deze onderscheiden worden in zeegaande schepen, die — noodweer buitengesloten — onder alle omstandigheden van wind en zee buitengaats kunnen optreden, en in schepen, bestemd voor het voeren der verdediging binnen de buitenbanken der zeegaten. De schepen

van de eerste soort zijn *pantserschepen*, gewijzigd type-*Kortenaer*; die van de tweede soort kunnen wederom in twee rubrieken verdeeld worden, naarmate zij bestemd zijn om den vijand in ondiepe vaarwaters te bestrijden — *monitors* —, dan wel den veiligheidsdienst binnen de zeegaten te verrichten en de lichte vijandelijke vaartuigen aan te vallen — *kanonneerbooten*.

De monitors, voor het Noorderfrontier bestemd, mogen, om op de Zuiderzee gebezigd te kunnen worden, geen grooteren diepgang dan 29 dM. hebben; aangezien dergelijke kleine monitors echter alleen in rustig water gebruikt mogen worden, kunnen zij voor de verdediging der Texelsche Zeegaten niet gebezigd worden; in de vaarwaters van het Zuiderfrontier kunnen deze schepen enkele decimeters meer diepgang hebben, zoodat dus hier een grooter type gebruikt kan worden, wat op de bewapening een gunstigen invloed oefent. De nieuw te bouwen kanonneerbooten, welke met hare voorgangsters niet veel meer dan den naam gemeen hebben, zullen, bij voldoende bescherming van romp en artillerie, vier snelvuurkanonnen van 7,5 cM. en eenige kanonnen van 3,7 cM. voeren.

Behalve van schepen, moet bij de verdediging van ons land ook van *torpedobooten* gebruik gemaakt worden, die naarmate van de grootte, in drie soorten onderscheiden worden, te weten:

- 1°. zeewaardige en zeer snel gaande booten, welke bestemd zijn, ook met ruw weder, in de Noordzee op te treden, type *A*;
- 2°. kleinere booten voor het verdedigen van de toegangen uit zee, type *B*;
- 3°. booten van zeer kleine afmetingen, voor gebruik meer binnenwaarts in onze vaarwaters, ook voorzien van spartorpedo's tegen 's vijands kleinere schepen, type *C*.

Torpedootjagers acht de Minister, o. i. terecht, niet noodig.

Ten aanzien der riviervediging heeft de ondervinding helaas! geleerd, dat geen type ontworpen kan worden, hetwelk tegen veldgeschut voldoende beschermd is en nochtans op smalle en ondiepe rivieren, als de Maas, de Lek en de IJssel, aan matige eischen van manoeuvreerbaarheid voldoet. Tot het verrichten van den veiligheidsdienst op die rivieren en tot het beletten aan kleine infanterie-afdeelingen om op den door ons bezetten oever over te gaan, wordt het niet gewenscht geacht afzonderlijke, weinig beschermde vaartuigen aan te bouwen; daartoe kunnen particuliere stoomvaartuigen bestemd worden, die in hunne meest kwetsbare deelen door tijdelijke middelen tegen geweervuur beschermd zijn geworden. Op de breedere en diepere Waal, de Beneden- en de Boven-Merwede kunnen daarentegen de nieuw ontworpen kanonneerbooten met vrucht gebezigd worden.

Tot handhaving der neutraliteit op dat gedeelte van de kust, waar geen forten of batterijen ter verdediging der havens en toegangen uit zee aanwezig zijn, moet beschikt kunnen worden over eene maritieme macht, bestaande uit schepen en torpedobooten, geschikt om zich — noodweer daar gelaten — onder alle omstandigheden van wind en zee voldoende snel te

verplaatsen, en van voldoende beteekenis om met eenige kracht te kunnen optreden. Hiertoe worden 6 pantserschepen en 15 torpedobooten van het grootste type noodig geacht.

Ten einde de communicatie over zee tusschen het buitenland en onze havens zoolang mogelijk open te houden en daardoor aanvoer van groote voorraden levensbenoodigdheden in den aanvang van den oorlog mogelijk te maken, moet het instellen van een blokkade onzer havens naar vermogen voorkomen worden. Hiertoe is het noodig over eene scheepsmacht te beschikken, bestaande uit pantserschepen en torpedobooten, die nabij onze havens kunnende optreden, den vijand noodzaken eene aanzienlijke vloot voor de blokkade te bestemmen. Is eenmaal die vloot aanwezig en dus de blokkade een feit, dan kan datzelfde smaldeel het blokkeeren tot eene voor den vijand zeer moeilijke en gevaarlijke onderneming maken.

Tegen 's vijands pogingen om eene landing op onze kusten uit te voeren, zal onze marine weinig vermogen. Het is namelijk niet aan te nemen, dat eventueel aanwezige éclaireurs in zee zouden kunnen blijven om eene vijandelijke vloot te observeeren en te signaleeren, terwijl indien die waarneming onder bijzonder gunstige omstandigheden mogelijk mocht zijn, zij toch niet zou kunnen leiden tot het verstrekken van gegevens, waarop gehandeld zou kunnen worden. Die gegevens zullen alleen verkregen kunnen worden met behulp van de kustwacht.

Voorts is de rechtstreeksche hulp, die onze zeegaande schepen bij eene landing des vijands aan onze landmacht zouden kunnen geven, onzeker; ook op de hulp der torpedobooten, al kan zij soms groot zijn, mag niet stellig gerekend worden.

Indirect verschaft het bezit van eene scheepsmacht, welke in staat is buiten onze havens op te treden, echter groot voordeel, omdat den vijand daardoor belet wordt eene landing te ondernemen, alvorens zijne vloot daartoe op voldoende sterkte gebracht is en hij daarbij niet rustig ten anker kan gaan, maar onder stoom en onophoudelijk waakzaam moet blijven.

De actieve verdediging van de toegangen uit zee naar het hart des lands valt aan de marine ten deel; haar aandeel in de passieve verdediging daarvan en van de overige accessen te water tot onze verdedigingsliniën moet zich bepalen tot de bewaking dier wateren, voor zoover de landmacht daarin niet op voldoende wijze voorzien kan.

In verband met het vorenstaande worden, behalve de twaalf pantserschepen voor den dienst buitenslands, in Nederland noodig geacht:

- 6 pantserschepen,
- 3 monitors, type A,
- 3 » , » B,
- 15 kanonneerbooten,
- 15 torpedobooten, type A,
- 6 » , » B, en
- 10 » , » C.

Neemt men hierbij in aanmerking, dat van de op het oogenblik bestaande of in aanbouw zijnde schepen in het nieuwe materieel kunnen worden opgenomen:

- 4 pantserdekschepen,
- 3 pantserschepen,
- 1 monitor, type *A*, en
- 2 schoeners (voor politietoezicht op de Noordzee, waartoe er 3 noodig worden geacht),

dan zal nieuw moeten worden aangebouwd voor een waarde van *f* 55.445.000.

De Minister stelt zich voor, dat deze aanbouw in 13 jaren in dier voege zou kunnen geschieden, dat in de onderstaande jaren over de daarachter geplaatste aantallen schepen beschikt zou kunnen worden, waartoe jaarlijks 5 miljoen noodig zou zijn, behalve in 1908 *f* 3.158.000 en in 1909 *f* 525.000.

Einde van het jaar.	Pantserdekschepen.		Monitors.		Kanonneerbooten.	Torpedobooten.			Schoeners.	Ophelderingen.
	Pantserschepen.		Type <i>A</i> .	Type <i>B</i> .		Type <i>A</i> .	Type <i>B</i> .	Type <i>C</i> .		
1897	4	3	1	»	»	»	(1)	(2)	(3)	
1898	4	3	1	»	1	1	»	»	2	(1) bovendien 6, die binnen enkele jaren uitvallen.
1899	7	3	1	»	1	1	»	»	2	(2) bovendien 3, die binnen enkele jaren uitvallen.
1900	7	4	1	»	3	3	»	»	2	(3) bovendien 1, die binnen enkele jaren uitvalt.
1901	7	4	1	»	4	3	»	»	2	In de Memorie van Toelichting worden geraamd:
1902	8	6	1	»	7	3	»	»	2	de pantserdekschepen elk op <i>f</i> 2 925.000
1903	8	6	1	»	9	6	»	»	2	» pantserschepen » » » 3.640 000
1904	9	6	2	»	9	9	»	»	2	» monitors, type <i>A</i> , » » » 1.520.000
1905	10	6	2	1	12	12	»	»	2	» , » <i>B</i> , » » » 1.280.000
1906	10	6	3	1	15	15	»	»	2	» kanonneerbooten » » » 350.000
1907	10	6	3	3	15	15	6	»	3	» torpedob., type <i>A</i> , » » » 460.000
1908	11	6	3	3	15	15	6	10	3	» » , » <i>B</i> , » » » 170.000
1909	12	6	3	3	15	15	6	10	3	» » , » <i>C</i> , » » » 60.000
										» schoeners » » » 475.000

Wij maken ons volstrekt geene illusie, dat 's Ministers voorstellen met onverdeelde instemming begroet zullen worden en dat niet van verschillende zijden oppositie tegen zijn ontwerp gevoerd zal worden; eene oppositie, in hoofdzaak wellicht komende van de zijde van hen, die gaarne genieten van de directe en indirecte voordeelen, welke het bezit onzer koloniën en de bescherming van onzen handel en van onze belangen in het buitenland afwerpen;

van hen, die vooral op feestmalen in gloeiende speecheu uiting geven aan hunne vaderlandslievende gevoelens, doch die, wanneer het er op aankomt ten behoeve van dat vaderland of zijne koloniën offers te brengen, die voordeelen vaak schijnen te vergeten om alleen op de nadeelen te wijzen.

Daarmede willen wij volstrekt niet gezegd hebben, dat men lichtvaardig, d. w. z. zonder zich behoorlijk rekenschap te geven van hetgeen men doet, over eene uitgaaf van 55 millioen, zij deze ook over 13 jaren verdeeld, zou moeten heenstappen; maar waar wij ernstig tegen willen waarschuwen, is, dat men even lichtvaardig en zonder zich de gevolgen daarvan goed voor oogen te stellen, een crediet zou weigeren, dat in 's Lands belang werkelijk noodzakelijk is. Reeds te lang is de Nederlandsche vloot, wij zouden bijna zeggen, stelselmatig veronachtzaamd; reeds te lang heeft eene verkeerd toegepaste zuinigheid die vloot in strijdwaarde dermate doen achteruit gaan, dat die naam zelfs niet meer past voor het samenstel van schepen, waarover wij beschikken; reeds te lang is de maritieme verdediging van ons land dieneengevolge onverzorgd en staan onze kostbare koloniën aan een coup de main bloot!

Dat alles bedenke men wel, dat overwege vooral de Volksvertegenwoordiging, die mede verantwoordelijk is voor den tegenwoordigen toestand.

Jaar	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
1897	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1898	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1899	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1900	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1901	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
1902	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
1903	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
1904	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1905	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
1906	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
1907	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
1908	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
1909	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36

Wij maken ons volsteeds geen illusie dat 's Ministers voorstellen met overvloedige bestemming besteed zullen worden en dat niet van verschillende zijden oppositie tegen zijn ontwerp gevoerd zal worden; een oppositie van hoortzakkelyk licht komende van de zijde van hen, die karpe gesien van de directe en indirecte voordeelen welke het bezit onze koloniën en de bescherming van onze handel en van onze belangen in het buitenland afwerpt;

Beginselen van bevestiging en van bewapening voor de Stelling van Amsterdam.

Een woord naar aanleiding van de brochure:
»De permanente inrichting van de Stelling
van Amsterdam», door L. M. A. VON
SCHMID, Eerste-Luitenant der Jagers.

Nu het tijdstip nadert, waarop aan de voltooiing *in permanenten zin* van het geraamte der Stelling van Amsterdam, ten minste wat den z.g.n. gesloten kring aangaat, de hand zal worden geslagen, nu komen in de militaire literatuur van den laatsten tijd, weder meer pennen in beweging, die de wenschen der Schrijvers omtrent de inrichting dezer stelling openbaar maken. Zeker mag dit een verblijdend verschijnsel genoemd worden. Openbaarmaking van overtuigingen, die op grondige studie berusten, wekken den lust tot studie bij anderen op en kunnen ook in de practijk de goede zaak niet anders dan bevoordeelen. In zooverre kan ook de verschijning van bovengenoemde brochure met sympathie worden begroet. Maar zeker zal de Schrijver wel niet verwachten, dat allen, die evenals hij hunne gedachten over het onderwerpelijk vraagstuk hebben laten gaan, het met zijne zienswijze eens zullen zijn. Hij zegt dit trouwens zelf in de laatste regelen van zijn geschrift, en hoopt, dat het aanleiding moge zijn tot nadere wisseling van gedachten.

Wij stellen ons dan voor aan dien wensch van den Schrijver tegemoet te komen, en in de volgende bladzijden ook een ander licht op zijne voorstellen te doen vallen.

In hoofdzaak worden de inrichting en de bewapening der forten besproken, zooals die door het voormalig »Technisch comité voor artillerie- en genie-zaken» zouden zijn ontworpen, en door den Minister van Oorlog in 1892 in een openbaar Staatsstuk zijn beschreven.

Geen verwondering kan het wekken, dat de Heer VON SCHMID begint met krachtig op te treden tegen de aanwezigheid in die forten van zware, lange vuurmonden (15 cM.), hetzij zij al of niet in koepels worden opgesteld. Al zooveel stemmen zijn van bevoegde zijde daartegen opgegaan, al zoo dikwijls is met klem van redenen betoogd, dat bestemming en wijze van bediening dezer vuurmonden, hunne opstelling *buiten* de zoo trefbare forten mogelijk,

en dus noodzakelijk maken, dat het niet waarschijnlijk geacht mag worden, dat wij ze werkelijk in de forten zullen zien verrijzen. In het bijzonder bij inundatiestellingen is eene dergelijke opstelling gewettigd, omdat zij daar veel minder blootstaan aan verrassende, nachtelijke ondernemingen van een vijand, die in den aanvang van het beleg, op dergelijke wijze, dat hinderlijke vuur zou willen uitdooven.

Wel is waar is de kans groot, dat die vuurmonden, ook bij opstelling in de forten, aan hunne bestemming zullen kunnen beantwoorden, wanneer zij in koepels worden geplaatst; wel zijn zij dan absoluut gevrijwaard voor *coups de main*, en is de zoo noodzakelijke, onmiddellijke gevechtsvaardigheid van deze vuurmonden dan tevens verzekerd, maar tegenover die voordeelen staat het zeer groote nadeel van de ontzaglijke kosten, welke met een koepelopstelling van een *voldoend aantal* lange 12 of 15 cM. kanonnen gepaard gaan, zóó wat de daardoor noodzakelijke uitbreiding der forten, als wat de directe kosten der pantseringen aangaat.

Terecht wordt door den Schrijver ook de moreele indruk, dien de eerder of later volgende demonteering dezer koepels of vuurmonden op de fortbezetting zal maken, van gewicht geacht, en ten slotte wordt dezerzijds nogmaals de aandacht gevestigd op den grooteren omvang, dien de forten daardoor moeten verkrijgen, en die een veel talrijker personeel voor de verdediging noodzakelijk maakt, dan voor de eigenlijke bestemming van het fort (steunpunt voor de nabijverdediging en accesafsluiting) wordt vereischt. Alzoo blijft na te gaan hoe het, bij opstelling *buiten* de forten, met den eisch van onmiddellijke gevechtsvaardigheid staat, welke voor die vuurmonden noodzakelijk gesteld moet worden. Wij komen daarop later terug.

In de onderwerpelijke aangelegenheid kunnen wij het dus volkomen met den Heer v. S. eens zijn, doch moeten op een paar van zijne argumenten wijzen, die minder steekhoudend zijn. Zoo stelt hij, onzes inziens, de kwetsbaarheid dier koepels te veel op den voorgrond en is het onjuist te zeggen, dat men zich bij die pantserkoepels (voor lange 15 cM. kanonnen) met eene constructie tevreden stelt, die bij een enkelen zwaren schietkatoentrefter zal bezwijken. De pantserkoepels, welke voor die vuurmonden door tal van fabrieken zijn vervaardigd en in groote hoeveelheid in het buitenland zijn toegepast, bieden — zooals door schietproeven is bewezen — ook weerstand aan meerdere treffers van torpedogranaten van het zwaarst te verwachten kaliber. Hier heerscht bij den Schrijver misschien eenige verwarring met de uitneembare koepelpantseringen voor houwitsers van 12 cM., die door de firma KRUPP-GRUSON vervaardigd worden, en welker 10 cM. dik pantser inderdaad alleen op weerstand tegen voltreffers uit 15 cM. mortieren en lichtere vuurmonden berekend is.

Ook kunnen wij het niet eens zijn, waar beweerd wordt, dat de taak, welke aan die kanonnen wordt toegedacht: »het van de stelling verwijderd houden van de lijn van insluiting», meer beteekenis zou hebben voor een

gedetacheerden fortенkring om eene kernvesting in hoog terrein, dan voor de Amsterdamsche inundatiestelling. Die insluitingslijn zal toch — zegt Schrijver — in hoofdzaak de lijn van kaden en dijken zijn, die de inundatiën aan 's vijands zijde begrenzen, en wil men die lijn verder van de stelling afhouden, dan zou dit voor sommige stellingedeelten nagestreefd kunnen worden door het uitbreiden der inundatiën. Hier heerscht — dunkt ons — eenig misverstand. Ter plaatse waar de Heer v. S. zich de lijn van insluiting denkt, dat is, in verscheidene deelen der stelling, op niet meer dan 2000 M. van den fortенkring, zal de vijand waarschijnlijk trachten, reeds aanstonds na of tegelijk met de insluiting, de linie van zijne uiterste voorposten te brengen, maar bij voldoende voorbereiding der verdediging zal het *lichte* geschut van den verdediger hem dat waarschijnlijk kunnen belletten, en in ieder geval zal het daarvoor beter geschikt zijn dan het genoemde zware.

Aan het woord »insluitingslijn» moet hier echter eene ruimere beteekenis worden gehecht. Er behoort onder te worden verstaan de kring van bewoonde oorden, dien de aanvaller zal betrekken met het gros van zijn insluitingsleger, en waarvan het voor den verdediger wenschelijk is, dat hij zoover mogelijk, d. i., buiten bereik van het lange positiegeschut, zal gelegen zijn. Hoe grooter die cirkel, hoe meer troepen voor eene afdoende insluiting noodig zijn, hoe minder de verdediger aan verrassingen is blootgesteld, hoe bezwaarlijker elke nadering tot de stelling wordt.

Afgescheiden van het overige gedeelte hunner taak, zijn die vuurmonden dan ook wel degelijk in de Amsterdamsche Stelling noodig, om den insluitingskring zoover mogelijk daarvan verwijderd te houden.

Waar de Schrijver zegt, dat een overeenkomstig doel kan nagestreefd worden door uitbreiding van inundatiën, daar gelooven wij te kunnen volstaan met de opmerking, dat hij in deze materie wat al te luchthartig spreekt.

Doch de hoofdzaak blijft, dat wij volkomen kunnen instemmen met het betoog, dat de plaatsing van zware vuurmonden in de fortен niet is aan te bevelen, hetzij zij gepantserd zijn of niet.

Vervolgens wordt door den Heer v. S., in Hoofdstuk III zijner brochure, de vraag besproken of de aanwezigheid van kazematgeschut voor *groot flankement* binnen de fortен al of niet noodzakelijk is. Om het laatste te betoogen wordt als inleiding een stukje geschiedenis gegeven omtrent de bewapening van de zijfronten der thans verouderde fortен. Het komt ons voor, dat hier weder verwarring heerscht. Inderdaad waren onder de bewapening dezer zijfronten dikwijls ook enkele *positievuurmonden* uitgetrokken voor den artilleriestrijd met de aanvalsbatterijen, doch die waren niet voor het zoogenaamd groot flankement bestemd, noch aanvankelijk, noch in latere jaren. Dat woord kreeg eerst beteekenis toen hoe langer zoo meer

waarde werd gehecht aan de bestrijking der intervallen en daarvoor speciale vuurmonden werden uitgetrokken, die door een kleiner kaliber en dus grootere vuursnelheid, beter voor den strijd tegen levende doelen geschikt waren, en die, om zeker te zijn dat zij ook in het laatst van het beleg nog intact zouden zijn, gedurende den afwachtingstoestand in remises op de zijfronten werden opgesteld. De wijze van gebruik en de opstelling dezer vuurmonden waren een belangrijke stap voorwaarts in het verkrijgen van een grooter defensief vermogen, zóó van stellingen in inundeerbaar als in niet inundeerbaar terrein.

Onjuist is het, om te doen voorkomen, alsof men tot het denkbeeld van groot flankement gekomen zou zijn, omdat men hoe langer hoe meer inzag, dat ook de positievuurmonden op de *zijfronten*, niet voor een artilleriestrijd geschikt waren, en men »hunne taak daarom maar terugbracht tot het beschieten van het terrein kort voor de lijn der intervalverdediging, zoomede tot het ondersteunen van de nevenforten bij een stormenderhandschen aanval».

Het groot flankement is *niet* ontstaan, zooals Schrijver zegt, uit overweging van de vraag, hoe aan »aanwezige kanonnen in de forten, zoo nuttig mogelijk een werkring (was) aan te wijzen».

Wij herhalen het, er heerscht begripsverwarring omtrent de beteekenis en den werkring — ook destijds — van *positievuurmonden* en *remisegeschut* op de zijfronten der forten.

Gelukkig heeft de Schrijver nog een beter argument tegen de noodzakelijkheid van groot flankement. Dat argument is, dat op den grooten afstand van \pm 2500 M. van een eigenlijk *flankeerend*, in den zin van *bestrijkend*, vuur, geen sprake kan zijn, met het oog op de groote vluchthoogte van de baan op dien afstand, en dat van uit de intervallen het terrein betrekkelijk kort vóór de stelling veel werkzamer en in voordeeliger richting kan worden bevuurd, dan uit de traditoorbatterijen in de forten. Waar voor hooge, d. w. z., niet inundeerbare terreinen nog wel eenig gewicht aan dat traditoorvuur wordt toegekend, wijl de aanvaller daar over het gansche front van het interval kan stormloopen, zoo zou die beteekenis geheel vervallen, waar in geïndeerd terrein slechts enkele accessen den vijand voor zijn stormaanval openstaan, en deze even goed en beter door frontaal vuur van uit het interval bestreken kunnen worden.

Nu zouden wij het daarmede geheel eens kunnen zijn, indien het troepengeschut in de genoemde frontaalbatterijen in onvernietbare opstellingen was geplaatst, en indien geïndeerd terrein als absoluut onbegaanbaar kon worden beschouwd.

Van het eerste zal wel geen sprake kunnen zijn, tenzij men daaronder zou willen verstaan het bewapenen met z.g.n. loopgraafpanters van de batterijen tegen stormenderhandschen aanval, welke in het bijzonder worden bestemd om de niet door forten beschermde accessen af te sluiten. Eene zoodanige opstelling van het geschut kan echter, onzes inziens, allerminst

eene onvernietbare genoemd worden. De ligging dezer batterijen, welke, om zelve uitwerking te hebben, niet geheel verstoep *kunnen* worden, zal vroeger of later aan den aanvaller bekend zijn geworden, en, vóór hij dan zijn stormaanval langs het acces waagt, zal een massa vuur van middelbare mortieren, dat gedurende enkele dagen met granaten en granaatkartetsen wordt volgehouden, wel met die 4 cM. dikke pantsers hebben afgerekend.

Wij meenen hiermede niet iets ten nadeele van de loopgraafpanters te zeggen, die ook naar onze meening van het grootste nut voor de verdediging der tusschenliniën kunnen zijn, mits zij, overeenkomstig hunne bestemming, verplaatst worden, wanneer de aanvaller hunne aanwezigheid op eenig punt heeft leeren kennen. Eene zoodanige verplaatsing zou in het onderhavige geval niet mogelijk zijn, want zij moeten dienen tot bestrijking van een bepaald acces en zijn daardoor betrekkelijk aan hunne plaats gebonden.

Waar wij nu, voor de batterijen van troepengeschut in de tusschenliniën, niet op onvernietbare vaste opstellingen zullen mogen rekenen, daar komt het als eene belangrijke bate voor, wanneer de forten wèl van eene onvernietbare opstelling voor dergelijk geschut zijn voorzien, dat op het gewilde oogenblik beschikbaar is voor het beschieten van het (bij een onderlingen afstand der forten van 2500 M.) op 1250 M. of minder afstand gelegen acces. Wel zal dat vuur minder afdoende zijn dan dat van eene even sterke en geheel intacte batterij, die dat acces in de lengterichting bestrijkt, en zou deze laatste bij nachtelijke aanvallen nog meer in het voordeel komen, maar het bezwaar is gelegen in de onzekerheid, dat dit vuur terechtere tijd beschikbaar zal zijn. Het komt ons daarom voor, dat, ook voor de verdediging van accessen in de intervallen, het traditoorgeschut van de forten — ook bij nacht, mits het zoo noodzakelijk electricch zoeklicht ter beschikking zij — een belangrijke steun voor de frontale nabijverdediging kan zijn.

Doch er is meer! Waar de Amsterdamsche Stelling, door hare inundatiën, ons in staat stelt eene krachtige verdediging te voeren met minder troepen en minder troepengeschut, dan bij niet geïnundeerd voorterrein het geval zou zijn, daar zou het toch onverstandig van den verdediger zijn om niet in eenige mate ook op de mogelijkheid te rekenen, dat die inundatie ons tijdelijk in den steek laat. Moge het al niet waarschijnlijk zijn, dat de vijand vóór die stelling verschijnt, aleer de polders en droogmakerijen onder water zijn gezet, zoo is de mogelijkheid toch niet uitgesloten, dat het een krachtigen vijand binnen weinige dagen gelukt de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* op eenig gedeelte te forceeren, of dat eene verrassende onderneming hem de Stelling van *den Helder* en daarmede de haven van *Nieuwediep* in handen speelt.

In beide gevallen zou hij spoediger vóór de Stelling van Amsterdam kunnen verschijnen, dan voor het stellen der inundatiën wel wenschelijk is. In ieder geval is de mogelijkheid, dat zij tijdelijk begaanbaar worden door vorst, allerminst uitgesloten.

De toestand zou dan in meerdere of mindere mate aan dien van eene

stelling in niet inundeerbaar terrein nabijkomen. »Gelukkig echter» zegt de Heer v. S., »dat die diensten (van de traditoorbatterijen voor groot flankement) in dit uitzonderingsgeval *beter* zullen kunnen worden geleverd door de *mobiele* pantsers, die onder alle omstandigheden in de stelling hunne rente zullen opleveren, en die men in de bedreigde fronten, in grooter getale dan elders, zal kunnen *concentreeren*».

Ten eerste zouden wij willen vragen, of de mobiliteit van die »mobiele» pantsers werkelijk zoo groot is, dat zij in korten tijd te gewilder plaatse gedeeltelijk over groote afstanden, gebracht kunnen worden, ten minste als geen straal- en ceintuurspoorbanen die snelle verplaatsing in de hand werken; maar ons hoofdbezwaar tegen de aangehaalde meening is: welke zijn de *bedreigde* fronten, waarin die mobiele pantsers in grooter getale dan elders, geconcentreerd moeten worden? Zijn niet alle fronten der stelling, in een der genoemde uitzonderingsgevallen, evenzeer blootgesteld aan een gewelddadigen aanval, die thans over de volle breedte van het interval kan plaats hebben, en zal de vijand dat ook niet op verschillende fronten tegelijk beproeven, met de kans van bij één dezer aanvallen te zullen slagen? Wij — verdedigers — verkeerden dan in de ongunstige omstandigheid, dat de intervallen verdedigd moeten worden met eene bezetting en eene bewapening, die gebaseerd zijn op de aanwezigheid van eene inundatie, terwijl deze ons tijdelijk in den steek laat. Versterking van de bewapening der intervallen is dan noodig, vandaar ook de »concentratie» der mobiele pantsers, waarvan de Heer v. S. spreekt; maar, jammer genoeg, wij weten niet van welke zijde het gevaar dreigt. Het troepengeslacht voor de verdediging is tijdelijk onvoldoende, en van de forten, ook van die welke nog geen schot van den aanvaller hebben gehad, is geen hulp te wachten, dan alleen voor zoover deze door het betrekkelijk weinig ver dragend infanterievuur kan gegeven worden.

Door eene dergelijke regeling wordt echter de bestemming van de forten, ook in eene inundatiestelling, miskend. Behalve verdedigers of afsluiters van het acces, waarop zij zijn gelegen, moeten de forten ook wel degelijk steunpunten voor de nabijverdediging van de geheele stelling vormen. Als zoodanig hebben zij in het thans besproken »uitzonderingsgeval» — maar dat toch volstrekt geen ondenkbaar geval is — de hoogste waarde, en het middel om die nabijverdediging te kunnen steunen, bestaat o. a. in het bezit van eenige in onvernietbare opstellingen geplaatste vuurmonden, welker bijzondere taak het is om, door groot flankement, het troepengeslacht van de tusschenliniën, dat thans tijdelijk in aantal te kort schiet, te ondersteunen.

Om die redenen meenen wij, dat de inrichting voor groot flankement allerminst op de forten der Amsterdamsche Stelling gemist mag worden, en dat het noodig zal zijn, al naarmate van de omstandigheden, naar weerszijden een 2- of 3-tal snelvurende kanonnen van een kaliber van 8 à 10 cM. daarin opstelling te geven.

In het IVde Hoofdstuk zijner brochure wordt door den Schrijver met veel talent de meening verdedigd, dat het zoowel om financieele als tactische redenen aan te bevelen is de fortbezetting dagelijks af te lossen.

Hier ontmoeten wij al spoedig de volgende merkwaardige zinsnede:

»Moest inderdaad in het aflossen der bezetting in de voornaamste plaats eene uitkomst gezien worden om het bomvrij onderkomen in de forten te kunnen beperken, en gaf deze dienstregeling niet boven alles onschatbare voordeelen van tactischen aard, dan zou men, voor het gebruik der geldmiddelen geenerlei verantwoordelijkheid dragende, er zich toe kunnen bepalen om de eventueele stichting van die vele gepantserde woningen voor een nieuw bewijs te nemen van de naïeve gewilligheid, waarmede men hier te lande, aan bouwlustige ingenieurs, de fondsen voor duurzame verdedigingswerken steeds heeft beschikbaar gesteld.»

Het laatste gedeelte dezer zinsnede kan tweeledig worden opgevat. Het is òf bedoeld als kwinkslag om den lezers een aangenaam oogenblik te bezorgen, òf wel de Schrijver bedoelt, dat die woorden in hunne ware beteekenis worden begrepen, en dan wordt het bedenkelijker. Wij betwijfelen of de opvolgende oorlogsministers en de volksvertegenwoordigers werkelijk uit naïveteit — lees: onverschilligheid — die gelden hebben aangevraagd en toegestaan; evenmin is het veroorloofd te onderstellen, dat de autoriteiten onder de militaire ingenieurs hunne desbetreffende adviezen hebben gegeven, ter wille van hunnen of van hunner ondergeschikten bouwlust. Die arme militaire ingenieurs staan tegenwoordig in een niet te best blaadje bij velen hunner collega's, officieren, die niet van de overtuiging zijn af te brengen, dat de in den loop der jaren gestichte doode weermiddelen de indirecte oorzaak zijn van de tegenspoeden, welke alle pogingen tot verbetering van het *personeele* krijgswezen in de laatste jaren hebben onderhouden. Als vanzelf worden dan de ontwerpers en uitvoerders dezer werken mede half en half verantwoordelijk gesteld voor dien ongewenschten toestand, maar zouden die militaire ingenieurs nu ook nog het verwijt moeten dragen, dat al die doode weermiddelen eigenlijk hun ontstaan te danken hebben aan hunne, door bouwlust ingegeven, adviezen, dan zeker zou de last te zwaar worden om te torschen.

Doch, ter zake. De Schrijver hecht het meest aan de *tactische* voordeelen, welke door eene dagelijksche aflossing van de geheele fortbezetting worden verkregen, en schildert ons den geknaktten moreelen toestand van eene fortbezetting, die maanden achtereen aan al de verschrikkingen van een bombardement is blootgesteld, tegenover het zooveel grootere weerstandsvermogen van eene dagelijks afgelost wordende bezetting, die iederen nacht in haar geheel onder de wapenen is, en, gesterkt door enkele dagen verblijf buiten het fort, op elk oogenblik van dag of nacht gereed is, om eene poging tot verrassende stormenderhandsche inbezitneming tegen te gaan. Waarlijk een niet te miskennen voordeel, dat alleszins de overweging waard is! Voegt

men daar nu bij, dat eene dergelijke dienstregeling de uitgebreidheid van het bomvrij onderkomen zeer belangrijk zou beperken, dan schijnt het of alle voordeelen aan die zijde zijn.

De vraag is echter, zal eene dagelijks terugkomende aflossing uitvoerbaar zijn? Wie zal daarop een antwoord geven, nu de practijk van den modernen vestingslag te eenenmale ontbreekt, om op de theorieën en bespiegelingen van de deskundigen den stempel der waarheid te drukken, of ze naar de snippermand te verwijzen. Het zou echter in voorkomende gevallen te beproeven zijn, en het beginsel eener periodieke aflossing van de bezetting, of liever van het grootste gedeelte der bezetting, heeft zooveel aanlokkelijks, dat wij ons — met eenig voorbehoud — hier aan de zijde van den Schrijver zouden willen scharen.

Voor *kleine* forten, zooals die van de Amsterdamsche Stelling, die door voorliggende inundatiën tegen naderingswerken zijn beschermd en waar de vuurleiding niet moeilijk, noch de taak der infanteriebezetting uitgebreid is, weegt ook bij ons het bezwaar niet groot, dat kader en manschappen niet voortdurend op hetzelfde terrein blijven, dat hun ter verdediging is aangewezen. Maar nu de *zekerheid* niet bestaat, dat die bezetting ook werkelijk alle 24 uren geregeld kan worden afgelost, nu zou het — dunkt ons — niet verantwoord zijn, met haar maar vast de mogelijkheid te ondernemen een langduriger verblijf binnen het fort te houden, door de bomvrije woonlokalen daaruit te elimineeren. Het is waar, dat de forten daardoor veel kostbaarder worden, maar aangenomen, dat de mogelijkheid tot *dagelijksche* aflossing niet te allen tijde *verzekerd* is, dan zouden zij zonder die woonlokalen niet te bezetten, en dus niet te verdedigen zijn.

Maar ook *met* die woonlokalen kunnen de tactische voordeelen van eene periodieke aflossing bereikt worden. Dan is echter eene *dagelijksche* aflossing, die ook uit een tactisch oogpunt niet bepaald noodzakelijk schijnt, niet meer noodig, en zou het overweging kunnen verdienen, om die aflossing te doen plaats hebben na bijv. een 7-tal dagen, of op tijdstippen, dat de bezetting bijzonder door 's vijands vuur heeft geleden, indien althans des aanvallers handelingen die aflossing mogelijk maken.

Wij zien er echter geen voordeel in om den commandant aan eene dergelijke aflossing te doen deel nemen. Van hem kan geëischt worden, dat zijn plichtbesef tot dien graad is opgevoerd, dat hij bestand blijft tegen de neerdrukkende invloeden, die van buiten op hem werken, en wenschelijk is het dat het hoofd der bezetting dezelfde blijve, opdat hij zijne opvolgende onderhoorigen onmiddellijk vertrouwd kan maken met de verschillende eigenaardigheden van *zijn* fort en van de omgeving daarvan. Is aflossing bij uitzondering noodig, dan kan zij altijd nog plaats hebben.

Ook voor de kleine artilleriebezetting, die wij, blijkens het hierboven gestelde en om nader te vermelden reden, op de forten noodig achten, schijnt eene periodieke aflossing minder gewenscht, opdat zij zooveel mogelijk vertrouwd

blijve met de vuurmonden en de later te vermelden koepels, die door haar bediend moeten worden. Ook hier blijft aanvulling van geleden verliezen en gedeeltelijke aflossing — zoo noodig — op onbepaalde tijdstippen mogelijk.

Tot zoover gaat de Schrijver in de behandeling van de inrichting en de bewapening en bezetting van de forten, en wij leeren uit de doorgeloopte bladzijden, dat de door hem gewenschte forten zijn: stormvrije infanterieposten ter afsluiting, »stormvrijmaking», van accessen in de inundatie, bezet met een honderdtal geweren en bewapend met enkele, door infanterie bediende, mitrailleurs, waarin, als eenig bomvrij onderkomen, een tweetal wachtlokalen met aanliggende kleine vertrekjes, aanwezig zijn. Forten dus, tot eene zeer eenvoudige gedaante teruggebracht, maar waarin wij eenige elementen missen, die naar onze meening onmisbaar zijn, en die meer in het bijzonder samenhangen met de taak, die wij *ook* aan de forten wenschen te zien opgelegd, namelijk om als steunpunten voor de nabijverdediging der geheele stelling te dienen. Als zoodanig hebben zij minstens evenveel waarde als in hunne beteekenis van afsluiters der accessen en, waar ook bij inundatiestellingen de noodzakelijkheid van *verdediging* der tusschenliniën tegen geweldadige aanvallen vaststaat — aanvallen, die hetzij in vaartuigen, hetzij over de bevroren oppervlakte der inundatie, hetzij langs de accessen in de intervallen, kunnen plaats hebben — daar behouden ook de forten hun recht van bestaan als steunpunten van die verdediging. In de genoemde beteekenis moeten zij niet alleen kunnen bijdragen tot de belemmering van de nadering door de intervallen, maar bovendien ook krachtige middelen in de hand van den verdediger *blijven* om, na een echee in een der tusschenliniën, den doorgedrongen vijand terug te drijven.

Juist in zulk een stadium van de verdediging komt het groote gewicht van de forten tot zijn recht. Dan wordt een doorgedrongen aanvaller door de reserves van de bezettingstroepen in front aangetast en van weerszijden in rug en flank door de aangrenzende forten bestookt, mits aan die forten de middelen daartoe zijn gegeven.

Het zal wel geen betoog behoeven, dat geweervuur alleen, hetzij dan versterkt door enkele mitrailleurs, op de hier in aanmerking komende afstanden aan *die* opdracht niet zal kunnen voldoen. Andere middelen zijn daartoe noodig, en die bestaan in de eerste plaats in eene krachtige traditoorbatterij van snelvurend geschut, waarvan het veelzijdig belang reeds op eene vorige bladzijde ter sprake kwam. Doch ook dat geschut alléén is daartoe niet voldoende. Buiten het beperkte schootsveld dezer kanonnen is snelvurend geschut noodig om de oprukkende reserves van den zegevierenden aanvaller op grooteren afstand te bestoken, dan door mitrailleur- of geweervuur mogelijk is, en hem door een werkzaam granaatkartetsvuur gedurende dien opmarsch te schokken. Geschut met groote vuursnelheid is daartoe noodig, dat over een onbeperkt schootsveld kan beschikken, en dat vinden we, zonder groote kosten, in de hefkoepels voor licht snelvurend geschut. Zonder koepelopstel-

ling zou dat geschut weinig of geen waarde hebben, nu men verzekerd moet zijn van zijne werking, ook in een verder gevorderd stadium van het beleg, en nu het wellicht bediend zal moeten worden op een oogenblik, dat het fort zelf onder granaatkartetsvuur van den aanvaller zal worden genomen. Wel leveren die hefkoepels geene absolute zekerheid op voor gevechtsvaardigheid op het gewilde oogenblik, maar hunne kwetsbaarheid is zóó gering, dat we wel mogen aannemen, dat twee of drie van het viertal koepeltjes, dat wij in het fort zouden wenschen, hunne taak zullen kunnen volbrengen.

Ook een observatiekoepeltje schijnt onmisbaar, zoo voor eigen veiligheid, als om den toestand vóór de nevenliggende tusschenliniën te kunnen overzien, tijdens het fort onder vuur wordt genomen, terwijl ook de gelegenheid om bij nacht een electricch zoeklicht daarin te plaatsen, niet mag ontbreken.

Het mag van belang geacht worden, hier ook met een enkel woord een technisch detail omtrent een der onderdeelen van de forten ter sprake te brengen. Wij bedoelen de dikte der dekkingen van het bomvrij onderkomen.

Het voornemen schijnt te bestaan, aan die gewelfvormige dekkingen — ook bij 5 M. spanning — slechts eene geringe dikte te geven (naar men zegt, eene van 1,5 M.), in de hoop, dat deze dikte voldoende zal zijn om, ook bij herhaalde treffers van torpedogranaten van 21 cM., bomvrijheid aan de bezetting te verleen. Wij zeggen »in de hoop», omdat het, voor zoover ons bekend, nergens in buiten- of binnenland proefondervindelijk gebleken is, dat die dikte voldoende is. Integendeel, er zijn redenen om te onderstellen, dat zij onvoldoende zal blijken.

Wanneer we toch naar theoretische grondslagen de dikte bepalen van een vlak gewelf van 5 M. spanning, dat op de grens ligt van doorgeslagen te worden door eene schietkatoenlading van 27 KG. (zijnde ongeveer het gewicht van de springlading der Duitsche mijngranaten van 21 cM.), dan komt men voor goed cementbeton tot eene maat van 1,45 M. (zie VON LEITHNER *Beständige Befestigung*, II, bladz. 30). Met het oog op de schokwerking van het projectiel moet die dikte vermeerderd worden met een harde bovenlaag, die door v. L. wordt gesteld op 0,15 M. dikte voor hard graniet, op 0,4 M. voor matig hard beton. Rekent men, dat voor beton van zeer goede kwaliteit eene dikte van 0,3 M. noodig is, dan komt men tot eene gezamenlijke dikte van 1,75 M.

Nu is uit buitenlandsche schietproeven en ook uit die te Schoorl gebleken, dat enkele in elkanders nabijheid vallende treffers trechters vormen van 0,35 tot 0,4 M. diepte, en het is dus niet te veel geëischt, wanneer — met het oog op voortgezet vuur — de gevonden maat van 1,75 M. met 0,3 à 0,4 M. verhoogd en dus op 2,05 à 2,15 M. gebracht wordt. Thans blijft nog over eene zekere overwaarde in rekening te brengen, met het oog op een in de toekomst mogelijken vooruitgang der aanvalsmiddelen, en die den Heer VON SCHMID in zijne brochure er toe brengt om de »minimumdikte», waarmede thans zou kunnen worden volstaan(?), voor het bomvrij

onderkomen in zijne »wachtforten» te verhoogen tot 2,2 M. Ook wij zouden de door ons gevonden maat van 2,05 à 2,15 M., uit diezelfde overweging, op 2,5 M. wenschen te zien gesteld.

BRIALMONT geeft voor cementbeton van uitstekende kwaliteit, eene topdikte aan van 2,4 M., voor gewelven van 5 M. spanning.

Inderdaad leidt die dikte tot groote kosten, maar het zou — dunkt ons — niet geraden zijn, in mindere afmetingen zijne toevlucht te zoeken, tenzij langs proefondervindelijken weg de mogelijkheid daartoe was gebleken.

Eene andere zaak is echter of op *alle* forten der Amsterdamsche Stelling vuur van zware mijngranaten te wachten zal zijn, — of niet meerdere dier werken door de aanzienlijke breedte der voorliggende inundatie geacht kunnen worden daartegen beveiligd te zijn, — en of de aard van het voorterrein, tot op 3000 à 3500 M. van die forten, den aanleg van die zware mortierbatterijen daar niet zoo goed als onmogelijk maakt, dan wel de munitie-aanvulling aan al te groote bezwaren zou blootstellen. Ons dunkt, dat dit voor verscheidene forten het geval zal zijn, en zoo ja, dan ligt het voor de hand, om in deze niet alle over één kam te scheren. Daar zoude men zich gevoegelijk kunnen bepalen tot het verschaffen van bomvrijheid tegen brisante granaten uit mortieren van 15 cM., die door geringer gewicht en door gemakkelijker verplaatsbaarheid en munitie-aanvulling eerder dan de zware mortieren op moeielijk bereikbaar terrein, of op zeer kleine droog blijvende gedeelten daarvan, kunnen worden opgesteld.

Daartoe zou de topdikte der gewelven, op overeenkomstige wijze als boven gevonden, op 1 à 1,25 M. bepaald kunnen worden. Ook hier zou evenwel de theorie aan de practijk der proefnemingen getoetst moeten worden.

Zeer der lezing waard zijn de bladzijden van het Vde Hoofdstuk der onderwerpelijke brochure, waar het vooroordeel bestreden wordt, dat de verdediger te allen tijde veroordeeld zou zijn, het in den geschutstrijd tegen den aanvaller te moeten afleggen. In absoluten zin moge dit waar zijn, wanneer men aanneemt, dat de aanvaller aan geene beperking in den aanvoer van zijn belegeringsmaterieel onderworpen is, en ook de tijdruimte, die voor de eindelijke overwinning noodig zou blijken, niet ter zake afdoet, terwijl de verdediger daar tegenover noodzakelijkerwijze aan de krachten gebonden is, die sedert het begin der insluiting te zijner beschikking stonden. Doch in de werkelijkheid zal de aanvaller zich wel degelijk daarin moeten beperken, en in ieder geval vereischt die voortdurende aanvulling en vermeerdering van belegeringsmaterieel tijd, zelfs veel tijd, en elke week, elke dag, dien de verdedigers weten te winnen, kan bevorderlijk zijn aan het einddoel van de landsverdediging.

Daarom, zoomin mogelijk beperking in het aantal vuurmonden voor den geschutstrijd, die mede moeten werken aan de verdediging van de Amsterdamsche Stelling; zooveel mogelijk voorbereiding om het gedeelte van

dit geschut, dat uit vaste batterijstellingen vuurt, ten snelste in het bekend geworden front van aanval te kunnen opstellen, en om het mobiele gedeelte van dat geschut ook werkelijk zoo beweegbaar mogelijk te doen zijn. Voor het laatste zullen wel alleen de mortieren van 15 cM. in aanmerking kunnen komen, welke mobiliteit verzekerd kan worden door ze op zolderschuiten te vervoeren en vervolgens op den vasten wal in batterij te brengen, dan wel ze van raderaffuiten en bespanningen te voorzien.

Er is echter een gedeelte van het positiegeschut, dat ook onder die omstandigheden wellicht te laat zou komen voor het volbrengen van een deel zijner taak; — wij bedoelen het bestoken van den vijand tijdens het volbrengen van de insluiting. Wel is waar is de Amsterdamsche Stelling minder blootgesteld dan andere van onze verdedigingsliniën, maar, zooals boven gezegd is, komt het ons toch niet onmogelijk voor, dat een vijand, door het geluk gediend, binnen weinige dagen, of ten minste binnen korter tijd dan onder normale omstandigheden verwacht mag worden, vóór die Stelling verschijnt. Dan moet een deel van de zware, lange vuurmonden reeds aanstonds in staat zijn de insluiting te bemoeielijken, en daarvoor is eene verder gaande voorbereiding noodig dan mogelijk is bij oplegging van de vuurmonden met toebehooren in de forten, in een centraal park, of in magazijnen te Amsterdam. Op nagenoeg alle fronten moeten die vuurmonden hunne stem kunnen doen hooren, waarvoor gemiddeld een 4- tot 6-tal voor elk front beschikbaar dient te zijn.

Nu wil de Heer VON SCHMID voor *het* positiegeschut in de tusschenruimten, dus ook voor de thans bedoelde vuurmonden, geene permanente batterijen, geene voorbereide opstellingen, omdat de vijand die opstellingen dan nauwkeurig op zijne kaarten zal hebben, en omdat de vuurmonden — zoo noodig — verplaatst zullen worden.

Wat het laatste aangaat, gelooven wij, dat weinig deskundigen van de meening zullen zijn, dat het uitvoerbaar is om lange kanonnen van 15 cM. of zelfs van 12 cM., onder het vijandelijk vuur (want dan eerst zou die verplaatsing noodig worden) uit hunne batterijstelling te brengen, beddingen op te breken, en ten slotte de vuurmonden naar elders te vervoeren.

Verplaatsing en zooveel mogelijk mobiliteit, ook van de vuurmonden voor den geschutstrijd, is eene uitstekende zaak, doch daarvoor behooren zij geschikt te zijn; die geschiktheid nu wordt, wat de Nederlandsche vuurmonden aangaat, alleen gevonden bij de mortieren van 15 cM.

Aan den anderen kant kunnen ook wij begrijpen, dat overwegingen van financieelen aard, wellicht ook andere bezwaren, den aanleg van permanente batterijen voor de thans bedoelde vuurmonden minder gewenscht maken, maar — en hier komen wij terug op den in den aanvang besproken eisch van onmiddellijke gevechtvaardigheid voor deze kanonnen — het dunkt ons, dat ook zonder deze, voldoende voorbereiding te verkrijgen is, om die vuurmonden, ook *buiten* de forten opgesteld, reeds tijdens de insluiting te doen optreden.

Daartoe moeten in de eerste plaats de opstellingen, met hoofdrootlijnen, schootsvelden, hulprichtpunten, enz., nauwkeurig zijn vastgesteld. Dan dienen die vuurmonden met affuiten, beddingen en gereedschap, voor elk interval te zijn opgelegd in een of twee loodsen, op geringen afstand van de emplacementen gelegen, en kan daarin ook eene kleine uitrusting aan ongevulde projectielen worden opgelegd, die in die loodsen, ter voldoening aan de eerste behoefte, zoo spoedig mogelijk gevuld worden. Kardoezen en gevulde granaatkartetsen worden in vredestijd in de naastbijzijnde forten bewaard, een en ander om bij machte te zijn reeds in den aanvang van de insluiting een krachtig vuur te openen, waarbij geen munitie behoeft te worden gespaard. Waarschijnlijk zal voor eenige dezer batterijen een klein zanddepot noodig zijn, *niet* voor het opwerpen van borstweringen, maar om de draagkracht van den bodem te verhoogen, of om andere kleine, noodige grondaanvullingen te verrichten. Munitienissen worden aangelegd in de polderdijken, waarachter de vuurmonden worden opgesteld.

Het komt ons voor, dat eene dergelijke voorbereiding niet zeer kostbaar behoeft te zijn, en dat ook de bewaking van het materieel in vredestijd geen bezwaar zal opleveren, daar deze door een dagelijksch bezoek van de wachters der aangrenzende forten voldoende gewaarborgd schijnt. Evenmin gelooven wij, dat die voorbereiding aanleiding kan zijn, dat een vijand de geschutopstellingen nauwkeurig op zijne kaarten zal hebben. Al mogen onze denkbeeldige vijanden nog zoo helderziende zijn, een bezoeker van het terrein zal uit de aanwezigheid van eenige loodsen, moeilijk de plaats kunnen afleiden, waar de vuurmonden uit die loodsen heen gebracht zullen worden.

Dat geene voorbereide opstellingen noodig of mogelijk zijn voor de vuurmonden voor den eigenlijken geschutstrijd en voor de resteerende lange kanonnen van 15 cM., die de parken onder vuur moeten nemen, de munitieaanvulling van de aanvalsbatterijen moeten bemoeielijken en wat nog meer tot hunne taak behoort, dit ligt voor de hand, daar die vuurmonden eerst in batterijstelling gebracht kunnen worden, als het front van aanval, d. w. z., het gedeelte der stelling, waartegen de aanvaller zijn kracht aan belegeringsgeschut gaat concentreeren, bekend is geworden. Wij zijn het daarin geheel met den Schrijver eens.

Ook permanente batterijen voor troepengeschut komen ons in de intervallen der Amsterdamsche Stelling niet noodig voor, mits dit lichte geschut in de bewapening der forten is opgenomen, wijl de spoedige aanvoer daarvan, ter plaatse waar het noodig is, veel meer is verzekerd dan die van het bovenbesproken zware geschut.

Wat deze zware vuurmonden voor het vuur op grooten afstand aangaat, achten wij het niet geraten om, zooals de Heer v. S. wenscht, het op te stellen »in emplacementen op den verbindingswal of in den aanwezigen verbindingsdijk», waarmede bedoeld zal worden de dijk, kade, weg, enz., waarlangs de lijn van weerstand in de tusschenlinie zich uitstrekt. De Schrijver

acht dit waarschijnlijk noodig om die vuurmonden, ook met behulp van *directe* richting, aan het troepegevecht bij een stormenderhandschen aanval te kunnen doen deelnemen.

Hoe gewenscht hunne medewerking in die periode van den strijd ook moge zijn, zoo vreezen wij echter, dat de veel minder gedekte opstelling, welke daarvoor noodig is, hen spoedig eene prooi van de veldkanonnen en van het mobiele belegeringgeschut van den aanvaller zal doen worden. Om die reden geven wij de voorkeur aan de geheel verborgen opstelling, zoodat alleen observatie uit luchtballons of andere zeer hooge posten mogelijk is.

In de bovenstaande bladzijden is getracht aan te toonen, dat veel van het door den Heer v. S. voorgestelde, ook voor onze terreinen en stellingen, afkeuring verdient. In het daartoe strekkend betoog, roerden wij noodzakelijkerwijze de beginselen aan, die naar *onze* meening op den voorgrond moeten treden, waar het geldt de duurzame versterking en de bewapening van eene stelling als de Amsterdamsche. Allermint is echter de behandeling daarvan volledig, en evenmin maken wij aanspraak op het openen van nieuwe gezichtspunten. Integendeel, het meeste daarvan is oud en bekend, dank zij de herhaalde behandeling in het openbaar door bekwame deskundigen, zoo in binnen- als buitenland.

In zooverre was onze arbeid dus misschien overbodig, maar waar de Heer v. S. zijne tegenstanders, in het belang van de goede zaak, uitnoodigt om nader van gedachten te wisselen, daar vonden wij in die uitnoodiging aanleiding om het bovenstaande neer te schrijven, in de hoop van den geachten Schrijver op sommige punten tot onze zienswijze over te halen.

P. C. J. NOORDUIJN,
Kapitein-Ingénieur.

N A S C H R I F T.

Bij de inzending van mijn geschrift aan de Redactie van *De Militaire Spectator*, die omstreeks half October plaats had, was mij natuurlijk de inhoud van het ingezonden stuk, dat in het *Nieuws v. d. Dag* van 11 en 12 November jl. een plaats vond en dat over hetzelfde onderwerp handelt, onbekend. Lezers van dat stuk zullen hebben opgemerkt, dat de denkbeelden van ARES in vele opzichten met de mijne overeenkomen.

P. N.

De Stelling van Amsterdam.

De permanente inrichting van de Stelling van Amsterdam, door L. M. A. VON SCHMID, Eerste-Luitenant der Jagers.

»Teekenend mag het heeten dat, terwijl iedere poging, om onze levende strijdkrachten van verouderde instellingen vrij te maken en op betere grondslagen te brengen, aanstonds allerwege beschouwingen en bedenkingen op het papier brengt, de beginselen naar welke een gansch nieuw in te richten verdedigingstelling om de hoofdstad zal worden uitgevoerd, waarbij de duurzame en blijvende belangen van den Staat en het meer of minder doelmatig verbruik van vele millioenen betrokken zijn, bijna zonder uitzondering onbesproken bleven.» Aldus klaagt de Schrijver der brochure, waarvan de titel hierboven is afgedrukt. Hij zoekt de oorzaak van dit feit voor een deel in het beperkt aantal der tot oordeelen bevoegden, maar meent dan ook dat er voor hen, »die de duurzame versterkingskunst tot de vakken hunner studiën rekenen en die hare uitkomsten plegen te bezien uit het oogpunt van eventueele toepassingen op onze terreinen», des te meer aanleiding zou zijn: »om hun oordeel over de plannen der Regeering uit te spreken, wanneer herhaalde en nauwgezette overwegingen tot het besluit hebben geleid, dat op de onverdeelde hulde van hen, die tot beoordeelen en voorlichten geroepen zijn, wel wat moet worden afgedongen.»

Wij laten die »onverdeelde hulde» der tot voorlichten geroepenen gaarne voor rekening van den Schrijver, die ons wel zal vergunnen haar als eene onbewezene stelling ter zijde te leggen. Doch wij kunnen slechts toejuichen elk ernstig pogen, door bevoegden ondernomen, tot het verspreiden van heldere begrippen omtrent de eischen, aan de duurzame inrichting van stellingen in onze terreinen te stellen.

Wij zouden het echter den schrijvers over militaire onderwerpen niet gaarne tot eene grief maken, dat elke poging, zelfs van ondergeschikten aard, om verbetering in onze levende strijdkrachten te brengen, hunne pennen meer in beweging brengt dan de duurzame inrichting van de Stelling van Amsterdam. Integendeel, wij achten het een gelukkig verschijnsel, dat bij hen het zwaartepunt der landsverdediging nog altijd wordt gezocht, waar het behoort te liggen.

Wij gelooven zelfs den Heer v. S. geen beter bewijs te kunnen geven van ons vertrouwen op zijn gezond oordeel, dan door het uiten der onderstelling dat hij de denkbeelden, neergelegd in zijne jongste pennevrucht, niet zou hebben wereldkundig gemaakt, indien niet een bedrag van ruim 9 ton op de vestingbegrooting van 1897 voor de Stelling van Amsterdam ware uitgetrokken. Op die wijze wordt men genoopt over doode weermiddelen te schrijven, ook waar de gedachte het liefst bij de levende verwijlt, omdat de »duurzame en blijvende belangen van den Staat" door eene goede inrichting dezer laatste meer zijn gebaat, dan door een »doelmatig gebruik" der aan vestingwerken besteede millioenen.

Worden wij dan al in strategischen zin gedrongen in eene allerminst gewenschte richting, dit mag ons niet ontheffen van den plicht op tactisch gebied onze stem te laten hooren, ten einde zoo mogelijk te verhoeden, dat ook hier op een verkeerden grondslag wordt voortgebouwd.

Uit dit oogpunt bezien, juichen wij de brochure van den Heer v. S. van harte toe, al sluit deze toejuiching verschil in meening, zelfs op belangrijke punten, niet uit.

Hoewel de S. op bladz. 6 zegt: »Voor zoover daarbij (bij de doelmatige inrichting en de verdediging van permanente inundatieliniën) slechts quaestiën van tactiek betrokken zijn, kunnen deze, indien zij door de uitvoering der voorstellen van het Permanent Technisch Comité niet gepraejudiceerd worden, hier blijven rusten", en men daaruit wellicht zou kunnen afleiden in hoofdzaak eene technische behandeling der aangelegenheid onder de oogen te krijgen, staat hij niettemin — en wij achten dit een voordeel — met zijne geheele uiteenzetting midden in het terrein der tactiek. Sprekende over de inrichting der forten, verklaart hij dan ook: »met welke inrichting overigens de leidende beginselen der verdediging ten nauwste samenhangen". Gaarne hadden wij het in deze zinsnede neergelegde denkbeeld ietwat scherper geformuleerd gezien; o. i. toch zijn het de beginselen der verdediging, welke de inrichting der forten geheel moeten bepalen. Deze moet van gene afhankelijk zijn.

Die beginselen zijn van tactische natuur en elke poging om hier de techniek om haarzelfs wil eene overwegende stem toe te kennen moet met klem worden afgewezen.

Of ook het Nederlandsch oorlogsbestuur te allen tijde overtuigd is geweest van de waarheid, dat het op duurzame wijze tot verdediging inrichten van eene landstreek in de eerste plaats een tactisch vraagstuk mag worden genoemd, kan worden betwijfeld. In de considerans van het Kon. Besl., waarbij in 1887 het P. T. C. voor Artillerie- en Genie-zaken in het leven werd geroepen, las men dat het noodig was: »de studie en het onderzoek der technische vraagstukken met betrekking tot de inrichting, de bewapening en de verdediging der versterkingen op doeltreffende wijze te verzekeren." Op zichzelf beschouwd schulde in deze motiveering geen overwegend bezwaar,

al kon het bevreemding wekken, dat men in technische artilleriezaken nog behoefte had aan nadere adviezen, dan die van het daartoe aangewezen lichaam, de Commissie van Proefneming. De door den Minister van Oorlog aan het P. T. C. verstrekte instructie wierp echter een ander licht op de zaak. Art. 2 dier instructie luidde: »Het comité draagt zorg, bij de behandeling der opdrachten, welke het ontvangt, nevens de *technische*, ook de *tactische* zijde der vraagstukken in het oog te houden.»

Dat hier aan de tactische zijde der vraagstukken eene ondergeschikte rol werd toebedeeld is duidelijk. Ook dit zou in een uitsluitend technisch comité geen verwondering hebben behoeven te baren, indien slechts dit comité ware opgetreden als adviseerend aanhangsel van een *daarboven* staand tactisch lichaam. Men had dit toch mogen verwachten in het jaar 1887, twee jaar nadat VON SAUER, in zijn boek *Ueber Angriff und Vertheidigung fester Plätze*, de tactische beteekenis van den strijd om versterkingen zoo helder in het licht had gesteld. Nu dit echter niet geschiedde, nu het P. T. C. zijne adviezen en voorstellen rechtstreeks aan den Minister van Oorlog indiende, mocht de vrees niet ongewettigd heeten, dat in die adviezen en voorstellen het *nomen est omen* zou bewaarheid worden.

In hoeverre dit met betrekking tot de voorstellen ten aanzien van de Stelling van Amsterdam inderdaad het geval is geweest, zou slechts kunnen beoordeeld worden door hen, die in de gelegenheid waren van die voorstellen kennis te nemen.

De Heer v. S. heeft uit den aard der zaak slechts mogen putten uit gegevens, welke, doordien ze voorkwamen in de tusschen de regeering en de volksvertegenwoordiging gewisselde stukken, publiek domein zijn geworden. In hoeverre zijne gevolgtrekkingen daaruit, ten aanzien der zaken, die niet werden gepubliceerd, juist zijn, kunnen wij moeilijk beoordeelen. Wij zullen deze dan ook laten voor hetgeen ze zijn en den Schrijver slechts volgen, waar hij zijn eigene denkbeelden omtrent de inrichting of de verdediging der Stelling van Amsterdam mededeelt.

In de eerste plaats dan wordt een hernieuwde aanval gedaan op het plaatsen in de forten van koepels voor vuurmonden van zwaar of middelbaar kaliber. Wij zeggen een hernieuwden aanval; want waarlijk de Heer v. S. is niet de eerste, die het nut der pantserkoepels betwist. Om ons te bepalen tot het oordeel van een der tot »voorlichten geroepenen», behoeven wij slechts te verwijzen naar het door den tegenwoordigen commandant der Stelling van Amsterdam gesprokene in een tweetal vergaderingen van Krijgswetenschap in het jaar 1893-'94.

Men heeft — en o. i. geheel ten onrechte — van het koepelvraagstuk eene beginselquaestie gemaakt. De voorstanders namen het zoogenaamd onuitdoofbaar vuur der koepelkanonnen aan als een der grondelementen van den te bieden weerstand. De tegenstanders, hoewel dit ontkennde, waren

niet bij machte eene *direct schadelijke* werking der koepels te betoogen. Dit nu tracht de Schrijver wel te doen: »Afgezien van de groote kosten, waarvoor zooveel nuttiger zaken zijn te verkrijgen, is voor mij het hoofdbezwaar tegen pantserkoepels in de forten gelegen in hunne kwetsbaarheid en in den zwaren slag, die aan het moreel der bezetting wordt toegebracht, als de koepel wordt verpletterd of onklaar geschoten.” Wij gelooven, dat hij hier te veel bewijzen wil. Ongetwijfeld zal elke groote materiele schade, aan het fort toegebracht, een knak geven aan het moreel der bezetting. Maar juist het onbruikbaar worden van den koepel zal in dit opzicht de minst schadelijke gevolgen hebben. Den eenvoudigen soldaat, die geen boeken over versterkingskunst gelezen heeft, zal het nut van die koepels niet duidelijk voor oogen staan; hij ziet er geen uitkomsten van; het vernielen of onklaar worden er van zal geen overweldigenden indruk op hem maken. Hij zal als bij instinct gevoelen, dat van die koepelkanonnen het behoud van het fort niet afhangt; dat deze niet zijn: »de hoofdorganen van de kracht van het fort”; hij begrijpt dat per slot van rekening de vijand moet worden afgewacht met het geweer in de vuist. Zoolang hij zich, terwijl het fort beschoten wordt, slechts veilig gevoelt onder zijn betongewelf, zal hem het onklaar worden van dien koepel weinig deren. Maar die betongewelven moeten goed zijn. Werden die doorgeslagen, ja, dan zou het er kwaad gaan uitzien met het moreel der bezetting. Daarom zouden wij het eene moeilijk te verantwoorden handelwijze vinden, indien bijv. koepels werden gebouwd ten koste van eene voldoende betondikte der gewelven. En evenzeer, wanneer dit geschiedde met opoffering van zooveel andere noodige zaken. »De groote kosten der koepels, waarvoor zooveel nuttiger zaken zijn te verkrijgen”, — in deze woorden raakt de S. het hart van de quaestie. Kon men bij eene stelling, die in alle opzichten geheel gereed was, van al het noodige, — overeenkomstig juiste tactische beginselen, bewapening, munitie, veilige onderkomens, uitstekende communicatiën, doelmatig aangelegde magazijns- en depotinrichtingen, enz., enz. —, in ruime mate was voorzien, uit zulk eene ruime beurs putten, dat daarenboven nog koepels voor zwaar of middelbaar geschut op de forten konden worden geplaatst — weinigen zouden er aan denken deze bate, zij het dan ook zonder veel geestdrift, niet te aanvaarden.

Zonder veel geestdrift, omdat de tactische waarde der enkele koepelvuurmonden van te geringe beteekenis is. Zeer terecht zegt de S. »Van tweeën toch één, of het koepelgeschut moet de insluitingslijn, zonder hulp van tusschenbatterijen, van de verdedigingslijn verwijderd houden, maar dan staan 4 of 6 zware koepelkanonnen tegenover 140 à 150 veld- en worpvuurmonden, of in het tusschenterrein staan een genoegzaam aantal zware kanonnen gereed om met de koepelvuurmonden een observatiekorps van den fortenkring verwijderd te houden” en dan, voegen wij er bij, kunnen deze het zonder koepelkanonnen even goed, of even slecht.

De koepelmanie berust — ook de S. doet dit uitkomen — op eene over-

schatting van de waarde van het artillerievuur. Zou men in gemoede meenen, dat één of twee kanonnen per KM. den vijand zouden dwingen zijne insluitingslinie op grooten afstand te houden? Mag men inderdaad aannemen, dat men hem daarmede het gebruik van over honderde hectaren verspreide kantonnementen, wegen, overgangspunten, parkplaatsen, enz., ontzeggen, of dat terrein zelfs maar in werkelijken zin onveilig maken zal? Onbegrijpelijk is het ons, hoe men er ooit toe gekomen is zulke uitkomsten te verwachten van zulk eene onaanzienlijke geschutkracht. Hoewel in het algemeen eene vergelijking tusschen de schietoefeningen te Oldebroek, waar men zich voor elk vuur met een gering aantal projectielen moet vergenoegen, en een oorlogsvuur niet opgaat, mag men in het onderhavige geval met den S., die deze vergelijking maakt, werkelijk medegaan. Het vuur der weinige koepelkanonnen, verdeeld over vele doelen, zal voor elk dezer slechts een schraal, weinig beteekenend vuur zijn. Het zal den vijand wellicht hier of daar luttele verliezen toebrengen, hem ernstig in zijne voornemens dwarsboomen zal het niet. Indien wegens eene te geringe sterkte der bezetting in de Stelling van Amsterdam, rekening moest worden gehouden met de onmogelijkheid om bij het verschijnen des vijands een behoorlijk getal tusschenbatterijen, bewapend en van de noodige munitie voorzien, gereed te hebben, dan zou het er — wij zijn het volkomen met den S. eens — treurig uitzien. Er zou dan reden zijn om nog eens te overdenken wat eertijds alzo over de *schadelijke* vestingen is geschreven en zich de vraag stellen of wij met onze ettelijke kilometers lange duurzame liniën niet bezig zijn ons *schadelijke* liniën en stellingen te scheppen. Te meenen, dat enkele koepelkanonnen de taak zullen kunnen overnemen, die hier en daar zelfs aan eene aanmerkelijke geschutkracht zwaar genoeg zal vallen, achten wij eene illusie.

Dat dan ook de Minister van Oorlog het aantal koepels wenscht te beperken, mag o. i. wel degelijk als eene »blijde boodschap» worden beschouwd, al moge de wensch niet achterwege blijven, dat het *snoeimes* nog verder gehanteerd zal worden. Men kan dan over de argumenten, welke voor die beperking worden aangevoerd, gerustelijk wat vluchtiger heenstappen dan door den S. geschiedt. Het principieele verschil, door hem ontwaard tusschen den Minister SEYFFARDT en den tegenwoordigen Minister van Oorlog, schijnt ons daarbij wat ver gezocht. Dat komt doordien de *korte kanonnen* en *mortieren*, waarvan in de beantwoordingsmemorie van eerstgenoemden Minister sprake was, door den S. op bladz. 20 zijner brochure worden betiteld met den naam van *licht worpgeschut*. Nu behooren de korte kanonnen en mortieren tot de mobiele *belegeringstreinen*. Waar dus de tegenwoordige Minister spreekt van *batterijaanleg* en het vuur uit *belegeringgeschut*, is er geen reden om aan te nemen, dat er in dit opzicht eene diepe kloof tusschen hem en zijn voorganger is. Het koppelen der beide laatste gecursiveerde woorden tot *belegeringbatterijen*, dat door den S. op bladz. 21 geschiedt, achten wij, hoewel taalkundig juist, hier minder geoorloofd, omdat aan dit woord in den regel

de gedachte aan een doorgezette artilleristische aanval verbonden wordt, die geenszins uit de bewoordingen des Ministers behoeft te worden opgemaakt. Waarlijk, de Heer v. S. heeft het gebruik van zulke *trucs* niet noodig om zijn pleit te winnen. Ook aan het »verbijsterende» verschil van meening tusschen autoriteiten kan o. i. moeilijk de waarde van een argument toegekend worden. Op welk gebied ter wereld vindt men eenstemmigheid tusschen autoriteiten? Wij, militairen, moesten ons gewennen zulke op effect berekende phrasen aan anderen over te laten.

Alvorens van het koepelvraagstuk af te stappen, zij hier nog de opmerking geplaatst, dat wij het volkomen met den S. eens zijn, waar hij de in het fort Velzen op te stellen koepels bestand wenscht te maken tegen zware mijngranaten.

Niet tevreden de koepels te hebben afgebroken, zet de S. vervolgens ook het breekijzer in de keelkazematten, bestemd tot opneming der vuurmonden, die de tusschenliniën moeten flankeren; het zogenaamde »groot-flankement».

Al erkent hij, dat in hooge terreinen de in de traditoorkazematten opgestelde vuurmonden enig nut kunnen hebben, voor de Stelling van Amsterdam keurt hij ze beslist af en wel op de volgende gronden:

1°. De intervallen hebben in die stelling eene groote mate van stormvrijheid, zoodat ondernemingen tegen die intervallen kunnen worden afgeslagen door het troepengeslacht en het frontaal geweervuur van de troepen, die met den bewakingsdienst zijn belast.

2°. Stormaanvallen bij dag zijn weinig te vreezen. Worden des nachts, bij nevel, enz., verrassende aanvallen tegen de forten ondernomen, dan zal het vuur van enkele in de nevenforten opgestelde groot-flankementkanonnen weinig uitwerking hebben op een acces, loodrecht op de richting van dat vuur.

3°. De uitkomsten der nachtelijke vuren te Oldebroek wettigen het vertrouwen in de uitwerking dezer vuurmonden niet. De geringe te verwachten uitkomsten rechtvaardigen dus den kostbaren aanleg der kazematten evenmin.

4°. Het vernielen eener keelkazemat door 's vijands vuur zal aan het moreel der bezetting een onherstelbaren slag toebrengen.

5°. Men bindt de voor de bediening der vuurmonden benodigde vesting-artillerie, met den aanleve van dien (logiesruimte, munitieberging), aan het fort.

Voorwaar, een lang zondenregister!

Waar met de vraag: »en hoe dan bij bevroren inundatiën?» eene enkele deugd van het groot-flankement zou opdoemen, wordt de vrager verwezen naar de *mobile* pantsers, »die onder *alle* omstandigheden in de stelling hunne rente zullen opleveren en die men, in de bedreigde fronten in grooter getale dan elders, zal kunnen *concentreeren*».

Wij zullen de gronden, waarop de S. het groot-flankement afkeurt, eenigszins nader onderzoeken.

Ad. 1°. Het valt niet te ontkennen, dat de gesteldheid van het voor-
terrein in de Stelling van Amsterdam, in verband met de te stellen inundatiën,
eene groote mate van stormvrijheid waarborgt. Intusschen moet rekening
worden gehouden met de mogelijkheid, dat hier of daar de inundatie niet op
het gewenschte peil kan worden gebracht of gehouden, dat zij door den vijand
wordt afgetapt of overvoerd, of dat de vijand middelen aanwendt tot het
overtrekken der onderwaterzetting. In al deze gevallen kan het voorkomen,
dat de stormvrijheid belangrijk vermindert. Is daarbij eventueel de stelling
zwak bezet, dan mag, wat onder andere omstandigheden een waagstuk ge-
noemd zou moeten worden, een openlijke aanval, zoowel tegen de forten
als tegen de intervallen, niet kortweg als eene onmogelijkheid worden weg-
gecijferd. De S. stempelt zoodanige poging tot »lust in doellooze bloedbaden,”
tot »une héroïque folie.” Waar hij intusschen eenige bladzijden verder voor
zijn betoog, in zake de dienstregeling der bezetting, eene scherpe waarschuwing
noodig heeft voor het hooghouden van den moreelen toestand, zegt hij het
volgende: »Forten zijn *sturmreif*, niet eerst na het ontredderen van alle
stoffelijke elementen, maar ze kunnen genomen worden, als, na het aan-
houdend op de proef stellen der bezetting, deze afgemarteld en uitgeput
raakt”, terwijl nog verder, onder uitreiking van eene *bonne marque* het
oordeel van een anderen schrijver wordt aangehaald: »Er zijn omstandigheden
denkbaar, dat de aanvaller, door een krachtigen drang naar beslissing beziel
en voor geen offers terugdeinzend, na zorgvuldige artilleristische en mate-
riele voorbereiding, eene poging tot stormenderhandschen grachtsovergang
waagt. Er zijn gevallen denkbaar, dat de bezetting daarmede zonder ophouden
wordt bedreigd; dat pogingen in dien zin, nauwelijks afgeslagen, worden
herhaald en nogmaals herhaald, zoodat de bezetting ten slotte, in een voort-
durenden staat van spanning verkeerende, lichamelijk en geestelijk uitgeput
wordt.” Dit klinkt wel eenigszins anders dan de »*héroïque folie*” van de zijde
des aanvallers. En zou nu eene handelwijze, als hier tegen de forten als
mogelijk en zelfs waarschijnlijk wordt aangenomen, ondenkbaar moeten geacht
worden tegen de tusschenliniën? Zullen ook dáár niet oogenblikken voor-
komen, waarin de bewakingstroep, vooral wanneer die karig is toegemeten,
vermoeid, overspannen, uitgeput, zedelijk neergedrukt wordt; zal in die ge-
vallen het vuur uit de weinig kwetsbaar en in hooge mate stormvrij opge-
stelde groot-flankementvuurmonden niet rustiger en zelfbewuster worden
afgegeven, dan dat uit het troepengeschut en het frontaal geweervuur van
de bewakingstroepen?

Ad. 2°. Dat van nachtelijk vuur op bewegende doelen weinig uitwerking is
te verwachten moet zeker worden toegegeven; doch dit geldt voor alle vuur-
monden, zelfs voor die, welke in het verlengde der accessen schieten, het
geval van onmiddellijke nabijverdediging wellicht uitgezonderd. Overigens
mag de breedte der op vele forten aanlopende accessen niet als zóó gering
worden aangemerkt, dat de dieptewerking der in eene richting loodrecht op

die accessen verschoten GKT. buiten beschouwing kan blijven. Men verlieze daarbij niet uit het oog, dat het inundatiepeil geene onveranderlijke grootheid is en van grooten invloed kan zijn op de meerdere of mindere breedte der langs of door de inundatie voerende accessen.

Ad. 3°. De vergelijking van het groot-flankementvuur met de oefeningsvuren te Oldebroek gaat niet op. Daartoe zijn de laatste te weinig intensief. In bepaalde richtingen, op bepaalde punten met groote snelheid afgegeven, zal het vuur zelfs uit enkele kanonnen, in de keelkazematten opgesteld, eene belangrijke uitwerking kunnen hebben. Het komt er maar op aan de juiste punten te kiezen, waarop het vuur geconcentreerd moet worden. Wanneer de S. zich de moeite wil getroosten eene wandeling in het voorterrein der stelling te maken, zal hij verschillende punten vinden, die de vijand bij het ondernemen van een aanval op een fort of eene tusschenlinie moet voorbij-trekken, waar hij zijne reserves tijdelijk zal moeten opstellen. Op deze punten, gelegen binnen de rayons van vuuruitwerking, welke men aan de onwrikbaar op te stellen traditoorkanonnen kan geven, zal het vuur met groote juistheid kunnen worden afgegeven. De gegevens voor dat vuur kunnen zelfs reeds in tijd van vrede vastgesteld worden. Het is duidelijk, dat de eischen, welke hier aan het traditoorgeslacht worden gesteld, namelijk het afgeven van een momentaneel, krachtig vuur binnen een beperkt schootsveld, niet in vergelijking kunnen komen met de taak, welke men aan de koepelkanonnen wenscht op te dragen, t. w. het beschieten van een groot aantal terreinvoorwerpen, verdeeld over een zeer uitgebreid schootsveld.

Ad. 4°. De vernieling van eene keelkazemat door 's vijands vuur zal inderdaad niet nalaten indruk op de bezetting te maken en dit te meer omdat van de kazemat een gelijk weerstandsvermogen als van het betongebouw, bestemd voor het onderbrengen der bezetting, mag en zal worden verwacht. Intusschen is de kans op zulk eene vernieling bij eene goede inrichting, doelmatige constructie en voldoende dikte der gewelven niet groot, althans veel geringer dan die op het vernielen of onklaar schieten van een koepel. Het aanvoeren van deze kans op vernieling als argument tegen de kanonkazematten achten wij ongewettigd. De kans toch, dat een der gewelven van het hoofdgebouw wordt doorgeslagen, is even groot. Op die wijze voortredeneerende, zou men van elk bomvrij gebouw moeten afzien, omdat men bij het doorslaan van zoo'n gebouw »de zekerheid zou hebben, dat daarmede aan het moreel der bezetting een onherstelbare slag zou worden toegebracht». Ook hier wil, dunkt ons, de S. te veel bewijzen.

Ad. 5°. Dat de voor de bediening der hier besproken vuurmonden benoodigde vestingartillerie aan de forten gebonden wordt, is waar. Maar ook is waar, dat, wanneer men diezelfde vuurmonden meer mobiel of in vaste batterijen in de tusschenliniën gebruikt, het voor de bediening aan te wijzen personeel grooter moet zijn.

Artilleristen, die slechts een gering aantal schoten doen, zullen er in de

stelling vele zijn, nl. op al die fronten, welke niet of slechts in geringe mate bedreigd worden; of laat ons liever zeggen, vuurmonden, die weinig schoten doen, want de artilleristen kan men laten omwisselen. Dit is een der nadeelen, aan zulke lange stellingen verbonden. Terwijl men in den veldslag de geheele beschikbare artillerie in werking kan brengen, is men hier genoodzaakt de groote massa van het geschut in een zekeren graad van werkeloosheid te houden en daarbij nog bovendien het personeel voor de bediening benoodigd. Waarom deze grief nu in het bijzonder tegen het groot-flankementgeschut wordt aangevoerd, is ons niet recht duidelijk.

In zijn ijver om dit geschut eene plaats in de bewapening te weigeren, heeft de S. verzuimd, tegenover al de door hem gevonden schaduw, ook de lichtzijde te doen zien. Wij bedoelen dit, dat deze vuurmonden ook onder zekere omstandigheden ongestoord vuur zullen kunnen brengen op bepaalde punten, in de tusschenlinie gelegen. Wij ontveinzen ons geenszins, dat men ons bij het lezen van deze stelling het dreigend spook van het tweesnijdend zwaard voor oogen zal houden. Maar toch, wat is het geval? Wil de vijand een blijvend succes behalen, wil hij een bepaald gedeelte der stelling forceeren, dan moet hij daar eene troepenmacht van eenige beteekenis doorheen kunnen werpen. Daartoe moet hij zich het vrije gebruik van eenige wegen verschaffen. Op of naast die wegen liggen forten: accessposten eenerzijds, steunpunten in de verdedigingslijn anderzijds. Hij moet dus een of meer dier forten in zijn bezit krijgen. Een bloot frontaal optreden tegen die forten, hoewel — wij zagen het reeds — onder bepaalde omstandigheden niet ondenkbaar, zal altijd eene moeilijke onderneming blijven. Het streven zal dus moeten zijn den aanval in front te doen gepaard gaan met een aanval in de keel. Is het gelukt het fort geheel te omsingelen, dan is de kans op eene overgave aanmerkelijk grooter dan bij een aanval, uitsluitend in front ondernomen. De weg naar de keel der forten echter voert over de tusschenliniën. Eene onderneming tegen de tusschenliniën zal dus de inleiding kunnen en dikwerf moeten zijn tot eene doorgezette actie tegen de forten. Men verschuile zich nu niet achter de groote mate van stormvrijheid dier tusschenliniën. Ook daarop loopen accessen aan, accessen minder krachtig bezet en verdedigd dan die, waarop de steunpunten gelegen zijn. Uit die tusschenliniën voeren naar achteren de wegen, waarlangs de reserves des verdedigers moeten oprukken tot versterking of tot ontzet der bezettingen van de bedreigde gedeelten. Gelukt het nu aan het in de tusschenliniën opgestelde troepengeschut en aan het frontaalvuur van de bewakingstroepen den aanvaller tijdig terug te wijzen, zelfs zonder behulp van het groot-flankement der forten; welnu, zooveel te beter. Het bewijs is dan geleverd, dat de door den aanvaller te overwinnen moeilijkheden te groot waren, dat de bewakingstroepen hun plicht deden en waarschijnlijk ook dat de sterkte daarvan voldoende was. Maar, hoe nu, wanneer de bewakingstroepen weinig talrijk zijn, wanneer bij deze troepen de zoozeer

gevreesde moreele uitputting is ingetreden, wanneer de door den vijand te overwinnen moeilijkheden eens minder groot bleken? Men bedenke, dat de aanvaller voor deze handeling bij voorkeur het nachtelijk duister zal benutten, dat hij door herhaalde nachtelijke alarmeeringen met kleine troepenafdeelingen reeds geruimen tijd van tevoren den verdediger zal afmatten, wellicht ook zorgeloos zal maken en in elk geval zich de noodige gegevens omtrent de te overwinnen moeilijkheden zal weten te verschaffen. Hoe nu, wanneer zoo'n nachtelijk doordringen tot eene tusschenlinie werkelijk met succes be kroond wordt, wanneer het den aanvaller gelukt een of meer belangrijke punten daarin te bezetten, zich langs die linie uit te breiden en afdeelingen vooruit te werpen langs de naar achteren voerende wegen? Moet in dat geval de stelling of het aangevallen gedeelte der stelling als verloren worden beschouwd? In geen en deele. Hoe toch zal bij het aanbreken van den morgen de stand van zaken kunnen zijn? Mag men aannemen, dat reeds zeer belangrijke afdeelingen des vijands tot de tusschenlinie zijn door gedrongen? Wij gelooven, dat dit in den regel niet het geval zal kunnen zijn. Naarmate de in het voorterrein te overwinnen moeilijkheden van technischen aard van mindere of meerdere beteekenis zijn, naarmate van het belang der aan te grijpen forten, naarmate van den ondervonden tegen stand zullen het enkele compagnieën, hoogstens enkele bataljons kunnen zijn. Intusschen zal gelijktijdig frontaal tegen de forten zijn vooruitgerukt, terwijl op geschikte zoover mogelijk voorgeschoven punten de reserves gereed zullen staan om de eventueel behaalde voordeelen te vervolgen. De verdediger, wiens veldwachten en piketten zijn teruggedreven, heeft door het doen oprukken zijner eerste reserves waarschijnlijk een cordon getrokken om de plaats of plaatsen, waar de vijand vasten voet in de linie heeft gekregen. De wijde van den boog, waarbinnen hij den indringer opsluit, hangt af van de breedte, waarover deze zich langs de tusschenlinie heeft weten uit te breiden. Zullen in dezen toestand het troepengeschut of de eventueel meer achterwaarts liggende zwaardere batterijen in staat zijn den doorgedrongen vijand belangrijk afbreuk te doen? Het troepengeschut, uit den aard der zaak opgesteld ongeveer in het verlengde der accessen waarlangs de vijand zijne nadering heeft volbracht, zal wellicht in zijne handen zijn gevallen; doch zelfs al heeft men dat bijtijds kunnen terugtrekken, zoo blijft het de vraag of dit geschut, na het afgespeelde nachtelijke drama, in de eerste uren gevechtvaardig zal zijn. De teruggetrokken batterijen, voor zoover zij niet mede slachtoffers van de »débacle" zijn geworden, zullen haar vuur slechts op de indringingsplaatsen kunnen richten, wanneer deze binnen haar rayon van vuuruitwerking liggen. Men vergete niet, dat die rayons zijn bepaald met het oog op het vuur op grooten afstand en dat voor deze batterijen het vuur op een binnendringenden of binnengedrongen vijand nevenzaak is. Ook kan de omstandigheid zich voordoen, dat op het aangevallen gedeelte slechts weinige, ja, zelfs in het geheel geen teruggetrokken batterijen liggen. Men

behoeft slechts oppervlakkig na te gaan, wat er aan zware vuurmonden in eene stelling van eene frontlengte als de Amsterdamsche noodig zou zijn tot het onder vuur houden van het geheele voorterrein op grooten afstand, om in te zien dat, zelfs al mochten onze financieele middelen dat veroorloven, het gebrek aan personeel, ook bij eene aanmerkelijk uitgebreide legersterkte, tot beperking zou dwingen. Uit den aard der zaak zal men dus die gedeelten der linie, vanwaar het weinig waarschijnlijk is dat doelen op grooten afstand zullen behoeven te worden beschoten, slechts karig of in het geheel niet van teruggetrokken batterijen voorzien. Doch deze liniegedeelten zijn niet altijd tevens die, waartegen ook een infanterie-aanval of eene verrassing het minst waarschijnlijk is.

In de hierboven beschreven omstandigheden zijn het juist de groot-flankementvuurmonden, die den doorgedrongen aanvaller het meeste kwaad zullen kunnen doen, ten eerste omdat men van dit geschut, veilig als het is opgesteld in het stormvrije steunpunt, het meest en het langst verzekerd is, ten tweede omdat het, van weerszijden in werking komende, den vijand onder een kruisvuur neemt, dat, gevoegd bij het infanterievuur van de hem in front tegen-gevoeren reserves, hem elke gelegenheid tot dekking beneemt en zijn toch reeds hachelijken toestand nog bedenkelijker maakt. Hier kunnen 4 à 6 kanonnen, mits goed en rustig bediend, mits met voldoende snelheid vurende, van groote waarde zijn. Want men heeft hier een convergeerend vuur op een enkel punt, langs een enkel liniegedeelte, afgegeven op een afstand van ten hoogste 1000 à 2000 M.

In het groot-flankement is belichaamd een deel van de rol, welke het fort als *steunpunt* te vervullen heeft. Het moet de herovering van een tijdelijk verloren liniegedeelte mogelijk maken en voorbereiden. En het heeft nog dit voordeel, dat het dit des daags kan doen. Want de aanvaller moge voor zijne handelingen tegen de tusschenlinie den nacht verkiezen, de verdediger moet hem er over dag uit terugwerpen; hij mag den indringer niet vergunnen in den eerstvolgenden nacht nieuwe troepen door den trechter, waarlangs hij zich een weg tot het hart der stelling tracht te banen, naar binnen te voeren.

Uit het voorafgaande volgt reeds vanzelf, dat naar onze meening het groot-flankement nimmer door mobiele pantsers zal kunnen worden vervangen, omdat, wanneer eenmaal de vijand in de tusschenlinie is doorgedrongen, de stormvrijheid van deze is opgeheven en dus het bezit der daarin opgestelde pantserkanonnen niet meer is verzekerd, tenzij men deze pantsers zelve weder van eene stormvrije onwalling met eene eigene infanteriebezetting ging voorzien. Maar dan zou men een steunpunt naast het steunpunt scheppen. Het ligt voor de hand dat er zodoende van bezuinigen geen sprake zou zijn.

Nu wij toch aan de mobiele pantsers gekomen zijn, moet ons daarover een enkel woord van het hart. De S. cursiveert het woord »mobiel»; hij zegt dat deze pantsers onder *alle* omstandigheden hunne rente zullen opleveren en spreekt van het *concentreeren* dier pantsers. Heeft de S. zich hier, evenals

zooveel andere voorstanders der mobiele pantserfortificatie, laten beetnemen door de reclameboekjes der verkooplustige fabrikanten? Die pantsers zijn niet mobiel en slechts vervoer- en verplaatsbaar, wanneer gunstige voorwaarden voor het vervoer of de verplaatsing aanwezig zijn; zij zijn dikwijls niet dan met groote moeite en ten koste van veel arbeid in batterij te brengen, vooral in de lijn van verdediging der Stelling van Amsterdam, die zich op verschillende punten al heel weinig leent tot eene opstelling dezer pantsers. In elk geval zal die concentratie op bedreigde fronten geen zaak van korten duur zijn. Eenmaal in batterij staande, zullen de pantsers inderdaad hunne rente kunnen afwerpen, althans voor zoover en voor zoolang vuurleiding mogelijk is. Zoodra in het nabijgevecht de spanning der zenuwen het hoogste punt bereikt, wanneer de telephonen nog slechts verwarde ongearticuleerde klanken voortbrengen, wanneer dus de hoogste wissel getrokken wordt op het karakter, het temperament, het koel gezond verstand der bedieningsmannschappen van het »mobiele» pantser, wordt de opbrengst dezer rente twijfelachtig. Op deze niet stormvrij opgestelde pantsers te rekenen voor het afslaan van een eenmaal doorgedrongen vijand, achten wij gevaarlijk en onverantwoord.

Blijkens het voorafgaande hechten wij aan de keelkazematten ten behoeve van het groot-flankement zoo groot gewicht, dat wij de daaraan te besteden kosten alleszins gerechtvaardigd achten. Slechts bij enkele forten — gelegen in deelen der stelling, waar de kans op een doordringen des vijands uiterst gering is, wegens de bijna onoverkomelijke hindernissen, die het terrein den aanvaller biedt — zou zonder bezwaar aan een of aan beide zijden het groot-flankement kunnen vervallen. De punten, waar dit mogelijk is, zouden echter eerst na eene nauwkeurige verkenning op het terrein kunnen worden vastgesteld.

Na de flankkazematten komen bij den S. de logiesgebouwen der forten aan de beurt om onder den sloopershamer te vallen. Geen woonforten meer is zijne leus, men bouwe slechts *wachtforten*; daarmede zal men niet alleen een groot tactisch voordeel behalen, doch ook millioenen kunnen uitsparen. Het klinkt inderdaad verleidelijk. Tot inleiding van het pleidooi voor het tactisch te behalen voordeel, wordt door den S. allereerst een somber tafereel opgehangen van den toestand der in de woonkazematten zoogenaamd rustgenietende bezettingen. »Wie kan ze voorzien, al die storende werkingen van kleinere beteekenis, die het geweld van den artilleristischen aanval zal teweegbrengen?» is de pathetische uitroep, waarmede de opsomming der tal van groote en kleine misères wordt besloten, waaronder de bezetting te lijden zal hebben.

Dat echter de S. het met dat »geweld van den artilleristischen aanval» zoo heel ernstig niet meent, kan blijken uit het op bladz. 45 en 46 gestelde, waar de meening wordt bestreden van hen, die als argument tegen de telkens

wederkeerende nachtelijke aflossingen de verliezen aanvoeren, welke daarbij van het artillerievuur zullen worden ondervonden.

De S. noemt dit tendentieuze overdrijving en betoogt dat, wegens het ontzettende munitieverbruik, dat daartoe benoodigd zou zijn, de vijand wel nalaten zal geregeld den ganschen nacht de forten en het terrein daarachter onder overstelpend vuur te houden. Maar als dit inderdaad waar is, dan valt er over het door den S. gemaalde beeld der onder de kazematten rustende bezettingen toch ook wel een weinig tendentius licht. Hoe nu: wij wisten tot dusverre wel dat vuurmonden op den open wal het in de forten niet meer konden houden; wij wisten dat de communicatie door en achter de forten gevaarlijk was onder het artillerievuur des vijands; wij wisten dat men over eene in alle opzichten voldoende bomvrije ruimte moest kunnen beschikken, wilde men aan het moreel der bezetting geen onherstelbare slagen zien toebrengen; maar dat men nu reeds het verblijf onder die bomvrije gewelven moest gaan schuwen, dat men om die reden dagelijks noodzakelijk eene frissche bezetting in de forten moest gaan brengen, dat wisten wij nog niet.

Komaan, laat ons de zaak niet overdrijven: het blindeeren der raamopeningen tegen terugslaande scherven van projectielen, die — over de gebouwen heenstrijkende — in de gracht of het achtergelegen terrein terecht komen, zal vooralsnog wel niet noodig zijn. Uitdrukkingen als »de slaappleats naast het donderende kanon» zijn wellicht in staat indruk te maken op den niet deskundigen lezer, maar ze mogen toch niet als argument gebezigd worden, vooral niet bij een Schrijver, die alle kanonnen uit de forten verwijderen wil. Men moet de zaken logisch onder de oogen zien. Er zullen deelen van de stelling zijn, die van 's vijands artillerievuur weinig te lijden hebben, om de eenvoudige reden, dat zelfs de sterkste aanvaller niet bij machte zal zijn over het geheele lange front eene genoegzame artilleriemacht te ontwikkelen. Op deze deelen zal zelfs eene periodieke aflossing der fortbezettingen niet strikt noodzakelijk zijn. Daarentegen zullen er andere fronten zijn, waarop de vijand zijn artillerievuur concentreert en die dus geweldig onder vuur zullen worden genomen. In deze fronten zal dat vuur, althans aanvankelijk, voornamelijk op de forten worden afgegeven; deze, met hunne naaste omgeving, zullen een tijdlang de brandpunten zijn van het vijandelijk artillerievuur. Daar zal de dagelijksche aflossing wel degelijk onder dat vuur te lijden hebben, al zou dit op zichzelf geen reden behoeven te zijn om van die aflossing af te zien, wanneer zij om andere redenen gebiedend noodzakelijk werd geacht.

De S. gevoelt evenzeer het hier gemaakte onderscheid: »Er is», zegt hij, »eene dienstregeling, die waarborgt dat iederen nacht eene frissche, ongeschokte infanteriebezetting met het handhaven van de stormvrijheid der forten zal belast zijn. Deze regeling berust op het periodiek, en in bedreigde fronten dagelijks (1), voltallig aflossen van den bezettingstroep.» Uit de door ons

(1) Wij cursiveeren.

gecursiveerde woorden zou men mogen afleiden, dat op niet bedreigde fronten de aflossing niet dagelijks, doch slechts periodiek, dat wil in dit redeverband zeggen op langer termijn, zou behoeven plaats te hebben. Dit rijmt echter niet met de eerste aangehaalde zinsnede, waarin sprake is van eene frissche bezetting, die *ieder* nacht op de forten — dus op al de forten — aanwezig zal zijn.

Over het geheel is de S. niet gelukkig in zijn pleidooi voor de wachtforten. Niet alleen dat hij daarbij herhaaldelijk gewaagt van periodieke aflossingen, maar ook de voorbeelden, welke hij aanhaalt, kunnen niet als bewijzen voor de noodzakelijkheid van wachtforten gelden. De posten te Atjeh waren *woonposten*, evenzeer als de posten van 1672, waar de bezettingen om de zeven dagen werden afgelost.

Tegen periodieke aflossing nu der fortbezettingen zal door weinigen bezwaar gemaakt worden, althans niet in de forten der Stelling van Amsterdam met hunne eenvoudige inrichtingen, waarin ieder onmiddellijk thuis kan zijn. Periodieke aflossing in dien zin dat, naar gelang de noodzakelijkheid daartoe blijkt, telkens het tijdstip worde aangegeven, waarop eene bepaalde fortbezetting door een anderen troep moet worden vervangen. Doch in dat geval heeft men *woonforten* noodig; daarom is het ons niet duidelijk waarom de S. deze soort van aflossing in zijne dienstregeling niet geheel buitensluit. Men kan toch vooruit niet beoordeelen welke fronten niet en welke wel bedreigd zullen worden, waar men dus woonforten moet hebben en waar men met wachtforten zal kunnen volstaan.

Intusschen de S. hakt — in strijd aldus met zijn eigen vooropgestelde dienstregeling — den knoop door en vraagt voor de geheele stelling slechts *wachtforten*, aan welk stelsel natuurlijk eene dagelijksche aflossing van *alle* bezettingen verbonden is. De zaak schijnt zeer eenvoudig; maar ze is het inderdaad niet.

De technische inrichting der wachtforten, zooals de S. zich die voorstelt, wordt als volgt aangegeven: »In twee, van elkander gescheiden, kokergebouwtjes, in de hoeken van flanken en keel geplaatst, kan volstaan worden met de noodige wachtlokale, waarvan de grootte te regelen ware naar de sterkte der bezetting, zóó dat deze daarin, zoo noodig door de tafels op te klappen, te hijschen of buiten te zetten, in haar geheel, in zittende houding een *absoluut veilig* onderkomen vond. De overigens onvermijdelijk noodige veilige ruimten, als een klein wachtlokaal voor officieren, een lokaaltje voor de onderofficieren, tevens telegraaflokaal, een waterput, een latrine en eenige nissen voor een voorraad patronen, voor verlichtings- en voor verbandmiddelen, voor een verduurzaamden mondvoorraad, zouden aan de kokers tot wachtlokale kunnen worden aangebouwd.» In zulk een fort wordt gerekend op eene bezetting van 100 man. Terloops zij hier aangemerkt, dat ook eene kleine verbandplaats niet overbodig voorkomt en dat een telegraaflokaal, indien dit al noodig moet worden geacht, dat tevens met troepen bezet is, vrij wel eene

onmogelijkheid mag heeten, althans wanneer men er prijs op stelt berichten te kunnen afzenden of ontvangen.

Wij bejammeren in hooge mate, dat de S. bij zijne brochure niet eene eenvoudige schetsteekening heeft gevoegd van een wachtfort, naar zijne beginselen ingericht. Wij hebben op verschillende wijzen getracht zulk een fort te ontwerpen, daarbij uitgaande van het denkbeeld: 1°. dat het een gesloten werk behoort te zijn, 2°. dat naar alle zijden vuur moet kunnen gegeven worden en 3°. dat de totale ontwikkelde vuurlijnlengte niet meer dan 1 M. per hoofd der bezetting mag bedragen. Het is ons niet gelukt; wij kwamen altijd tot een minimum vuurlijnlengte, die meer dan 100 M. bedroeg. Ziet de S. daarin geen bezwaar? Meent hij, dat men de vuurlijn van een steunpunt zwakker mag bezetten dan door ons wordt aangenomen? Een *steunpunt* in de linie, dat wil toch zeggen een punt, waar langer kan worden stand gehouden, waar meer weerstand kan geboden worden dan elders; een punt, dat onwrikbaar blijft, wat daaromheen ook moge vallen. Wanneer de aanvaller tot in de tusschenliniën is doorgedrongen, ja, wellicht achter de keel van het fort is gekomen, moet dit door zijne groote mate van stormvrijheid, door de vuurkracht, die er naar alle zijden van uitgaat, de herovering van het verloren gedeelte mogelijk maken. Zoo beschouwen wij het karakter van een steunpunt. Wil men echter, dat het aan de hier gestelde eischen voldoen kan, dan behoort men te zorgen dat, althans in den aanvang, de vuurlijn zoo dicht mogelijk bezet zij; de intredende verliezen zullen toch reeds spoedig gapingen in die bezetting doen ontstaan.

Rekent de S. wellicht op de mitrailleurs, die hij bij de bezetting wil indeelen en waarvoor — hetzij hier terloops opgemerkt — ook een bergplaatsje dient te worden uitgetrokken? Van een mitrailleur kan inderdaad eene groote vuurkracht uitgaan, altijd zoolang het mechanisme behoorlijk werkt; maar een mitrailleur geraakt lichter onklaar dan een geweer. Een onbruikbaar geweer nu kan vervangen worden door dat van een gevallen of gewonden kameraad; een onbruikbare mitrailleur is in een ingesloten fort niet te vervangen. De wissel, op de afstootende kracht van een mitrailleur getrokken, heeft veel kans in de meest critieke momenten niet gehonoreerd te worden, althans wanneer die mitrailleur op den open wal en niet in eene beschermende kazemat is opgesteld, waar de bedieningsmanschappen althans eenigszins aan den zenuwschokkenden invloed van het gevecht onttrokken zijn. Men vrage aan artilleristen, die met den mitrailleur geschoten hebben en die er den troep, den gewonen kanonnier, mede hebben zien schieten, of zij veel vertrouwen in dat wapen stellen. Door de mitrailleurs in handen der infanterie te geven, zal men eenvoudig het aantal der quasi met dat wapen geoefenden vermeerderen.

De eenige weg om van de mitrailleurs nut te kunnen verwachten zou zijn het opleiden van speciale mitrailleur-bedieningsmanschappen.

Men zal dan ook weldoen in de steunpunten de mitrailleurs als eene toevallige bate te beschouwen en overigens te rekenen op een dicht met in-

fanterie bezette vuurlijn. Wij stellen dus als eisch voor 100 geweren niet meer dan 100 M. vuurlijn. Nu is echter — wij merkten het boven reeds op — binnen een omtrek van 100 M. vuurlijn geen ruimte genoeg voor het plaatsen van de noodige bomvrije gebouwen voor 100 man, hoe eenvoudig men deze ook zou willen inrichten (1). Men is dus gedwongen den omtrek van den vierhoek grooter of, wat hetzelfde is, de vuurlijn langer te maken; maar daarmede moet ook weder de bezetting grooter worden. Men moet hiermede voortgaan tot de juiste verhouding tusschen de lengte van de vuurlijn en de daarbinnen te construeeren bomvrije ruimte verkregen is.

De oorzaak van dit feit is hierin gelegen dat, terwijl men den omtrek volgens eene rekenkundige reeks laat opklimmen, dit met de oppervlakte volgens eene meetkundige reeks plaats heeft.

Hoe sterker nu de fortbezettingen genomen moeten worden, des te bezwaarlijker wordt het om te voldoen aan den eisch van eene *dagelijksche* aflossing. De S. moge al aanvoeren: »dat een macht aan infanterie in de kringstelling, berekend naar 500 à 600 geweren op ieder fort (2) niemand een indruk zal geven van meer te zijn dan een onder alle omstandigheden hoogst noodig aantal»; doch wij betwijfelen sterk of hij, naar dezen maatstaf rekenende, wel eens heeft nagegaan hoe groot dan, met inbegrip van de bewakingstroepen en eenige centrale reserves, de bezetting der stelling wel zou moeten zijn. Wij gelooven, dat bij die berekening de groepreserves, welke hij wenscht samen te stellen uit de drie niet in dienst zijnde aflossingen der fortbezettingen, gevoegd bij de aflossingen der bewakingstroepen heel wat grooter zouden uitvallen, dan wij ze bij mogelijkheid zullen kunnen leveren. Men vergete voorts niet, dat de afgeloste fortbezetting, die gedurende een etmaal gewaakt heeft, wellicht voortdurend zittende en in eene bedompte ruimte opgesloten, in het eerste halve daaropvolgende etmaal voor een eventueel gevecht niet veel te beteekenen zal hebben. Dit is inderdaad nog eene belangrijke schaduwzijde der wachtforten. Terwijl in een woonfort voor 150 man geregeld slecht 30 à 40 man behoeven te waken en de overigen deels betrekkelijke, deels absolute rust genieten, moeten in het wachtfort alle 150 man steeds wakende doorbrengen. Niets belet daarenboven in een woonfort de dienstregeling zoo te maken, dat des nachts, bijv. van eenige uren na zonsondergang af tot aan het ochtendkrieken — d. w. z. in de periode, waarin het meeste gevaar voor verrassing bestaat — de geheele bezetting gekleed en gewapend gereed zit. Des daags kan dan met eene wacht van $\frac{1}{3}$ der bezetting volstaan worden, terwijl de overigen rust genieten.

Reeds boven gaven wij als onze meening te kennen, dat de bezwaren tegen eene dagelijksche aflossing toenemen met de sterkte der bezetting. Nu

(1) Men zou dit alleen kunnen verkrijgen: 1°. door het maken van afwachtingsdekkingen onder de frontborstwering, waarvan echter eene voor de uitwerking van het infanterievuur nadeelige verhooging van de vuurlijn het gevolg zou zijn, of 2°. door het plaatsen van eene verdieping op de gebouwen, waardoor weder meerdere zichtbaarheid op grooten afstand en gemakkelijker regeling van het artillerievuur des aanvallers zou ontstaan.

(2) Waarbij dus nu op 125 à 150 geweren per fort wordt gerekend.

achten wij daarenboven als regel eene bezetting van 100 à 150 man te gering. Op vele gewichtige accessen, op verschillende minder moeilijk aan te grijpen deelen der linie achten wij eene bezetting van eene compagnie infanterie per fort noodzakelijk. Waar toch inderdaad eenige gevechtskracht van beteekenis moet kunnen worden ontwikkeld, is eene compagnie wel het kleinste onderdeel, dat men daarvoor kan bestemmen. Wij raken er met onze zwakke effectieven en onze lange liniën en stellingen zoo aan gewoon een Nederlandsch soldaat voor dubbel aan te zien, dat hierop wel eens gewezen mag worden.

Wij achten om de hierboven ontwikkelde redenen het stelsel van wachtforten, met de daaraan verbonden dagelijksche aflossing der bezetting, beslist af te keuren. Daarentegen achten wij het stelsel van periodieke aflossing wel aanbevelenswaardig, mits dit stelsel met oordeel worde toegepast. Op weinig of in het geheel niet bedreigde fronten kan dit dan òf op langen termijn plaats hebben, òf behoeft het in het geheel niet te geschieden. Op zeer bedreigde fronten, of daar, waar een stelselmatige aanval zich teekent, kan de aflossing menigvuldiger plaats hebben. De tijdstippen, waarop de aflossing zal geschieden, zullen dan het best van hoogerhand worden geregeld. Op die wijze krijgt men het in de macht eene compagnie, die bijv. 7 achter-eenvolgende etmalen op een fort in een zeer bedreigd front heeft doorgebracht, van daar te verplaatsen naar de groepreserve van een ander minder bedreigd front; terwijl zulk eene compagnie daarna niet meer deel eener fortbezetting behoeft uit te maken, tenzij op een front, waar de vijand zich tot eenvoudige afsluiting bepaalt. Na eene inspanning van 7 dagen verkrijgt dan zulk eene compagnie eene lange periode van betrekkelijk groote rust, terwijl men tevens op het bedreigde front eene frissche groepreserve behoudt.

Wij achten deze regeling, juist wanneer aan het verblijf op het fort groote gevaren en groote inspanning verbonden zijn, verkieselijker dan een zoodanige, waarin dezelfde troep telkens na 4 dagen opnieuw die moeilijke en gevaarvolle taak moet aanvaarden. In het eerste geval toch zal het vooruitzicht van de aflossing aan het einde der week den man steun geven en bemoedigen, in het tweede geval zal hij zelfs in de rustperioden gekweld en neergedrukt worden met de gedachte aan den dag, waarop hij opnieuw tot ellende en ontbering wordt opgeroepen. Mocht het bij de door ons voorgestane regeling, door den langen duur van de insluiting, of tengevolge van de groote breedte van het bedreigde front, noodig blijken eene zelfde compagnie voor de tweede maal binnen een op dat front gelegen fort te brengen, dan heeft men altijd de kans, dat door de lange tusschenperiode de indrukken van het geledene eenigszins zijn uitgewischt.

Maar in dit stelsel heeft men woonforten noodig. Of deze nu behoeven te worden ingericht met een luxe als door den S. — *pour besoin de la cause* — wordt geschetst, dat is eene andere vraag. Waar deze als accessoires van een fort in de Stelling van Amsterdam cantines, reinigingslokalen, ziekenverblijven, bakkerijen, werkplaatsen voor herstellingen, bergplaatsen van

brandbluschmaterieel noemt, daar gelooven wij, dat hij zich aan schromelijke overdrijving schuldig maakt.

Een of meer pompen of waterputten, eene kleine verbandplaats, watertonnen in de lokalen en eenige handbrandspuiten in het fort, ziedaar de accessoires, die, behalve de keuken, de privaten en de noodige kleine bergplaatsen, o. i. noodig zijn. Voor het aanvoeren van brood en het evacueeren van gewonden of zieken zal op elk etmaal nog wel een oogenblik gevonden kunnen worden. Zelfs zou ernstig dienen te worden onderzocht of niet dagelijks het middagmaal van buiten zou kunnen worden aangevoerd, waarbij dan voor het geval van tijdelijke insluiting, voor een paar dagen verduurzaamd voedsel in het fort zou kunnen worden geborgen.

De hoofdzaak is dat in elk fort de volle bezetting kan gebracht worden, die men tot verdediging van het versterkte punt als accespost of als steunpunt noodig oordeelt, en dat van die bezetting $\frac{3}{4}$ gedeelte liggend, $\frac{1}{4}$ (behalve de posten) zittend onder bomvrije gewelven kan worden ondergebracht, zoodat men door de inrichting der forten niet *gedwongen* is tot eene dagelijksche aflossing met al de daaraan verbonden nadeelen.

Aan de verhandeling over de inrichting der forten worden ten slotte door den S. eenige beschouwingen vastgeknoopt over het tactisch gebruik der artillerie. Wij meenen deze niet onbesproken te mogen laten.

Met nadruk komt de S. op tegen het volgens hem nog te veel verspreide denkbeeld, dat in den geschutstrijd de verdediger het ten slotte per se moet afleggen. Nu de verdediger »allerminst in het *aantal* vuurmonden bij den aanvaller behoeft achter te staan», nu met het plaatsen van de geheele geschutkracht in de tusschenliniën »de verdediger alle gunstige omstandigheden in dezelfde mate als de aanvaller in zijn voordeel heeft», behoeft niets hem tot het verkrijgen en behouden van het overwicht in den weg te staan. Dit is ongeveer de strekking van des Schrijvers betoog.

Wij achten het goed en nuttig den wankelmoedige een hart onder den riem te steken; doch men moet zich daartegenover vrijwaren voor optimisme. Het is inderdaad mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat de verdediger in de Stelling van Amsterdam over meer kanonnen beschikt dan de aanvaller; doch die kanonnen zullen, bij het verschijnen des vijands over den geheelen langen omtrek der stelling zijn verdeeld, al mag men aannemen dat die fronten, waarop de waarschijnlijkheid van een artilleristischen aanval het grootst is, ook het meeste geschut in hunne bewapening zullen hebben. Maar dit neemt niet weg, dat de aanvaller de keuze heeft tusschen verschillende aanvalsfronten, die elk op zichzelf niet breeder behoeven te zijn dan $\frac{1}{10}$ à $\frac{1}{15}$ van den stellingomtrek, en dat tusschen het oogenblik, waarop de verdediger met zekerheid zijne diagnose omtrent dit front heeft gemaakt, en dat, waarop hij het van elders aangevoerde geschut in werking kan brengen, door den aanvaller al heel wat verricht kan zijn, waardoor de balans naar zijne zijde zou kunnen overslaan.

Er zijn inderdaad gedeelten in de Stelling van Amsterdam, waar de terreingesteldheden den verdediger even gunstig zijn als den aanvaller; men kan er zelfs aanwijzen, waar de verdediger in dit opzicht beslist in het voordeel is. Deze gedeelten zullen door den aanvaller wel vermeden worden. Doch er zijn ook fronten, en fronten van beteekenis, waar met het oog op een artilleristischen aanval, *alle voordeelen van het terrein den aanvaller ten goede komen*. Onwillekeurig hebben wij ons bij de lezing van dit gedeelte der brochure afgevraagd: Heeft de S. zijne denkbeelden aan het papier toevertrouwd, zonder door eigen aanschouwing het terrein vóór en in de Stelling van Amsterdam te kennen? Wie dat terrein wel kent, moet o. i. tot het besluit komen dat de Stelling van Amsterdam, hoe sterk ook wat de nabijverdediging betreft, op vele zeer belangrijke punten zwak is tegenover den artilleristischen aanval. Wij achten uit dien hoofde den raad, door een »onzer kundigste militaire schrijvers" (1) gegeven: »om het artillerieduel niet aan te nemen, maar zijne krachten grootendeels te besparen om die te concentreren op de nabijverdediging" onder zekere omstandigheden gewettigd.

Waarin bestaat toch eigenlijk in onze dagen die zoogenaamde artilleriestrijd? Er is nog geruimen tijd na den oorlog van 1870 eene periode geweest, waarin men meende aan een eerlijk artillerieduel te moeten gelooven, een tegen elkander optreden der wederzijdsche artillerieën met open vizier, een als het ware stuk voor stuk »nieder kämpfen" der tegenpartij. Het quadrant en de richtschalen hebben echter eene omwenteling in het gebruik der artillerie in het leven geroepen, waarvan de einduitkomsten op het a. s. gevechtveld nog niet door allen worden gevoeld. In de plaats van een duel, volgens de vormelijke regelen der kunst, is getreden een — tranchons le mot — er op los hakken in den wilde. Het moge zich tooien met den weidschen titel van: »onveilig maken van terreinstrooken" of met den wetenschappelijken naam van: »vuren volgens de gegevens van de kaart"; niettemin ontbreekt daaraan het kenmerk van juistheid, het gebruik maken van de groote trefkans, die men van de moderne artillerie zou mogen verwachten.

Wel is waar tracht men in het onveilig maken van terreinstrooken methode te brengen en is het besef levendig, dat men hiertoe over een grooten voorraad munitie moet kunnen beschikken; doch men schijnt er zich nog weinig van bewust dat, om eenige kans op uitwerking te verkrijgen, die voorraad eigenlijk onbepert zou moeten zijn en dit te meer, waar in zeer bedekt terrein de terreinvoorwerpen als groote vangschermen voor de granaatkartetskogels dienst zullen doen.

Het schieten volgens de gegevens van de kaart vereischt zulk eene zorgvuldige voorbereiding in het bepalen en uitzetten der hoofdruilijnen, zulk

(1) De S. heeft hier den Generaal-Majoor ELAND op het oog; de aangehaalde woorden zijn uit diens artikel »De vestingoorlog binnenskamers" (*Mil. Spect.*, 1896, N°. 4). Wij zouden den S. in overweging willen geven bij het doen van citaten, de gebezigde bronnen op te geven. Dit vergemakkelijkt het naslaan en het opsporen van het redeverband, waarin de aangehaalde zinsneden voorkomen.

eene wisselwerking tusschen de handelingen op de kaart en die op het terrein, dat ook hier de trefkans op doelen, waarop nauwkeurige waarneming onmogelijk is, tot een bedenkelijk lagen graad zal dalen. Men vergeet wel eens, dat eene juiste waarneming de *eerste* en *allernoodzakelijkste* functie van goed schieten is.

Tot het voeren van den zoogenaamden artilleriestrijd behoort als eerste acte het plaatsbepalen, het »peilen» der doelen. Bij het gebruik van rookzwak kruit door den vijand, maar vooral bij zeer bedekt terrein zal van die peiling meermalen niets terechtkomen. Er kunnen zich omstandigheden voordoen, waarbij zelfs de luchtballon, gesteld al dat waarneming uit zulk een weinig stabielen post in het algemeen mogelijk is, ons hier niet redden kan.

Al deze redenen worden klemmender, wanneer de aanvaller tot een zeer verspreide opstelling zijner artillerie overgaat, aldus de voordeelen eener meer verzekerde vuurleiding eenigermate prijs gevende, om den verdediger tot het afgeven van een divergeerend vuur te dwingen. Deze zal dientengevolge dikwijls gesteld worden voor het alternatief, of slechts in enkele bepaalde richtingen intensieve projectielbundels te brengen, of zijn vuur te moeten verdeelen over zeer breede en diepe terreinstrooken. Het gevolg daarvan zal dikwijls eene uitwerking = nul zijn, hetzij door eene foutieve richting der bundels, hetzij door de krachteloosheid van het vuur. Van een eigenlijk gezegd »artillerieduel», een stelselmatig en opvolgend vernietigen van elkanders geschutkracht, zal daarbij menigmaal geen sprake kunnen zijn en zeker niet in die gevallen, waarin, als in de hierboven bedoelde gedeelten der Stelling van Amsterdam, een der partijen zijne artillerie op voor de tegenpartij onbekende afstanden, *volkomen* gedekt kan opstellen.

Wie voorts mocht meenen, dat de c. q. te verschieten hoeveelheid munitie voor ons geen punt van overweging behoeft uit te maken, raadplege den toelichtenden staat, gevoegd bij de begroting van oorlog. Wat baat het al, of men over een groot aantal kanonnen beschikt, op de wenschelijkheid waarvan door den S. gewezen wordt, wanneer niet in de eerste plaats de voorraad projectielen, buskruit, enz., zeer ruim genomen wordt. Het kan waar zijn, dat zoo'n respectabel aantal kanonnen een goed figuur maakt op zulk een staat; op de munitie echter komt het aan. Een groot aantal kanonnen vereischt bovendien een groot aantal kanonniers. Laat ons toch voorzichtig zijn eene eventueele uitbreiding in de hand te werken van het wapen, dat zich, hoe men het ook neme, het minst tot mobiel gebruik leent. Wat de S. met zijn groot aantal kanonnen bereiken wil, is bijna evengoed te verkrijgen door het, trouwens evenzeer door hem aangegeven middel, namelijk het *vergrootten der schootsvelden*. Daar moet het heen! Dit is het *eenige middel*, waardoor men met eene artilleriemacht, klein met betrekking tot de onder vuur te houden terreinstrook, concentratie van het vuur bereiken kan op die punten, waarop de uitwerking loonend kan zijn. Het onderzoek naar de constructie van beddingen met een groot schootsveld had dan ook een

integreerend deel moeten uitmaken van het ontwerpen der lange Stelling van Amsterdam.

Dat overigens allerwege, waar uitbreiding van het aantal kanonnen wordt nagestreefd, deze vermeerdering vooral het snelvurend, licht troepengeschut ten goede komt, is een logisch gevolg van de *impasse*, waarin men ten aanzien van den artilleriestrijd is geraakt, al is men zich van deze consequentie niet overal klaar bewust. Voor ons kan dit echter eene vingerwijzing zijn, omdat — wij herhalen het — de kracht der Stelling van Amsterdam schuilt in de gunstige gesteldheid van het terrein met het oog op de nabijverdediging. Door eene doeltreffende bewapening en eene oordeelkundige wijze van bezetting moet van deze gunstige omstandigheid worden gebruik gemaakt.

Waar de S. zijne afkeuring uitspreekt over den traditioneele batterijbouw, staan wij geheel aan zijne zijde. Die bouw is in de meeste gevallen geheel overbodig, kan somtijds zelfs direct schadelijk zijn. Men plaatse de vuurmonden eener batterij met groote onderlinge afstanden (20 à 30 M.) vrij in het terrein. Bij de veldartillerie kan men het bewijs vinden, dat de bevelvoering hierbij zeer goed mogelijk blijft. Eene grondophooging van geringe afmetingen voor elk stuk, tot het opvangen der scherven van voor de batterij inslaande granaten, is voldoende. Tusschen de vuurmonden worden nissen, met grond gedekt, geplaatst.

Batterijen van slechts twee kanonnen voor den zoogenaamden geschutstrijd, gelijk de S. die verlangt, zijn te klein. Men stelt zoodoende niet alleen de vuurleiding, maar zelfs de goede bediening in de waagschaal. De verhouding tusschen gegradueerden en minderen bij de vestingartillerie gelde hier als maatstaf. Vier stukken per batterij moeten als een minimum beschouwd worden. Men kan dan, bij de organieke samenstelling onzer compagnieën, ten minste altijd over een onderofficier per batterij als commandant beschikken.

Wat de S., die op bladz. 54 de maskes voor de forten eenigszins achteloos behandeld, bedoelt met zijne *verplaatsbare* maskes voor de tusschenbatterijen is ons niet duidelijk. Bij het opstellen der tusschenbatterijen zal men van bestaande maskes, hetzij dat deze door voorliggende dijken of door beplantingen gevormd worden, zooveel mogelijk partij dienen te trekken. Door het in tijd van vrede aanleggen van beplantingen van stamhout langs de tusschenliniën kan in deze nog veel gewonnen worden. In oorlogstijd geïmproviseerde maskes zouden, indien ze niet met oordeelkundige hand worden aangelegd, wel eens de functie van uithangborden kunnen vervullen. Men verlieze ook niet uit het oog, dat de vijandelijke waarnemers hunne peilingen ook van ter zijde zullen doen. Voor de forten achten wij het aanbrenge van doelmatige beplantingen eene levensquaestie. Struikgewas tegen de buitentaluds en tegen de gronddekkingen der gebouwen; eenig stamhout in en achter het fort; eene voortzetting dier beplanting aan weerszijden daarbuiten; zij zullen de waarneming van het hierop te verwachten juistheidsvuur in hooge mate bemoeilijken. Men late echter bij het aanleggen of besnoeien van zulk eene beplanting de meetlat te huis! Enkele foutieve waarnemingen,

de artilleristen weten het, kunnen eene ligging van de gemiddelde baan tengevolge hebben, die zegenrijke gevolgen voor het fort met zich voert. Hierin schuilt de groote waarde der fortbeplantingen, niet in het voor het oog des vijands wegtooveren der forten; dit laatste is niet doenlijk.

De gemiddelde afstand (tusschen 250 en 1000 M.), waarop de S. de batterijen achter de lijn van verdediging wenscht te plaatsen, is te groot. Ten eerste zullen daardoor in de Stelling van Amsterdam vele batterijen wis en zeker door den aanvaller van zijne hooge standplaatsen worden waargenomen, doch ten andere zullen zij daarmede aan trefkans verliezen, wat zij aan rayons van vuuruitwerking winnen. De willekeurige echelonnering der batterijen, welke S. geheel afhankelijk maakt van toevallig geschikte opstellingsplaatsen, die — het zij hier terloops gezegd — slechts dun gezaaid zijn in de stelling, zou de waarneming en vuurleiding in hooge mate bemoeilijken.

Van de groote verplaatsbaarheid der eenmaal in stelling zijnde batterijen make de S. zich geen al te groote illusie. Het traceeren van elke nieuwe hoofdruoilijn vordert — althans wanneer de batterij geen vrij uitzicht op het voorterrein heeft — de oplossing van een geodesisch vraagstukje, hetwelk slechts aan officieren kan worden toevertrouwd. Het leggen der beddingen, het transporteren van het geschut, zal in den dikwerf slappen veenbodem altijd veel arbeid kosten en ook veel tijd, een tijd, waarin het geschut uit den aard der zaak non-actief is. Hoe beter de beddingen zijn ingericht voor een groot schootsveld, des te samengestelder zal vermoedelijk de bouw daarvan zijn, des te bezwaarlijker het bezit van een dubbel stel voor elken vuurmond. En dit zou toch noodig zijn voor de toepassing eener tactiek, die op herhaalde verplaatsing gebouwd is. Ook het talrijke en geoefende personeel, dat hiertoe vereischt zou worden, legt gewicht in de schaal. Hoe juist overigens het beginsel moge wezen, wij vreezen dat het slechts voor eene beperkte toepassing vatbaar zal zijn. Men telle ook niet te licht de herhaalde verandering der richting, waarin het munitievervoer moet plaats hebben. Het wegnemet is niet uitgebreid; men maakt zich trouwens bij de opstelling los van de wegen; het vervoer moet dus langs spoorbanen geschieden, die telkens verlegd zouden moeten worden.

Het vele blauw, dat op de kaarten van de omstreken van Amsterdam moet worden gelegd, heeft reeds meermalen aanleiding gegeven tot het scheppen van illusies ten aanzien van het vervoer te water. Kavelvloeden, tochten, ringslooten en weteringen, zij spotten in de practijk maar al te dikwijls met de wissels aan de schrijftafel op hunne bevaarbaarheid getrokken.

Wij hebben in de voorgaande bladzijden niet *alles* aan een onderzoek onderworpen van hetgeen in de brochure van den Heer v. S. behandeld wordt. Er blijven nog verscheidene zaken over, waarvan veel te zeggen zou zijn. Wij meenen met het besprokene te kunnen volstaan; maar wij wenschen niet te besluiten zonder te constateeren, dat wij — in weerwil van groot

verschil in meening op belangrijke punten — het werkje met belangstelling hebben gelezen en wel omdat het ons een stap nader brengt tot het oogpunt, waaruit de zaken, de Stelling van Amsterdam betreffende, moeten worden bekeken.

Daarbij moeten — wij releveerden het reeds in den aanvang van dit opstel — de tactische beginselen den doorslag geven.

De tijden, waarin men, met passer en teekendriehoek gewapend, vestingen kon *construeeren*, zijn voorbij; zij behooren althans voorbij te zijn. Dat waren de tijden der enge vestingomwalling. Sedert men met de duurzame bevestiging de vrije ruimte is ingegaan, moet de invloed van het terrein predomineerend zijn. De grillige configuratie van het terrein in de Stelling van Amsterdam moet ons noodzaken af te zien van alles wat gelijkt op een pedantische behandeling der stof, die slechts heil ziet in symmetrie en dooden vormendienst.

Dat ingenieurs »bowlustig» zijn, wie zal het hun ten kwade duiden? Waar zijn zij anders ingenieurs voor? Men zorge slechts niet onder den druk van dien lust te komen en dezen dienstbaar te maken aan juiste tactische beginselen. De beste architect is per slot van rekening die, welke een goed ontwerp weet te maken en dit goed weet uit te voeren, overeenkomstig de wenschen en de eischen, door den bouwheer gesteld. Want deze is de gebruiker!

Wanneer het Nederlandsche leger er ooit toe geroepen wordt, om de Stelling van Amsterdam te gebruiken — wat wij het niet toewenschen, want men dient de oeconomische belangen van zijn land al heel slecht door zich op te sluiten —, dan zal het meer vragen dan forten alleen. Het zal in de eerste plaats verlangen, moeten verlangen, dat de schadelijke invloeden van *tijd*, *ruimte* en *plaats* — factoren overwegend in elke oorlogshandeling — tot een minimum worden teruggebracht; d. w. z., dat snelle en gemakkelijke verplaatsing, dat eene doelmatige opstelling van alle strijdkrachten en strijdmiddelen mogelijk en door eene genoegzame voorbereiding in tijd van vrede gewaarborgd zij.

Goede en talrijke communicatiën met het noodige materieel, zoowel voor overbrugging als voor het sanleggen van spoorbanen; doelmatig aangelegde magazijns- en depotinrichtingen voor materieel en munitie; oordeelkundige beplantingen; ziedaar enkele middelen, welke tot het bereiken van het beoogde doel allernoodzakelijkst zijn.

Vóór alles zorge men echter, dat het leger voor zijne taak berekend en sterk genoeg zij.

287

Naschrift op: „De Moderne Vestingbouw met toepassing op de vliengel-
uitbreiding der Amsterdamsche Stelling”.

(De Militaire Spectator N°. 10.)

Schier gelijktijdig met ons bovengenoemd artikel verscheen de brochure: *De permanente inrichting van de Stelling van Amsterdam*, door L. M. A. VON SCHMID, 1ste Luitenant der Jagers.

Met onmiskenbaar talent en in een aangenamen stijl geschreven, daarbij een veel goedkooper wijze van bevestiging der Amsterdamsche Stelling voorstaande dan door den Minister van Oorlog in de aanhangige vestingbegrooting en ook volgens onze in »de Moderne Vestingbouw” ontwikkelde denkbeelden noodzakelijk werd geacht, kan 't niet uitblijven of Schrijvers's voorstellen moeten indruk maken en vooral het groote niet-militaire publiek medesleepen.

Aangezien wij ons echter met die voorstellen in hoofdzaak *niet* kunnen vereenigen, en wij hunne toepassing voor ons laatste reduit zéér gevaarlijk achten, rekenden wij het onze taak die nog in een »naschrift” te bestrijden.

»Wenn es im verflossenen Jahrzehnt hauptsächlich die kleineren Staaten gewesen sind, denen wir eine Gestaltung der Panzerbefestigung zu ganz bestimmten, charakteristischen Organismen verdanken, während die Grossstaaten sich zum Teil mit einer grossen Schwerfälligkeit der Panzerfrage gegenüber kaum zu einer spärlichen Beschaffung von Panzern für einzelne Teile ihrer Befestigungssystemen entschliessen konnten, so mag der Hauptgrund für diese auffällige Erscheinung darin zu suchen sein, dass die seit 1870 immer mehr gesteigerten Anforderungen an die Kriegsstärke sich überall dort in einer Vermehrung und Vervollkommnung der mobilen Kräfte der Feldarmeen dokumentiren mussten, wo die offensive Verteidigung des Landes als leitendes Prinzip festgehalten wird, während bei den Staaten, wo die Verwendung der Streitkräfte zu einer zähen Defensive in den Vordergrund tritt, das Bedürfniss nach vervollkommeneten Verteidigungsanlagen sich in hervorragender Weise fühlbar machte. Letzteres trifft in erster Linie bei den neutralen Staaten zu, welche einer Verletzung der Neutralität von einer kampf führenden Macht ausgesetzt, den Wunsch und die Verpflichtung haben, mit ihren Streitkräften dem übermächtigen Gegner wenigstens so lange Stand zu halten, bis die Gegenpartei auf dem Kampffelde erscheint; und es trifft

bei den kleinen Staaten zu, welche ein wichtiger Object gegen einen plötzlichen Angriff zu sicheren bestrebt sind, wenn ein grösserer europäischer Krieg sie in ihre Kreise ziehen sollte. In beiden Fällen handelt es sich um einen voraussichtlich begrenzten Widerstand mit verhältnissmässig geringen Kräften; es ist aber die ganze Macht oder der grösste Teil der Feldarmee des Landes, welche in der vorbereiteten Stellung dem Gegner entgegentritt" (1).

Deze aanhaling uit de geschriften van een man als FROBENIUS, waaruit zoo duidelijk de groote beteekenis van de vestingen voor de neutrale en kleine Staten blijkt, moge als eenig antwoord dienen op de volgens den Heer v. S. »naïeve gewilligheid, waarmede men hier te lande aan bouwlustige ingenieurs de fondsen voor duurzame verdedigingswerken steeds heeft beschikbaar gesteld" (bladz. 34).

Waar men vroeger bij ons wellicht te veel, in elk geval te uitsluitend op de versterking der doode weermiddelen bedacht is geweest, schijnen wij thans — werd de nieuwe koers, ook door den S. voorgestaan, gevolgd — in een ander, zeker niet minder verkeerd uiterste te moeten vervallen. Als buiten *dit* kader vallende, laten wij echter *deze* quaestie hier rusten.

Na een kort populair overzicht (bladz. 1—8) van de wording der tegenwoordige forttypen der Amsterdamsche kringstelling, wordt in Hoofdstuk II tegen de aanwending van *koepels* voor zwaar en middelbaar geschut in de forten opgekomen, zooals die oorspronkelijk daarbij in de Amsterdamsche linie zouden zijn toegepast, maar door dezen Minister in hoofdzaak zijn losgelaten. Zij, die onze beschouwingen omtrent dit punt in »de Moderne Vestingbouw", gevolgd hebben, zullen begrijpen, dat wij in dit opzicht de zienswijze van den S. deelen.

Voorzeker *niet* echter, waar deze zonder nader betoog alle overige pantseringen of koepels, nl. ook die voor het lichte of stormgeschut uit de forten schrapt.

De Schrijver ziet hierbij o. i. ééne zaak over het hoofd, die zoo juist door v. REHM — met wiens beschouwingen de zijne overigens veel overeenkomst vertoonen — is opgemerkt: het nadeel nl. dat op vestingbouwkundig gebied aan de moderne school kleeft, waarbij de steunpunten de krachtige, superieure artillerie der vroegere forten missen. Waar de steunpunten in den regel juist op de gunstigste punten zijn aangelegd, in hoog terrein op de domineerende punten, in laag terrein nabij de accessen, die zij geheel bestrijken, doet dit gemis zich zeker ernstig gevoelen. Hieraan valt echter weinig te veranderen. De open opstelling in de forten voor het zware en middelbare geschut is nu eenmaal onmogelijk geworden en pantsering is te kostbaar en niet afdoende (2).

(1) »Die bisherige Entwicklung der Panzerbefestigung in den europäischen Staaten". *Jahrb. Deutsche Armee und Marine*. Afl. Juli en Augustus 1896.

(2) Ten minste voor onze toestanden. In het buitenland doen zich andere verhoudingen voor. Men leze de heldere uiteenzetting van dat verschil bij de vergelijking tusschen de bevestiging van Bucharest en Amsterdam in bovengenoemd artikel van FROBENIUS.

In dit onbetwistbaar nadeel *moet* en *kan* tegemoet gekomen worden: wat aangaat het vuur op groote afstanden, door *buiten* de forten batterijen voor dit vuur voor te bereiden. . . . canons de chasse, en wat den nabijstrijd betreft, door *neven* de forten stellingen te maken, waaruit de nadering tot de werken krachtig wordt bestreden en waarbij vooral de lichte pantsers een hoofdrol zullen spelen, eindelijk door *in* de forten licht geschut voornamelijk in hefbare koepels op te stellen.

Dit alles verzuimt de S.

Trouwens, dat het groote voordeel der *lichte* pantserfortificatie door den S. wordt ingezien, blijkt zeker niet uit zijn werk. Slechts eene enkele maal wordt zij en dan nog slechts terloops aangevoerd. En toch, aan haar behoort de toekomst!

Nog een paar opmerkingen alvorens van dit gedeelte af te stappen.

Met de koepels worden in de forten de woonkazematten als bijzonder trefbaar veroordeeld. In overeenstemming met VON REHM. Niet zonder overdrijving dus. . . . wij wezen daar reeds op in »de Moderne Vestingbouw» (noot 1, bladz. 623). *Herhaalde* treffers toch, die de S. (bladz. 15) bij woonkazematten op dezelfde plaats vreest, zijn bij worpvuur schier ondenkbaar en zelfs dan nog, bij voldoende dikte der betongewelven, weinig te vreezen. Die woonkazematten vormen in de nieuwe forten ook geen *samenstel van doelen* (bladz. 15, als boven), maar eene ondiepe — hoogstens 10 M. breede — keelpoterne, slechts even voor het worpvuur trefbaar, op welker hellend bovenvlak nog vele projectielen zullen afstuiten, terwijl de te ver gaande in de fortgracht terechtkomen. . . . een groot voordeel boven de door S. voorgestelde inrichting. Doch, daarover aanstonds.

Maar, de lichte pantseringen, de kleine koepels, die wij in de forten wenschen, zullen toch ook tref- en vernielbaar zijn? Volkomen juist, tegen het volle projectiel bieden zij zeker geen *absoluten* weerstand. In de onzichtbaarheid, in de kleinte van het doel ligt echter hunne geringe kwetsbaarheid, hun *relatief* weerstandsvermogen. Een enkele mag getroffen en vernield worden, de overige blijven voor hunne taak gereed. 't Komt ons voor, dat de S., in zijn strijd tegen de pantseringen, dit verschil tussehen absoluut- en relatief-weerstandsvermogen niet voldoende in 't oog heeft gehouden.

Is het verder logisch, dààr waar de S. — en met recht — er op wijst (bladz. 17) »dat de veld- en mortierbatterijen, die den geweldadigen aanval op eene fortenlijn voorbereiden, bij inundatiestellingen, veel meer dan dit in hoog terrein het geval kan wezen, uitsluitend de forten onder vuur zullen nemen», waar dus van die forten in ons terrein meer zal geëischt worden, is het dan logisch, vragen wij, ze zoo weinig beteekend te maken, als dit volgens de voorstellen van den S. het geval zal zijn! Niet veel meer dan tijdelijke posten voor 100 man bezetting, d. i. dus voor gemiddeld 25 man in front, flanken en keel!

Dàn stelde WELITSCHKO voor zijne — minder bedreigde — forten geheel andere eischen!

De noodzakelijkheid van de toepassing bij de kringstelling van krachtige werken, minstens voor ééne compagnie bezetting, met het noodige traditooren licht gepantserd stormgeschut, goede onderkomens, krachtdadige ondersteuning uit de nevenwerken. . . . dat alles ware o. i. een juister gevolgtrekking uit het door den S. vooropgestelde geweest.

Eindelijk vragen wij of de S. niet een te groote waarde hecht aan de onbekendheid der opstelling van de tusschenbatterijen? Niet zonder bedenking zou hij het vinden door den permanenten aanleg dezer, »het bijna onschatbare voordeel van eene onbekende opstellingsplaats prijs te geven» (bladz. 21).

De ondervinding van 1870 moge hiervoor spreken, 't zou o. i. gevaarlijk zijn hierop thans nog zooveel te rekenen. Vooreerst zullen de plaatsen voor opstelling dezer batterijen niet zoo voor het grijpen liggen — n'en déplaie de meer optimistische verwachtingen van den Schrijver —, zoodat 't den aanvaller al dadelijk niet aan eenige aanwijzing zal ontbreken. De overzichtbaarheid van het polderterrein is verder een kwade factor. Eindelijk meenen wij, dat het gebruik van den ballon ons verrassingen zal bereiden, waarvan men zich op dit oogenblik nog geen voldoende rekenschap geeft (1).

De critiek van den S. in het IIIde Hoofdstuk op het *traditoorgeslacht* is zeker zeer krachtig. Als een goed tacticus, heeft de Heer v. S. tegen het zwakke punt zijn hoofdaanval gericht, hopen de zich hierdoor van het geheele terrein meester te maken.

Maar, 't is met de zaak toch eenigszins anders gelegen als de Schrijver dit voorstelt.

Wij laten nu den op bladz. 23 eenigszins op ons nationaal eergevoel gericht aanval daar. De traditoerwerking is geen vrucht van vreemden bodem, zooals wij 't reeds in onze beschouwingen omtrent »de Moderne Vestingbouw» (bladz. 526) opmerkten. Wel was 't aanvankelijk het doel

(1) In een officieus Duitsch voorschrift, betrekking hebbende op de oefeningen bij Metz leest men:

Ballon-Waarnemingspost N°. 1.

Ballonstation N°. 1. (Dag, maand, enz.)

Aan den Commandant van de aanvallende partij:

Vijandelijke batterijen en stellingen bevinden zich aan de chaussée St. Privat—Jaumont.

Ligging der batterijen:

Waarnemingspost I :	ruit 26 N. hulpkwadraat	1.
Infanterie steunpunt :	id.	3.
Batterij 1 :	26 M.	25.
2 :	idem	25.
3 :	27 M.	16—21.
4 :	idem	18.
Loopgraaf :	26/27 M/N	

De waarnemer in Ballonstation N°. 1.

èn bij SCHUMANN in diens: *Die Bedeutung drehbarer Geschützpanzer »Panzerlaffeten»*, èn bij VOORDUIN's *Proeve van een ontwerp van den tegenwoordigen tijd*, alsook bij onze voorstellen in dit tijdschrift 1887—1888: *de Moderne vesting tegenover de nieuwere aanvalsmiddelen*, om uit de werken vuur te brengen op grooten afstand in het voorterrein van het nevenliggend fort, en een aanval daarop door krachtig flankvuur uit het eerste tegen te gaan. Intusschen, de inzichten zijn sedert gewijzigd.

Het spreekt verder vanzelf, dat in hoog terrein de voordeelen van het traditoorgeschut grooter dan in laag, inundatie-terrein zijn. Daarop wezen wij mede in »de Moderne Vestingbouw» (bladz. 527).

Evenwel, ook in laag terrein zal het traditoorgeschut — in onze onderstelling, dat de forten enkele honderde Meters vóór de linie zijn vooruitgeschoven (bladz. 526, als boven) — nog eene belangrijke taak te vervullen hebben:

vooreerst de keel van het werk direct flankeeren;

verder een uitstekend vuur afgeven op het meest nabijgelegen gedeelte der linie, de nevenstelling, door de nabijheid van het acces tevens het meest bedreigde gedeelte;

voorts het meer verwijderde gedeelte der tusschenlinie bestrijken en hier een vastzetten van den aanvaller tegengaan;

eindelijk vuur brengen vóór het nevenfort ter hoogte van de versperringen minder een vuur dus op bewegende doelen, dan wel een stelselmatige beschieting van de zoo gevaarlijke strook, waarin de aanvaller tengevolge der versperringen zich lang moet ophouden, waar hij zijn reserves moet masseren.

Waar dus het *nut* van het traditoorgeschut ook voor onze terreinen zoo veelzijdig blijkt, de gebouwtjes, — de uitbouwtjes — waarin dit geschut opstelling vindt, uiterst klein en dus zeer goedkoop te construeeren zijn, en de trefbaarheid, vooral bij de inrichting met teruggetrokken flanken als bij de Deensche forten, bijzonder gering mag heeten, zoo behoeft 't verder geen betoog, dat zelden eene geringe uitgaaf meer gerechtvaardigd, meer productief zal wezen dan die, welke voor de traditoorinrichting aan de forten wordt besteed.

Natuurlijk dat frontale verdediging, zooals de Schrijver wenscht, de voorkeur zou verdienen — en dan liefst met lichte pantsers. Dit merken wij reeds in ons eerste werk (1887—1888) op. De moeilijkheid is echter om deze overal en in voldoende mate toe te passen op een 130 KM. lange linie! Ditzelfde geldt voor de mobiele — beter vervoerbare — pantsers (bladz. 29 van »de permanente inrichting» enz.).

Waar die zekerheid niet bestaat, waar het gevaar niet is weg te cijferen, zooals wij aan het slot zullen opmerken, dat die lichte pantsers op het juiste oogenblik en op het juiste punt niet in voldoende getale aanwezig zullen zijn, daar grijpe men met beide handen het steeds aanwezige middel aan, dat »steeds bereid», zoowel bij dag als nevel zijn waarde behoudt, en boven het

frontale geweervuur (bladz. 27) het groote voordeel heeft werkzaam te zijn op afstanden — tot 1000 M. vóór het nevenfront — waarop van het infanterievuur, uit het werk zelve, geen heil is te verwachten.

Aldus opgevat, behoort het traditoorgeschut evenals het lichte frontale tot het stormgeschut, tot het geschut voor de nabijverdediging, en vinden beide dus *in* het fort hunne natuurlijke opstellingsplaats.

In Hoofdstuk IV wordt de verdere *inrichting der forten* behandeld, die geen *woon-* maar *wachtforten* moeten zijn. De voordeelen eener dagelijksche aflossing der bezetting worden in de bladz. 32—35 op welsprekende wijze uiteengezet. Daar verder, zooals wij zagen, in de forten geene artillerie wordt noodig geoordeeld, zijn deze met een paar kokergebouwtes, de wachtlokalen voor de 100 man sterke infanteriebezetting bevattende, geheel gereed. Aan eenvoudigheid en billijkheid, wat de kosten betreft, laat het stelsel van den S. dus zeker weinig te wenschen over.

Ook aan deugdelijkheid?

Vooreerst moge de vraag gesteld worden, hoe men zich die kokergebouwtes hebbe te denken? Verblijven, waar de man slechts in zittende houding onderkomen vindt? Zonder accessoires als privaten, verbandplaats, keuken, munitiemagazijntjes, enz.? Wij kunnen dit moeilijk aannemen. 't Komt ons toch voor, dat een vijand met dergelijke inrichting bekend — en dat zal hem natuurlijk niet verborgen zijn — 't *geen* munitieverspilling zal vinden, gelijk de S. (op bladz. 46), om door het fort gedurende geruimen tijd onder vuur te houden, elke aflossing onmogelijk te maken. Wanneer dan de bezetting, herhaaldelijk gealarmeerd, geen plek vindt om van de vermoeienissen te bekomen, zich uit te strekken, zich te [verkwikken, haar gewonden behoorlijk te verzorgen, haar dooden te begraven, dan zal het spoedig met haar moreel- en materieel-weerstandsvermogen gedaan zijn. Dan zal de aanvaller juist het *meest rationeel gebruik* maken van zijne munitie, daar dit hem het spoedigst en zekerst tot zijn doel brengt.

De eenvoudige kokergebouwtes moeten dus om te voldoen grooter afmetingen verkrijgen, zullen in wachtlokalen met britsen moeten overgaan, voorzien van de noodige accessoires.

Als *diepe* kazematten, gebouwd loodrecht op de borstwering, of als *breede*, evenwijdig aan deze?

Het eerste ligt, naar wij meenen, in de bedoeling van den S. De diepe kazemat levert echter een veel trefbaarder oppervlak dan de breede, ondiepe. Hoeveel grooter is daarbij de kans, dat een projectiel meermalen op dezelfde plaats neerkomt! Hoe gebrekkig is daarbij mede de ventilatie, hoeveel beter is bij den kazematbouw in de breedte de communicatie door het werk, hoeveel sneller is men bij alarm uit de afwachtings- in den gevechtstoestand!

Is dus kazematbouw in de breedte in alle opzichten boven dien in de diepte te verkiezen, dan rijst de vraag, welke voordeelen levert de eerste op, om daaraan boven het gebruikelijke keelgebouw de voorkeur te schenken?

Gebouwen onder de walgang verhoogden de vuurlijn aanmerkelijk, die men anders — en met recht — liefst zoo laag mogelijk houdt. Het logies is er onrustiger, met een zelfden slag slaat de vijand twee vliegen, vernielt hij gevechts- en afwachtingsdekking gelijktijdig. Terwijl de te ver gaande projectielen bij het keelgebouw schadeloos in de gracht terechtkomen, slaan zij bij de gebouwen onder de walgang trechters in het fort en belemmeren zij den toegang. Het keelgebouw begunstigt verder eene krachtige verdediging van de keel van het werk, die de S. bij zijn kokerbouw totaal mist. Wordt eindelijk de betondekking der gebouwen later onvoldoende, dan is verzwareing bij het vrijstaande keelgebouw veel eenvoudiger dan bij de onder de walgang gelegen lokalen.

Er is dus geene enkele reden om de gebruikelijke, deugdelijke keelkazerne voor de inrichting van den S. te verlaten.

In de tweede plaats — wij merkten 't reeds boven op — schijnt de afstootende kracht der slechts 100 man sterke bezetting, of circa 25 man voor de verschillende vuurlijnen, zonder de hulp van artillerie veel te gering. Welke beteekenis zal men toch mogen hechten aan het vuur van dit handjevol, dat slechts op het laatste oogenblik, als de aanvaller zijn artillerievuur op het fort heeft moeten staken, den wal bezet?

De verdediging, volgens de voorstellen van den S., — hoe weinig rationeel dit ook voorkomt — alléén met infanterie voerende (1), zoo zal dan toch minstens op ééne compagnie per fort gerekend moeten worden. . . . maar, dan zal er van een eenvoudigen kokerbouw voor deze ook wel in 't geheel geen sprake meer zijn!

Een enkel woord verder over »de aflossing», de basis eigenlijk van Schrijver's stelsel. »Het naderen van het fort en het aflossen van de fortbezetting kan uit den eenvoudigen aard der zaak in een klein halfuur afgeloopen zijn (2)». . . . zegt de Heer v. S. (bladz. 46).

Is dit den S. ernst, zou men willen vragen?

Dat wij, voor zoover 't de wenschelijkheid van de aflossing der infanteriebezetting betreft, met hem meegaan, bleek uit onze vroegere beschouwingen (»De Moderne Vestingbouw», blad. 529). Voor de *mogelijkheid* dier aflossing moet dan echter eerst gezorgd worden, en waar die onverhoopt mocht falen, moeten de nadeelen zooveel mogelijk opgeheven worden.

Wat dit laatste betreft moet dus de inrichting van het fort zóódanig zijn, dat 't voor de bezetting geen ernstig bezwaar oplevert, al gelukt 't den vijand de gemeenschap een paar etmalen te verbreken.

(1) Het is merkwaardig, hoe dezelfde moderne eischen en uitvindingen andere Schrijvers juist tot het tegenovergestelde, tot het geheel weglaten der infanterie als fortbezetting voerden, zooals dit trouwens bij de Deensche forten op het plateau van Gladsaxe en in Zwitserland bij de versterking van het St. Gothard-reduit in het fort Fondo del Bosco werd toegepast (»De Moderne Vestingbouw», blad. 527.)

(2) De cursiveering is van ons.

Dat de toestand voor de fortbezetting volgens het stelsel van den S. dan onhoudbaar is, bleek uit het bovenstaande.

En wat het eerste aangaat? Heeft de S. nagegaan, waar zijne troepen voor de aflossing bestemd, moeten worden ondergebracht, op welken grooten afstand dit veelal moet plaats hebben? Hoe de aanvaller de enkele naderingswegen onder vuur zal kunnen houden, en ongetwijfeld houden zal, wanneer hij daardoor zoo snel en zeker zijn doel bereiken kan!

Mogelijk wordt de aflossing alleen, wanneer de daarvoor bestemde troep — het piket — niet van ver achterwaarts behoeft op te komen, maar in de nabijheid van het fort in de *nevenstelling* gelegerd is, *die men in vredestand moet hebben voorbereid* (1).

En, dit verzuimt juist de Schrijver.

Die *nevenstelling* is verder noodig ter verhooging van de stormvrijheid van het fort, tot flankering nl. der voorgracht, tot het vuur brengen op het acces op grooter afstand, grooter dan zulks door het stormgeschut van het fort zelf geschiedt. In die *nevenstelling* vinden dan, behalve het lichte pantsergeschut, ook de lange vuurmonden, die de vroegere veiligheidsbewapening der forten uitmaakten, hunne natuurlijke opstelling.

Beschermt dus, zooals wij vroeger zagen, het traditoorgeschut van het fort de *nevenstelling*, omgekeerd beschermt deze het fort. Maar van die zoo wenschelijke, neen noodzakelijke wisselwerking, in »de Moderne Vestingbouw» behandeld, vernemen wij van den Heer v. S. niets.

Wat eindelijk de door de periodieke aflossing te verkrijgen besparing van troepen aangaat, die de S. als voordeel van zijn stelsel opgeeft (bladz. 42), zoo is deze slechts betrekkelijk waar. Door het bomvrij onderkomen in de forten slechts tot twee wachtlokalen — zoo ongeriefelijk mogelijk — te beperken, bindt men juist op de niet bedreigde fronten meer personeel dan anders noodig ware geweest. Dit als een voordeel aan te merken, »daar anders door sleur en achteloosheid dezer niet bedreigde fortbezettingen de algemeene veiligheid zou in de waagschaal gesteld worden» (bladz. 45), gaat toch wel wat ver!

Ook is het niet juist, dat het weglaten der artillerie uit de forten aan krachten spaart. Voor deze, die men, als in »de Moderne Vestingbouw» is opgemerkt, niet evenals de infanterie dagelijks wil aflossen — de juiste behandeling en bediening van het lichte pantsergeschut eischt meerder stabiliteit —, behoeft dus niet op een 3- à 4-voudige sterkte gerekend te worden. De bewapening op 4 hefkoepels en 4 traditor snelvuurkanonnen stellende, zijn voor de bediening $8 \times 3 = 24$ of met inbegrip van enkele reserve manschappen voor verschillende diensten, totaal 30 kanonniërs benoodigd.

(1) Zie daaromtrent het zoo behartigingswaardig artikel van den Kapitein SWAVING in *De Militaire Gids* N°. 5 van dit jaar: »Welke bevestigingsbeginselen voor de Stelling van Amsterdam?» waarop wij in 't bijzonder de aandacht vestigen.

Ingedeeld in open batterijen buiten de forten, zou zeker minstens op een dubbele bediening gerekend moeten worden.

Ten slotte blijft de opmerking nog altijd juist, dat hoe sterker de werken zijn, des te minder troepen zij binden, hoe zwakker daarentegen, des te grooter troepenmacht voor hare verdediging zal worden vereischt.

Die oude waarheid mag tegenwoordig nog wel eens in herinnering gebracht worden!

Het Vde Hoofdstuk eindelijk, dat *de tactiek van den vestingoorlog* behandelt, komt ons niet het best geschrevene van het werkje voor.

Wat toch te zeggen van het argument, waarmede de Schrijver dit aanvangt (bladz. 50): »Zijn de posten naar die (Schrijver's) denkbeelden tot stand gebracht, dan zullen zij de stormvrijheid van het acces absoluut waarborgen, omdat (1) de aanvallende artillerie er niets wezenlijks aan vernielen kan?» Dat ware evenzeer het geval, als de forten uit een zuiver aardewerk of een zandheuvel bestonden. Zou het argument waarde hebben, dan diende S. eerst aan te toonen, dat de *oorspronkelijke* vuurkracht voldoende ware geweest. . . . 't geen moeilijk zou vallen. Welke stormvrijheid die werkjes thans absoluut waarborgen met haar geringe, moreel veel te zwaar belaste infanteriebezetting, zonder artillerie, zonder chicanes — daarover wordt ten minste in de geheele brochure niet gesproken —, zonder waarborg van ondersteuning uit nevenstellingen, is ons niet recht duidelijk.

Is 't dan eigenlijk meer dan eene phrase, wanneer de S. daarop volgen laat: »de werken zijn dus teruggebracht tot *organen voor de stormvrijheid* (1) van de wegen en de droge strooken tot de stelling?»

Kan men 't in ernst meenen, dat die zwakke werken »tevens aanleuning en vleugelverzekering vormen van de tijdelijke inrichtingen in de tusschenstellingen», daar, waar de S. juist het anathema over het traditoorgeslacht heeft uitgesproken?

Vergeet de S. niet, waar hij vervolgt: »uit deze — de tusschenstellingen — moet de feitelijke strijd met de aanvallende artillerie gestreden worden», dat van daaruit ook de aanvallende infanterie bestreden moet worden. . . ., want dat zulks uit Schrijver's *forten* zal kunnen geschieden, zal deze zelf wel niet gelooven.

Hoe zal die strijd van nabij — binnen de 2000 M. — gevoerd moeten worden? In hoofdzaak uit *zichtbare* opstellingen, uit de nevenstellingen en. . . . bij *onze* inrichting der forten, ook uit deze. Daar de aanvaller op dien afstand fort en nevenstelling nog onder zijn artillerievuur zal houden, terwijl zijne infanterie nadert, zullen de zichtbare opstellingen gepantserd moeten zijn.

Dát is de beteekenis van de lichte pantsers in de nevenstellingen, van de hefkoopels in de forten, hetgeen de S. geheel over het hoofd ziet.

(1) De cursiveering is van ons.

Over het al of niet opnemen van het artillerieduel (bladz. 52 en volgende van »de permanente inrichting” enz.) zullen wij niet uitwijden. Wie raadt aan den artilleriestrijd te weigeren (1)? In beginsel zijn wij 't hier zeker met den S. eens. Ook daarin, dat die artilleriestrijd lang, zelfs zeer lang zal kunnen duren (noot 1, bladz. 623 van »de Moderne Vestingbouw”). Toch, verkeerd als 't is, eigen kracht te onderschatten, evenzeer moet tegen overmaat van optimisme gewaarschuwd worden. Initiatief, de keuze van de plaats en het tijdstip van den aanval — van de overvalling — verhoogd moreel, enz., zijn de belangrijke niet weg te redeneeren voordeelen van den aanvaller, gezwegen nog van de *toevallige*, die het terrein op het Westfront der Stelling (Liede—Penningsveer) dezen hier aanbiedt!

Een zoo krachtig mogelijke wijziging van het terrein ten eigen bate met al de middelen, die de tijd van vrede toelaat, is het middel om die voordeelen van den aanvaller »auszugleichen”. . . . kan men zeggen, dat de S. hieraan voldaan heeft?

Om dit nog nader te kunnen beoordeelen, zullen hier in 't kort Schrijver's verdere denkbeelden omtrent de tactiek van den vestingoorlog worden weergegeven.

»Onze tactiek moet meer naar massawerking met een zeer eenvoudig opgestelde, zeer verspreide, zeer verplaatsbare en zeer talrijke artillerie streven (bladz. 58).”

»De vestingartillerie moet meer van hare eischen voor veiligheid en scherf-vrijheid voor de bedieningen laten vallen (bladz. 58).”

»Werking, niet dekking moet op den voorgrond staan (bladz. 58).”

»Zij zou beneden haar taak blijven, wanneer zij niet telkens in korten tijd gereed kon zijn met het middelbare geschut elders op te treden (bladz. 59).”

»De zanddekking weglatende en zich bepalende tot een gezichtsdekking achter dijken of verplaatsbare maskers, zal men, wat de voorzieningen van den bodem betreft, met heel wat minder moeilijkheden te kampen hebben (bladz. 59).”

»De proeve tot het maken van draagvlakken in de Stelling van Amsterdam, door het 2de regiment vestingartillerie genomen, hebben meer dan ééne bruikbare methode voor goede emplacementen doen kennen (bladz. 60).”

»Wat de emplacementen voor de tusschenbatterijen betreft, zullen de zware batterijen voor het vuren op groote afstanden in emplacementen op den verbindingswal of in een aanwezigen verbindingsdijk (bladz. 60), het overige geschut op 250 tot 1000 M. achter de stelling hare plaatsing vinden.”

»Als men in die 750 M. breede zône naar punten voor kleine batterijen (voor 2 stukken) zoekt, zal men er wellicht een niet gering aantal aantreffen, die zonder veel voorzieningen daarvoor geschikt zullen zijn (bladz. 61) enz.”

(1) Zie daaromtrent de zoo juiste denkbeelden van WIEBE, door den Kapitein SWAVING in »de Vleugeluittbreiding” behandeld.

Het is een opmerkelijk verschijnsel, dat, terwijl in de eerste jaren na een grooten oorlog de drang naar mobiliteit der artillerie minder op den voorgrond treedt en meer gewicht aan vuuruitwerking wordt gehecht, zich juist na eene lange vredesperiode het omgekeerde voordoet. De verklaring van dit verschijnsel zou thans te ver voeren; wij constateeren hier alleen het feit, nl. het streven naar massawerking, zeer verspreide en verplaatsbare artillerie, voornamelijk door personen buiten het wapen der artillerie staande. Hoezeer in veel opzichten met die strooming meegaande, hoezeer ook eene toenadering verlangende tusschen veld- en vestingslag — waarop wij reeds in »de Moderne Vesting» (*De Milit. Spect.* 1887—'88) wezen — komt 't ons voor, dat men ook in dit opzicht te ver kan gaan en, als de Schrijver der brochure, te ver gegaan is.

Het ingrijpen, met al de gevolgen daarvan in tijd en in ruimte, van het zware of vierde wapen, de vestingartillerie en de vestingpioniers, doet ondanks alle theorieën en wenschen van de VON SAUER's, den vesting- van den veldslag afwijken (1).

Eene vaste kern (stambatterijen) blijft noodig, waaromheen de mobiele artillerie zich groepeerd. Hoe stelt men zich anders het optreden van de verdedigende artillerie voor? Zeker niet als de S., die, zooals wij zagen, de zware stukken op den verbindingswal of een aanwezigen dijk opstelt! Die zijn voor andere doeleinden bestemd! Wij vermeenen intusschen hieromtrent naar onze beschouwingen in »de Moderne Vestingbouw» op bladz. 535—539 te mogen verwijzen.

Slechts dit nog.

Waar de zware en middelbare artillerie geheel uit de forten is verdwenen, moeten voor de (stam)batterijen van 12 cM. L. voor het vuur op verren afstand en voor de 15 cM. K. ter bestrijding der mobiele belegeringbatterijen, die dus dadelijk gereed moeten wezen, vooraf voorzieningen getroffen zijn, terwijl de later op te richten batterijen voor den geschutstrijd zich met snelbatterijbouw zullen moeten vergenoegen. Deze eisch is zeker niet overdreven. Wie meenen mocht, dat men op 250 à 1000 M. achter de stelling tal van punten vindt, geschikt voor den bouw van batterijen (ad 4 stukken, de bezwaren voor encadreering, leiding, enz., zijn anders te groot) kent het terrein, het verraderlijke veen der kringstelling niet (2).

Die voorbereiding nu kan drieledig zijn: of batterijbouw in vredestijd, of aanleg van grond (zand) gedeponeerd ter plaatse van het gebruik, of oplegging elders van zanddepots.

(1) Zie de juiste uiteenzetting hiervan bij v. SCHERFF, aangehaald door den Kapitein SWAVING in *De Milit. Gids* 1896, »Oefeningen in den Vestingoorlog», bladz. 130.

(2) Nog altijd herinneren wij ons — 't was in 1870 — de hopelooze pogingen van de 3de comp. van het korps genietroepen tot het gereed krijgen van een paar batterijtjes nabij Sloten. Ondanks alle inspanning over dag, was den volgenden morgen de opwerping weer tot de vorige hoogte, of juist, laagte verzakt. En dan, waaruit bestond die dekking nog, uit brandbaar veen!

Dit laatste is voor de vuurmonden, die de veiligheidsbewapening vormen, niet voldoende; de aanvoer per schuit — andere wijze is bij het drukke gebruik van spoor- en gewone wegen uitgesloten — duurt voor deze te lang.

Maar. . . . de Schrijver wil juist geene dekkingen, hij wenscht alleen voor de vuurmonden beddingen als de beproefde draagvlakken. Hij hecht meer waarde aan maskers en onbekendheid der ligging, waaromtrent op bladz. 54 een voorbeeld wordt aangehaald van eene batterij achter den spoorweg op het zuidfront van Parijs, die zich een maand dapper weerde zonder één man verlies te lijden.

Wat dit laatste betreft, moet men voorzichtig zijn met uit dien oorlog toen het granaatkartetsschot, laat staan op groote afstanden, noch minder natuurlijk de brisante granaten te vreezen waren, zulke geruststellende gevolgtrekkingen af te leiden, of te veel waarde aan maskers te hechten, die bovendien op het terrein onzer kringstelling maar zeer dun gezaaid zijn! De groote uitkomsten, door ballon-affectelingen verkregen, waarop wij boven wezen, manen bovendien tot voorzichtigheid.

En wat de opstelling der stukken op draagvlakken en het weglaten der dekkingen zelf aangaat — wij laten nu daar de zoo vaak gebezigde phrase: »werking gaat voor dekking», die alleen waarheid behelst zoolang werking mogelijk is, hetgeen juist door de dekking moet geschieden —, ook hierin nemen wij liefst den heer v. S. niet als leidsman aan.

Dat de proeven met de draagvlakken afdoende uitkomsten hebben opgeleverd, is, meenen wij, nog geenszins het geval. Zij vereischen eene verbazende hoeveelheid hout, waarover wij vermoedelijk nooit zullen kunnen beschikken, terwijl de vuurmonden met de bedding 0,5 M. boven den grond, in eene soort giraffe-stelling, zeer trefbaar zijn opgesteld.

Na talrijke proeven met brisante granaten houden Frankrijk en Duitschland in veel gevallen juist aan zware borstweringen vast.

Maar, hoe men nu over de dekking der vuurmonden zelve moge denken, op de noodzakelijkheid om de manschappen en de munitie te beschermen valt niets af te dingen.

Niet als in het buitenland kunnen wij die door ingraving verkrijgen. Hoe onaangenaam ook, in onze lage, slappe terreinen vereischen de munitiebergplaats en de wijkplaats voor manschappen *frontale* dekking in ophooging en een ondergrond, die de zware lasten voor de raildekking als anderszins kan dragen.

Die grond en die ondergrond zijn alleen door vredesvoorbereiding, door aanleg van zandheuvels te bekomen!

Het zal niet noodig zijn den Schrijver bij zijne verdere beschouwingen te volgen.

Weinig artilleristen zullen overigens met zijne opstelling der batterijen in meerdere rijen achterelkander (bladz. 61) meegaan. Behalve, dat wij wel

nooit over zooveel geschut zullen kunnen beschikken, schijnt ook eene plaatsing, waarbij de achterste batterijen de schoten voor de voorste bestemd opvangen, niet zonder bedenking. Bij de accessen zal men wel in de diepte opstellingen moeten maken, maar overigens in de intervallen bij voorkeur in de breedte werken.

Dat men eindelijk, zooals de S. aan het slot van dit Hoofdstuk opmerkt, niet bevreesd behoeft te zijn, »dat de vakken der artilleristische hoofdaanvallen lang in het onzekere zullen blijven *zooals de jongeren gewoon zijn de ouderen na te spreken* (1)» (bladz. 62), komt ons nog zoo zeker niet voor. Juist door het mobiele belegeringgeschut schijnt, bij de groote lengte der stelling in verhouding tot het aanvalsfront, het gevaar niet uitgesloten, dat de aanvaller, demonstreerende met veldartillerie en schijnbewegingen uitvoerende met eenige mobiele batterijen, op de gewenschte plaats een klein park zal inschuiven en aldaar snel tal van mobiele batterijen zal kunnen samentrekken vóór wij den ernst van het feit beseffen.

De Heer v. S. heeft bij het schrijven van zijn werk zeker de ouderen *niet* na gesproken. Dat is op zichzelf een verdienste. Maar — we meenen dit te hebben aangetoond — de eigen weg, dien de Schrijver volgde, leidde op een dwaalspoor!

Geleid door een te vèr gaand optimisme, gedreven door een te groote zucht naar bezuiniging, ontwierp hij in de plaats der voor de kringstelling voorgestelde deugdelijke werken niet veel meer dan tijdelijke werkjes, waarvan de storinvrijheid uitsluitend aan een klein getal infanteristen, onder de ongunstigste omstandigheden verkeerende, was toevertrouwd, ontroofde hij door het wegnemen van alle artillerie uit de forten, aan dezen haren krachtigsten steun, schiep hij eene stelling, waarin in oorlogstijd nagenoeg alles te doen overbleef en zag hij dus het zoo juiste beginsel over het hoofd om den tijd van vrede te benutten tot het verkrijgen van een surplus in sterkte en weerkracht, dat de aanvaller eerst langzamerhand en ten koste van groote offers in tijd, middelen en menschenlevens, zou kunnen uitdooven.

Zou voor een groot Rijk, bij een niet onmiddellijk bedreigde vesting, zulk eene handelwijze roekeloos moeten heeten, voor ons land onder onze omstandigheden, ware dit meer dan een fout, ce serait un crime!

W. COOL,
Kapitein der Genie.

(1) De cursiveering is van ons.

Het nieuw-ontworpen marinematerieel en de verdediging des lands.

Nederland eigent zich bijzonder tot verdediging aan de zeezijde, omdat het op eene betrekkelijk korte kustlijn talrijke toegangen heeft, welke den vijand, die een aanval op eenig punt der kust beoogt, tot groote machtontwikkeling dwingen; hij moet toch al die toegangen als uitvalshavens beschouwen.

Diezelfde toegangen zijn echter tevens zwakke punten voor den verdediger; maar de scheepsmacht, welke eene andere opgesloten moet houden, dient sterker te zijn dan deze, is minder dicht bij hare voorraden en moet altijd in beweging en op hare qui vive zijn. Er wordt meer van haar gevergd en zij moet dus aan hoogere eischen voldoen.

Niet alleen dat zij numeriek sterker moet zijn, ook hare eenheden moeten van een beter gehalte wezen en voornamelijk beter zee kunnen bouwen, dan die van den verdediger. De harde winden uit het westen en de daaraan gepaard gaande zeeën, welke de aanvaller in alle seizoenen kan verwachten, maken dit gebiedend noodig. Immers, als de verdediger kalm binnen blijft, moet de aanvaller zijne bewakingschepen veilig weten door hunne zee-eigenschappen.

Onze verdedigingsmiddelen te water moeten voldoen aan den eisch, dat de natuurlijke voordeelen van de ligging van Nederland en van de gesteldheid zijner kust er door tot hun recht komen. Wij zullen trachten de door den Minister van Marine noodig geachte schepen en vaartuigen (zie Memorie van Toelichting, Hoofdstuk VI, Staatsbegroting 1897) aan dien eisch te toetsen.

Daarvoor is het noodig te beschouwen: 1. de verdediging van de kust tusschen Texel en Goeree in haar geheel; 2. de verdediging van de toegangen; 3. het afweren van eene landing.

De door den Minister noodig geachte schepen zijn:

- 6 zeegaande pantserschepen,
- 15 id. torpedobooten,
- 15 kanonneerbooten,
- 6 torpedobooten van middelbare grootte,
- 6 monitors,
- 10 kleine torpedobooten,

gerangschikt naar hunne nautische eigenschappen voor zoover deze uit hunne bestemming (zie meergenoemde Memorie van Toelichting) kunnen worden afgeleid.

Van de genoemde typen hebben alleen de kanonneerbooten eenige toelichting noodig. Onder »kanonneerboot» werd steeds verstaan een klein vaartuig, bestemd voor den strijd met groote schepen en bewapend met zwaar geschut, meestal één kanon; eene drijvende affuit dus, tamelijk log en onhandelbaar, maar veilig door hare geringe afmetingen. De opstelling van talrijke snelvuurkanonnen aan boord van de moderne groote schepen verminderde de goede kansen van de kleine afmetingen aanmerkelijk. In de nieuwe kanonneerboot vinden wij nu het denkbeeld van strijd voeren tegen groote schepen prijs gegeven. Het schijnen vlugge, handelbare vaartuigjes te zullen zijn, met licht geschut bewapend en daartegen door een pantserdek beschermd, aldus meest geschikt voor patrouillediensten en strijd tegen torpedobooten en torpedobootjagers, die onbeschermd zijn.

De overige typen kunnen als genoegzaam bekend verondersteld worden.

Uit de Memorie van Toelichting op de Marinebegroting blijkt, dat de zeegaande pantserschepen bestemd zijn voor de Stelling van den Helder en met de groote torpedobooten tactisch offensief zullen optreden, ook buiten de zeegaten. Zij zullen daar ageeren voor zoover de loop van de verdediging dit medebrengt. De monitors en kleinste torpedobooten zullen de verdediging zoover binnenwaarts voeren als door hunne nautische eigenschappen, in verband met den toestand van wind en zee, geëischt wordt, doch zijn in geen geval bestemd om verder te komen dan de drempels der zeegaten van het Vlie en Goedereede. De kanonneerbooten en middelbare torpedobooten zullen aanvallend kunnen optreden nabij en in de zeegaten en aldaar den veiligheidsdienst moeten verrichten; zij moeten dus aan hoogere eischen van zeewaardigheid voldoen dan de monitors en kleine torpedobooten, willen zij niet genoodzaakt zijn reeds met minder gunstig weder hare taak op te geven.

Verder is aangenomen, dat van eclaireurs geen nut verwacht kan worden en de passieve verdediging de taak van de landmacht is.

Omtrent de verdeeling van de schepen der verdedigingsflottielje vernemen wij alleen, dat:

6 pantserschepen	voor de Stelling van den Helder,
3 monitors	» » Zuiderzee en
3 »	» » Goereesche zeegaten

zijn aangewezen en de overige vaartuigen binnendoor van den eenen toegang uit zee naar den andere kunnen worden overgebracht.

1°. Gaan wij nu de verdediging van de kust tusschen Texel en Goeree in haar geheel na, dan zien wij dat voor de toegangen IJmuiden en Nieuwe

Waterweg geen groote schepen zijn aangewezen; terwijl de groote schepen (monitors) van het Goereesche gat niet voor uitvallen bestemd zijn.

Evenwel zal een vijand, op welk punt der kust hij ook ageert, alle toegangen nauwlettend moeten bewaken, aangezien hij uit elk dezer torpedo-aanvallen van de groote, bij gunstig weder ook van de middelbare, booten kan verwachten. De bewaking van nabij zal door talrijke kleine vaartuigen moeten geschieden, meer buitenwaarts gesteund door grootere schepen. De voorgestelde kanonneerbooten kunnen het deze kleine vaartuigen zeer lastig maken en hen daardoor van hun object afleiden, terwijl onbekendheid met de verdeling van onze torpedobooten van den vijand eene krachtsontwikkeling en inspanning zal vergen, welke niet in redelijke verhouding staan tot onze aanvalsmiddelen.

De pantserschepen, die zich in de Stelling van den Helder bevinden, zullen de uitvallen uit alle toegangen kunnen begunstigen. Immers is het van vijandelijke schepen, die onze kust bekruisen, niet te verwachten dat zij des nachts bij gunstig weder ten anker zullen gaan, wanneer voldoende bewapende schepen, als de nieuw te bouwen van het *Kortenaer*-type (24 cM. L/30), hen kunnen verontrusten. In de positie ten anker zou de vijand evenwel met uitgevoerde torpedonetten, of omringd door een cirkel van wachtsloepen, of de lichtbundels zijner schepen tot een verlichten kring combineerende, in het bijzonder tegen aanvallen van torpedobooten goed beveiligd zijn.

Eene verdeling van de pantserschepen over de verschillende toegangen zoude hun nuttig effect vermeerderen. Doch IJmuiden en de Waterweg zijn te gemakkelijk te bewaken om kans voor ongemerkt verlaten te bieden; in IJmuiden zoude een schip overigens aan vernieling zonder strijd blootstaan. De Goereesche gaten zijn te ondiep om een pantserschip, van het type *Kortenaer*, met 54 dM. diepgang — en kleinere dan deze zouden al zeer weinig gevechtswaarde hebben —, na een uitval den terugtocht onder alle omstandigheden te verzekeren; en alleen dan is een uitval gerechtvaardigd.

De pantserschepen en torpedobooten van de Stelling van den Helder zijn niet gebonden aan uitvallen uit de Texelsche zeegaten. Zij kunnen ook door de Vliegaten in de Noordzee komen en de vijand zal dus ook deze moeten bewaken (1).

2°. De verdediging van de toegangen komt, wegens de voordeelen van aan den wal opgesteld geschut boven het aan boord opgestelde, in hoofdzaak voor rekening van de Landmacht. Inzonderheid is dit het geval met IJmuiden en den Waterweg, die zich niet tot offensieve handelingen leenen, maar niettemin, passief verdedigd, goede uitvalshavens voor torpedobooten zijn.

De zeegaten van Texel en Goedereede bieden ruimschoots gelegenheid aan tot samenwerking van Land- en Zeemacht. In zooverre de verdediging onder het bereik van het geschut der landforten wordt gevoerd, zal de

(1) Voorstanders van grootere schepen geven o. i. ten onrechte dit voordeel prijs.

taak van de Zeemacht alleen bestaan in handelingen, welke door de verdediging geëischt, doch door de Landmacht niet verricht kunnen worden. Eene andere verhouding zoude miskenning zijn van de voordeelen van vaste versterkingen tegenover drijvende.

Goede samenwerking sluit elk denkbeeld van hoofdverhittende gedachtenwisseling over het spelen van hoofdrol en bijrol uit. In beschouwingen daarover zal ik dus niet treden.

Tusschen de wijze van verdediging van beide zeegaten is een groot onderscheid, dat zijn reden vindt in de binnenwaartsche ligging van Hellevoetsluis en de mindere diepte van de Goereesche gaten. Wij zullen dus beide stellingen afzonderlijk behandelen en wel in de eerste plaats die van den Helder.

Een vijand, die een aanval op deze stelling onderneemt, zal dat niet doen dan met het voornemen om er zich meester van te maken. Aan een bombardement, zonder dit voornemen, zijn voor hem weinig voordeelen verbonden, doch wel het groote nadeel dat hij veel munitie verbruikt, terwijl aanvulling daarvan voor hem zeer moeilijk is.

De aanval kan van de zeezijde dadelijk bij het uitbreken van een oorlog geschieden, om met eene kleine macht gebruik te maken van de kans dat nog niet alle werken in staat van verdediging gebracht zijn en de noodige troepenmacht nog niet aanwezig is; hij kan echter ook later met eene grootere macht geschieden en dan zoowel van de land- als van de zeezijde.

In beide gevallen zullen de vijandelijke schepen, van het westen komende, vermoedelijk trachten zoo spoedig mogelijk den Texelstroom te bereiken, of, van het oosten komende, niet verder gaan voor het fort op de Harssens tot zwijgen is gebracht.

Is de vredesbetonning weggenomen en heeft de vijand geene personen aan boord, die met de merken van onze vaarwaters goed bekend zijn, dan zal hij trachten den weg af te bakenen. Dit moet hem krachtig belet worden en daartoe zijn lichte en zware vaartuigen noodig; de lichte voor het eigenlijke werk, de zware voor steun en bescherming tegen groote schepen van den vijand. Zeewaardig en weinig bewegelijk moeten die schepen en vaartuigen zijn, om lang op hun post te kunnen blijven en zich lang van hun geschut te kunnen bedienen. Hiernaar is bij het ontwerpen van het nieuwe marinematerieel blijkbaar gestreefd.

Slaagt de vijand den eersten dag niet in zijne pogingen en blijft hij 's nachts in de nabijheid van de kust, dan mag hem geen rust gelaten worden en vinden de zeegaande torpedobooten volop werk. Samenwerking met de pantserschepen zal beider effect verhoogen.

Gelukt de betonning en forceert de vijand de toegangen naar den Texelstroom, dan is al zeer spoedig zeewaardig materieel niet meer noodig. Doch gedurende het forceeren zal het groote materieel belangrijke diensten kunnen

bewijzen, omdat het zonder gevaar in de zeegaten, waar dikwijls eene moeilijke zee staat, post kan vatten.

Worden de toegangen naar de stelling geblokkeerd, hetzij in afwachting van versterking, hetzij om eene landing te dekken, dan wordt daarvoor meer macht vereischt naarmate ons zeewaardig materieel talrijker en krachtiger is. Feitelijk zal de blokkade alleen ingesteld worden om de aanwezigheid van zulk materieel. Het zal dan gedeeltelijk voor offensief handelen moeten dienen, gedeeltelijk des nachts patrouilledienst moeten verrichten, om te voorkomen dat kleine vijandelijke vaartuigen binnen de stelling komen.

De Goereesche zeegaten hebben de eigenaardigheid, dat daarbinnen tamelijk groote schepen kunnen ageeren, doch op de drempels te weinig water staat om er, met de zekerheid van weer binnen te kunnen komen, een uitval mede te doen. Voorts wordt de terugtocht van deze schepen niet gedekt door fortten; zij moeten dus zelf offensief en defensief krachtig zijn en dit kan alleen in tamelijk groote schepen vereenigd worden.

De vijand, wien het onverschillig is als hij, na met hoog water binnen gekomen te zijn, er niet weder naar believen uit kan, zal sterkere schepen kunnen stellen tegenover de monitors, voor deze stelling aangewezen.

Het beletten van de betonning zijnerzijds is dus voor den verdediger van het uiterste gewicht; klein zeewaardig materieel vervult hier eene groote rol, want ook de torpedobooten missen den steun, dien zij in de Stelling van den Helder bij hunne uitvallen kunnen hebben, die hier niet minder achterwege mogen blijven.

Evenwel zullen de pantserschepen van het noorden met de torpedobooten van het zuiden kunnen samenwerken, wanneer de vijand alleen of voornamelijk tegen de zuidelijke stelling ageert.

Is de vijand binnen, dan zal hij trachten met den meesten spoed Hellevoetsluis te bereiken om met vollen munitievoorraad en intact geschut het gevecht met die vesting te kunnen aanvagen.

Men mag aannemen dat hij op zijn weg daarheen, waar het vaarwater er zich toe leent, kunstmatige verhindering zal vinden. Krachtige artillerie moet hem dan kunnen bestrijden en deze vinden wij op de aangewezen monitors (21 cM. L₁₄₀).

Des nachts zal van de flottielje torpedobooten veel gevergd moeten worden. Wordt tezelfdertijd de Stelling van den Helder niet krachtig aangevallen en eischt de Zuiderzee geene hardnekkige verdediging — hetgeen waarschijnlijk is —, dan zal de flottielje talrijk genoeg gemaakt kunnen worden om eenige vaartuigen te kunnen opofferen. De kanonneerbooten zullen de monitors moeten beveiligen tegen aanvallen van de torpedobooten des vijands, die zoowel van het oosten als van het westen (door het Hellegat) verwacht kunnen worden. Dat zij daartoe geschikt zijn, blijkt uit de korte, van haar gegeven, omschrijving op bladz. 798.

Wat eene blokkade van deze gaten aangaat, hiervan kan hetzelfde gezegd worden als ten opzichte van de Texelsche zeegaten. De vijand zal echter in gunstiger conditie zijn, omdat hier geen uitval van groote schepen te wachten is. Daar alles gedaan moet worden om de monitors geheel gevechtsklaar te houden met het doel den strijd binnengaats te voeren, zal nauwgezet nachtelijk patrouilleeren een gebiedende eisch zijn voor de kanonneerbooten, ten einde torpedo-aanvallen op de monitors te voorkomen. Zeewaardigheid moet hen in staat stellen op hun post te blijven.

Blijft de scheepsbouw in den vreemde voortgaan op den thans gevolgden weg, dan zal geleidelijk het getal pantserschepen, geschikt om de Goereesche zeegaten binnen te komen, verminderen. Daarom schijnt het ons toe, dat het getal van 3 monitors, ofschoon gering, blijken zal voldoende te zijn. Voor het tegenwoordige zou dit betwijfeld mogen worden.

3°. Bij het afweren van eene landing kent de Memorie van Toelichting van de Marinebegroting voor 1897 der marine geen werkzaam aandeel toe. Zij kan echter, door den vijand te verplichten de zeegaande schepen en vaartuigen geblokkeerd te houden, schepen aan de dekking van de landing onttrekken. Dit maakt het voor, aan de bewaking ontsnapt zijnde, torpedo-boatjes gemakkelijk de transportschepen of de geleidende oorlogsvaartuigen aan te vallen. Deze zullen dus op hunne hoede moeten zijn en dit zal veel van hun personeel vergen wat ten voordeele van den aanvallers — in casu dus den verdediger — komt, die zijn tijd kan kiezen en dus immer goed wakker ten aanval kan gaan. Rechtstreeksche voordeelen voor de Landmacht zijn in dat alles evenwel niet gelegen. Er is alleen sprake van het gunstiger of ongunstiger worden van de omstandigheden voor den vijand, evenwel niet in voldoende mate om met zekerheid den doorslag te geven.

Sommige leden van de Tweede Kamer vonden, blijkens het Voorloopig Verslag op de Marinebegroting 1897, de aan de Zeemacht toegewezen taak te bescheiden ten opzichte van het afweren van eene landing. Zij zal volgens de Memorie van Toelichting de Landmacht steunen voor zoover dit mogelijk is met het materieel, dat op andere gronden deel uitmaakt van de vloot, en men kan natuurlijk meer willen vergen. Doch er is slechts een alternatief: dat het materieel der Zeemacht haar in staat stelt onafhankelijk van de omstandigheden te handelen. Zoolang men deze zekerheid niet bereikt, is elke uitgave, die gebaseerd wordt op »beletten of afweren van eene landing», slecht besteed geld. Want de taak van de Landmacht zal er niet door verlicht, het budget van Oorlog dus niet ontlast worden.

Zal de Zeemacht onafhankelijk zijn van de omstandigheden, dan zal het zeegaand materieel elke blokkade moeten kunnen verbreken. De vraag wordt dan: »Welke zal de vermoedelijke sterkte van eene onze zeegaten blokkeerende scheepsmacht zijn?» Ofschoon moeilijk te beantwoorden, zal een blik op de vlooten van onze maritieme burens een ieder overtuigen, dat

er voor ons aan het bezit van eene vloot, die onvoorwaardelijk blokkades verbreekt en zekerheid geeft van iets tegen eene goed geëscorteerde landingsvloot te kunnen ondernemen, niet te denken valt.

Het komt ons voor, dat wij zekerder gaan en een minder kostbaren weg volgen, als de Landmacht de landing tracht te beletten, terwijl de Zee-macht deze vertraagt en van dekking ontbloot, door den vijand de verplichting op te leggen onze zeegaande schepen en vaartuigen te blokkeeren. Hiertoe zal hij eene aanzienlijke macht op onze kust moeten samentrekken; immers voor het opgesloten houden van onze zes panterschepen in de Texelsche en Vliegaten zal hij een tiental schepen van groot charter — zoo niet meer — behoeven; en verder zal hij de Vliegaten, de Texelsche gaten, IJmuiden, den Waterweg, de Goereesche gaten, ja zelfs de zuiderlijker gelegene moeten doen bewaken om zich te vrijwaren van aanvallen door de groote, bij niet te ongunstig weer ook door de middelbare torpedobooten.

Ofschoon het voorgaande niet anders als eene oppervlakkige schets kan worden genoemd, gelooven wij toch dat onze conclusie er door begrepen zal worden.

Wij meenen, hopen althans, te hebben aangetoond dat het nieuwe marine-materieel, mocht de ontworpen organisatie eenmaal verwezenlijkt worden, voldoen zal aan den eisch in den aanvang gesteld en dat de voordeelen van Nederland's ligging en kustgesteldheid er door tot hun recht zullen komen.

In dit opzicht kan het bestaande materieel, ofschoon numeriek veel sterker en een belangrijk grooter aantal zware vuurmonden voerende, er niet mede vergeleken worden. Kosten van onderhoud daaraan besteed zijn daarom in zeer geringe mate bijdragen tot onze weerbaarheid.

Vergelijken wij daarentegen het materieel, dat door den Minister van Marine aan de Volksvertegenwoordiging wordt aangewezen als noodig te zijn, met de denkbeelden op hetzelfde punt van den gepensionneerden Vice-Admiraal MAC LEOD — de eenige autoriteit, voor zoover ons bekend, die deze quaestie behandelde —, dan zien wij dat deze de typen meer differentieert en andere cijfers geeft, maar in het wezen der zaak niet met den Minister verschilt.

De ideale vloot, voorkomende op bladz. 370 van de Landsverdediging, Augustus 1894, kunnen wij buiten beschouwing laten en ons bepalen tot *Het Nieuws van den Dag* van 16 October 1895 e. v.

Daar vinden wij, tegenover de vijf groepen van den Minister, te weten: zeegaande pantserschepen, monitors, kanonneerbooten, zeegaande en gewone torpedobooten, zeven groepen en wel: zeegaande pantserschepen, schepen voor kustverdediging, schepen voor havenverdediging, schepen voor binnengaatsche verdediging, torpedobootjagers, zeetorpedovaartuigen en torpedobooten; de tactische grondslagen van beide ontwerpers zijn blijkbaar dezelfde geweest.

Met recht mag dan ook betwijfeld worden, of eene organisatie ooit op andere grondslagen zal berusten en zij niet immer schepen en vaartuigen zal bevatten, zeewaardig genoeg en geschikt voor den uitval, zoowel als om in de zeegeaten stand te houden, en andere voor de verdediging meer binnenwaarts.

Voorts zullen de diepten en de verdere gesteldheid van onze vaarwaters, zoomede de onveranderlijke hoofdtrekken van eenen te verwachten aanval op ons grondgebied aan de zeezijde, immer leiden tot in beginsel overeenkomende opvattingen van de door de Zeemacht te verrichten diensten en dus ook in hoofdzaak tot dezelfde typen van vaartuigen.

En mogen er ook nog andere typen noodig worden geacht, de voorgestelde zullen aangetroffen worden in elk stelsel, dat rekening houdt met de gunstige gesteldheid van ons vaderland voor de verdediging aan de zeezijde.

WATERGEUS.

ERRATUM.

Op bladz. 657 van N°. 11 van dezen jaargang is in den 11den regel v. b. eene drukfout ingeslopen. »1672" moet namelijk zijn: »1629".

Het bedoelde werk, getiteld: *De verdediging van Nederland in 1629*, door J. P. DE BORDES, is minder bekend dan dat van SYPESTEIN en DE BORDES over 1672. Daarom is er reden deze studiën niet met elkaar te verwarren.

De kaart, waarheen verwezen wordt, is mede een afdruk van een hoogst merkwaardig fortificatorisch document in het Rijksarchief te Utrecht.